

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Katedra studií občanské společnosti

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Analýza občanské angažovanosti mladých Romů

Autor: Alžběta Králová

Vedoucí práce: Mgr. Dana Moree, Dr.

Praha, 2013

Poděkování

Velmi bych chtěla poděkovat Daně Moree za maximálně vstřícný, inspirativní a laskavý přístup během celého vedení mé práce. Neméně chci poděkovat respondentům. Velmi si vážím jejich ochoty a vstřícnosti. Za podporu projevovanou při psaní diplomové práce děkuji své rodině.

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužil/a k získání jiného nebo stejného titulu.“

Praha, 2013

.....

Alžběta Králková

Souhlas se zveřejněním

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

Praha, 2013

.....

Alžběta Králková

Obsah

1	Úvod.....	9
	Výběr tématu.....	9
	Cíl a metoda práce.....	12
2	Teoretická část	14
	2.1 Označení Rom a situace romské menšiny na českém území dříve a dnes.....	14
	2.1.1 <i>Proč Rom, nikoliv cikán</i>	14
	2.1.2 <i>Romská menšina - příchod na české území</i>	15
	2.2 Veřejnost.....	17
	2.3 Menšina a komunita.....	19
	2.4 Integrace a segregace.....	19
	2.5 Problém dnešní doby – individualizace.....	26
	2.6 Identita.....	28
	2.7 Občanská angažovanost v různých kontextech a konceptech.....	31
	2.7.1 <i>Občanská angažovanost a politická participace</i>	31
	2.7.2 <i>Občanská angažovanost a dospívání</i>	36
	2.7.3 <i>Politická angažovanost etnických menšin</i>	38
	2.7.4 <i>Prostředí a jeho vliv na občanskou angažovanost</i>	39
	2.7.5 <i>Vliv skupiny a jejího zázemí na občanskou angažovanost mladých jedinců z menšiny</i>	42
	2.7.6 <i>Občanství v multikulturní společnosti</i>	47
3	Metodická část	49
	3.1 Metoda	50
	3.2 Metodika a způsob práce	52
	3.3 Výběr respondentů.....	52
	3.4 Místo konání výzkumu.....	54
4	Výsledky výzkumu.....	55
	4.1 Cíl výzkumu.....	55
	4.2 Průběh výzkumu.....	55
	4.3 Interpretace výsledků výzkumu.....	56
	4.3.1 <i>Životní období a občanské angažmá</i>	56
	4.3.2 <i>Okolnosti občanského angažmá</i>	64
	4.3.3 <i>Dilemata</i>	70

4.3.4	<i>Neúspěchy</i>	75
4.3.5	<i>Vliv etnicity na občanské angažmá</i>	78
4.3.6	<i>Vnímání smyslu občanské angažovanosti</i>	86
4.3.7	<i>Vliv vzdělání na občanskou angažovanost</i>	90
4.3.8	<i>Politická participace</i>	93
4.4	Diskuze: Výsledky výzkumu.....	97
5	Závěr	103
	Odborná literatura a prameny	105
	Příloha	110
	O autorovi	111
	Slovník důležitých pojmů	112
	Rejstřík	113

Abstrakt:

V České republice dlouhodobě panuje malá tolerance vůči romské menšině. Stávající situace má příčiny jak historické, tak socioekonomické. Existuje mnoho návrhů, které nabízejí řešení, jimiž by se vzájemné vztahy majority a romské menšiny daly vylepšit. Část romské populace usilovně pracuje na krocích směřujících k lepšímu vzájemnému porozumění. Cílem práce je poukázat na mladé občansky angažované Romy věnující se aktivitám ve prospěch celé společnosti. Jejich úsilí bývá odměňováno jak pozitivními výsledky, tak negativními reakcemi doprovázenými výhružkami, proto je cílem práce zjistit, co vše je motivuje či ovlivňuje v jejich snažení. Designem práce je kvalitativní výzkum a metoda zakotvené teorie.

Abstract:

Many researches have proven that in the Czech Republic on a long there is little tolerance towards the Roma minority. The current situation is the cause of both historical and socio-economic. There are many designs that offer solutions to improve the mutual relations between the majority and the Roma minority. Part of the Roma population is working hard on steps towards better mutual understanding. The aim of this thesis is to highlight the civic involvement of young Roma dedicated to activities for the benefit of society. Their effort is rewarded with both positive results and negative reactions accompanied by threats, therefore is the aim of work to find out what motivates or influences them in their endeavors. Design of this thesis is a qualitative research with method of grounded theory.

Klíčová slova /Keywords:

- **Historické zázemí Romů / Historical background of Roma people**
- **Romská minorita / Roma minority**
- **Občanská angažovanost / Civic engagement**
- **Identita / Identity**
- **Integrace / Integration**
- **Veřejnost / Public sphere**

1 Úvod

Výběr tématu

Několik let se věnuji práci související s romským tématem, poznala jsem život Romů jak v osadách na Slovensku, tak ve vyloučených lokalitách Hradeckého kraje a Prahy. Za prohloubení znalostí o romské kultuře, historii a jazyku vděčím nejen studiu Romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, ale i mým známým a přátelům, pocházejícím právě z romského prostředí. Jejich společnost mě neustále utvrzuje v přesvědčení, že romská kultura je nesmírně bohatá a bylo by škoda, kdyby se vytratila.

V dnešní době jsme však velmi ovlivňováni masmédií, a pokud jsou jimi často publikovány zprávy ze sociálně vyloučených lokalit, v nichž jsou Romové ve větší míře zastoupeni, a v nichž vlivem okolností dochází k větší kriminalitě, veřejnost si utváří o dané menšině negativní názor, který umocní již tak silné předsudky, jaké v České republice panují.¹ Na ovlivňování médií upozorňoval již Habermas², který hovořil mimo jiné o tom, že veřejnost není schopna zcela racionálně posoudit výkony veřejné moci, čemuž velmi napomohla média. Kymlicka k vlivu médií dodává, že v dnešní době mají velký podíl na utváření a pozměňování tzv. veřejné rozumnosti, přiměřenosti, a jsou si toho vědomi i nositelé politické moci, kteří neváhají (velmi často z pozice vlastníků oněch médií) ovlivňovat publikum – čtenáře, diváky, posluchače – podle svých soukromých zájmů a potřeb.

Považuji za důležité poukazovat na ty jedince z romské menšiny, kteří jsou ochotni se veřejně angažovat a přispívat tak svou prací ke zlepšení situace osob zranitelných - zejména v již zmíněných sociálně vyloučených lokalitách. Zároveň si však můžeme vážit osob, jež svou občanskou participací vytvářejí vzor ostatním a mohou fungovat i jako pozitivní příklad pro předsudečně naladěné spoluobčany, kteří romské téma vnímají jednostranně – tzn. negativně.

V kontextu české občanské společnosti není angažovanost Romů novým prvkem. Ač byli historicky až na výjimky téměř vždy odsouzeni k žití na okraji společnosti a v závislosti na majoritě, přece jen se jim dostalo možnosti aktivně participovat a to v letech 1969 – 1973.

¹ Aktuální zpráva s názvem Komunikační manuál Agentury pro sociální začleňování hovoří o zprávách v počtu 61, 5 procent, které zmiňují romskou kriminalitu na úkor pozitivních informací o romské menšině. Agentura pro sociální začleňování. 2012. *Komunikační manuál*. [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování [cit. 25. 3. 2013]. Dostupné z: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture>>.

² Habermas, Jürgen. 2000. Kapitola II. Sociální struktury veřejnosti. 4 – 7. In *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: FILOSOFIA.

V tomto čase vznikl a působil Svaz Cikánů – Romů³, první oficiálně uznaná romská organizace v českých zemích, která umožnila Romům, aby byli partnery státu při řešení záležitostí souvisejících s romskou menšinou. (Lhotka: 2009) Tehdejší romští aktivisté, mezi něž patřil historik Bartoloměj Daniel, JUDr. Tomáš Holomek, učitel Antonín Daniel a mnozí další včetně ženského zastoupení, udržovali zároveň kontakty s Mezinárodní unií Romů a dalšími zahraničními organizacemi, víceméně však ilegálně. Díky práci odvedené v jednotlivých komisích (společensko – vědní a ideově teoretická, právní, hospodářská, sociálně zdravotní a školská), díky činnosti v hospodářském zařízení Névodrom a dalším aktivitám, položili členové základ pro romská uskupení vznikající po roce 1990. Zejména politická angažovanost romských aktivistů v devadesátých letech 20. století je popsána Jakubem Krčíkem⁴ a Pavlem Pečínkou⁵.

I když v dobách komunismu byl umožněn vznik čistě romské organizace a starší Romové, s nimiž jsem hovořila, na toto období vzpomínají převážně v dobrém, neboť bylo dostatečné pracovní uplatnění a tedy i podmínky k životu byly důstojnější, zároveň však probíhala silná asimilace. Romové nesměli mluvit romsky, romské rodiny byly rozptylovány a vysídlovány. Romské ženy byly sterilizovány, romské děti bývaly odebírány do výchovných ústavů. Těmito a dalšími kroky došlo k rozbití tradičních romských rodin a výsledkem takového procesu bylo vykořenění části romské populace, ztráta vazeb a ztráta identity.

Počátek let devadesátých nesl kromě politicko – angažovaného rozvoje Romů i negativa v podobě zhoršení socioekonomické úrovně některých obyvatel. Dopad měl i na část romské komunity. Petr Víšek uvádí: *„Po roce 1990 se situace Romů podstatně zhoršila. Romové byli jako první propouštěni při redukci pracovních sil ze zaměstnání, což vedlo k nezaměstnanosti a závislosti na sociálních dávkách. Omezil se obecně počet učňovských míst, kam odcházela většina romského dorostu, takže se podstatně zvýšila nezaměstnanost romské mládeže. Téměř všechny děti předškolního věku přestaly chodit do mateřských škol. Romové pro neplnění povinností přicházeli často o byty a jejich úroveň bydlení se zhoršila. Řada těchto změn měla příčiny objektivní, nebyla výsledkem jejich rozhodnutí či selhání.“*⁶ Se změnou režimu přišla i nově nabytá svoboda, kterou si každý vykládal po svém, na veřejnosti se začaly projevat rasistické a diskriminační tendence, z nichž pramenily nesváry.

³ Lhotka, Petr. 2009. *Svaz Cikánů – Romů 1969 – 1973*. Brno: Muzeum romské kultury.

⁴ Krčík, Jakub. 2002. *Romské politické hnutí v České republice v letech 1989 – 1992*. Diplomová práce. Praha: Indologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

⁵ Pečínka, Pavel. 2009. *Romské strany a politici v Evropě*. Edice Studijní texty 11. Brno: Doplněk.

⁶ Víšek, Petr. 1999. *Program integrace – řešení problematiky romských obyvatel v období 1970 až 1989* In Romové v České republice. Praha: Socioklub. S. 197

Od let devadesátých, kdy z pravidelných výzkumů⁷ vyplývala nenávisť majoritní populace k menšinám, se situace příliš nezměnila, což může doložit i aktuální výzkum společnosti SCIO. Z výzkumu „Jak čeští žáci vnímají své okolí?“⁸ je možné zjistit, že třetina z dotazovaných žáků se otevřeně vymezuje vůči Romům, čtyřicet procent žáků by se přidalo či podpořilo pochod proti Romům. Jiná etnika kromě Romů jsou pro žáky vcelku přijatelná. K těmto výsledkům je nezbytné připojit i informaci, která významně ovlivňuje postoj žáků ve výzkumu. Tou je fakt, že se postoje žáků vůči druhým lidem zásadně mění, pokud znají jejich podobu. Které další faktory ovlivňující myšlení žáků ve vztahu k menšinám je však téma pro jiný výzkum. Zde slouží pouze jako jeden z dokladů společenského klimatu.

V dnešní době je nutno tento stav vzájemného neporozumění a z toho vyplývající nesnášenlivosti přijmout a napřít síly k nápravě, poskytnout účinnou a vyváženou pomoc. Na obou stranách, majoritní i minoritní, je nezbytné prokázání vstřícného přístupu překonávajícího předsudky. Předsudkům je třeba čelit a vnímat nikoli etnickou příslušnost „my“ a oni“, nýbrž lidskou situaci jako takovou. Lidé, kteří se ocitli na okraji společnosti, musí vědět, že mají šanci se z této situace dostat, pokud budou sami chtít, a společnost je povinna jim k tomu dát příležitost a podmínky bez jakékoli diskriminace.

V práci cílím především na novou mladou romskou generaci, která si je vědoma mnoha úskalí, kterým Romové čelí, neboť je sami na sobě pocítili a mají mnoho negativních zkušeností s vyloučením jakéhokoliv typu. Zároveň však získali tolik potřebnou podporu a v propojení s jejich vnitřním odhodláním se vypracovali a nyní usilují právě o nastavení rovných podmínek, a pokud mohou použít slova jednoho z respondentů *o to, aby mimo jiné ukázali, že „romské“ nemusí být špatné, ale může být i kvalitní.*

Cíl a metoda práce

Diplomovou práci chci zaměřit na občansky angažované mladé Romy, u nichž mě primárně zajímá, co je příčinou jejich občanské angažovanosti. Hlavní výzkumná otázka, na niž se snažím nalézt odpověď, zní: „Které klíčové události v životě vedly respondenty k rozhodnutí k osobnímu angažmá?“ Pokud zapřemýšlíme nad možnými odpověďmi, vytane nám na mysl několik faktorů, jež angažovanost mohou ovlivnit. Těmi jsou například rodina, finanční

⁷ Gabal, Ivan. 1999. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Praha: G+G. S. 75

⁸ SCIO. 2013. *Jak čeští žáci vnímají své okolí?*. [online]. Praha: SCIO. [cit. 2. 6. 2013]. Dostupné z: <http://www.scio.cz/1_download/Vysledky_vyzkumu_Multipolis_tiskova_zprava.pdf>

zázemí, vzdělanost, nějaká konkrétní událost, prostředí... Aktivní angažmá respondentů jsem původně chtěla nahlížet pohledem veřejné participace - angažovanosti, tak jak její vnímání nabízí Rowe a Frewer (Rowe, Frewer: 2005:253). Tito autoři pojem veřejné participace definovali jako podílení se občanů na rozhodovacím procesu, na nastavení úkolů k řešení a také působení v organizacích či institucích zaměřených na politické aktivity, resp. utváření politicky laděných aktivit, které přispívají k politickému vývoji. Autoři konstatují, že ani po desítkách let není tato definice zcela dobře formulovaná a výzkumníci se ne vždy shodují na tom, jaké aktivity pod ni můžeme přiřadit, a podle jakých mechanismů (technika, metoda...) ji můžeme definovat.⁹ Sami však přiznávají, že takový koncept je velmi široce pojatý a můžeme do takto navržené definice zahrnout i formu participace, kdy se jedinec účastní pasivně a to tím způsobem, že pouze přijímá informace od daných organizací, institucí či osob v nich působících. V teoretické části se proto zaměřím na teoretické koncepty, které lépe poskytnou výchozí bod pro výzkum aktivně angažovaných respondentů z romské minority. Slovem „lépe“ míním nalezení lepší typologie participace, která na rozdíl od výše uvedené, zaměřené spíše politicky, zohledňuje stránku občanskou a etnickou, protože mě mimo jiné zajímá, zda na své angažování nahlízejí z pohledu etnicity a povinnosti pomáhat nebo vůle a odvahy se občansky angažovat.

Na základě rešerše teoretických konceptů týkajících se občanské angažovanosti, participace v souvislosti s vytipovanými vlivy a faktory jsem sestavila otázky pro hloubkový rozhovor. Metodou sněhové koule jsem získala respondenty, s nimiž jsem rozhovory uskutečnila. Přepsané a zanalyzované rozhovory jsem v návaznosti na teoretické koncepty interpretovala a tuto část nabízím v kapitole Diskuze: Výsledky výzkumu.

⁹ Rowe, Gene, Frewer, Lynn. 2005. *A Typology of Public Engagement Mechanisms*. In *Science, Technology, & Human Values* . Vol. 30, No. 2. Sage Publications.

2 Teoretická část

Nejprve se v teoretické části věnuji označení „Rom“, které bývá někdy majoritou zpochybňováno. Nabízím tedy vysvětlení, jež má historické příčiny. Vzhledem k důležité úloze, kterou v dnešní době a společnosti historická zkušenost Romů zastává, cítím jako nezbytné popsat historické souvislosti příchodu Romů na české území, přičemž v závěru historického exkurzu uvádím aktuální složení romských skupin žijících v České republice. Cílem teoretické části je dále vymežit pojmy a koncepty vztahující se k občanské angažovanosti v různých aspektech na ni působících. Tato kapitola slouží nejen k uvedení do teoretického zázemí práce, zároveň ji využívám v závěru kapitoly Diskuze: Výsledky výzkumu, kde ji propojuji s výsledky získanými z výzkumu.

2.1 Označení Rom a situace romské menšiny na českém území dříve a dnes

2.1.1 Proč Rom, nikoliv cikán

Výraz „rom“ pochází z romštiny. Původ má v indickém kastovním označení Domba, které se objevovalo v sanskrtských textech. Nejstarší zmínka o Dombech se našla v encyklopedii astrologie v 6. století. Dombové jsou tu vylíčení jako hudebníci a setkání s nimi může být mimo jiné bráno jako blahodárné¹⁰. Název Domba patrně vychází z označení typického doprovodného nástroje – bubínku dumdabhí. Hlávka d se posléze v romštině změnila: r (Romové). Označení „cikán“ vzešlo z názvu sekty Athinganoi, která se zhruba v 8. – 9. století objevila ve Frýgii (oblast Anatólie) a věnovala se věštění a čarování. Od pozdního středověku se ve většině evropských jazyků používalo toto pojmenování (resp. další označení Aiguptoi = Egyptané), které zdomácnělo v různých jazycích (Gypsies, Gitanos, Gyphtoi, Jiftu, Pháreo népe, Farahun). Tyto varianty vycházejí ze záměny africké země Egypt a oblasti nazývané Malý Egypt (Peloponéský poloostrov), kudy Romové skutečně procházeli, kde i krátce pobývali a následně tedy byli takto pojmenováni.¹¹ Jednotné pojmenování Rom pro veškeré romské etnické skupiny v neromských jazycích navrhnul první romský kongres, který se konal v roce 1971 v Londýně. Při této příležitosti byla založena Mezinárodní unie Romů.

¹⁰ Beníšek, Michael. 2007. *Varáhamihira a nejstarší zmínka o dombech*. In Romano Džaniben, ěilaj 2007. Praha: Romano Džaniben. S. 20

¹¹ Nečas, Ctibor. 2002. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

2.1.2 Romská menšina - příchod na české území

Migrace Romů z oblasti Rádžastánu a Pandžábu započaly v období vpádů a nájездů do Indie a formovaly se do vlny postupující přes Persii, Arménii, Byzanc (dnešní Turecko a Řecko), Uhersko (dnešní Maďarsko, Slovensko atd.) a dále. Předkové dnešních Romů se do střední Evropy dostali v 15. století.¹²

Zpočátku byli tolerováni a ochraňováni glejty. Příkladem je glejt císaře Zikmunda udělený Ladislavovi, vojvodovi Cikánů (tehdejší označení Romů) v roce 1423 na Spiši.¹³ Od konce 15. století však byla vydávána nařízení proti Cikánům, byli pronásledováni, pokutováni, vyháněni. Stali se zcela opovrhovanou skupinou z nejrůznějších důvodů (vizáží připomínali Turky= špiony, tedy zrádce; provozováním věštění byli nedůvěryhodní; vnějším vlivem byli donuceni uchýlovat se ke krádežím). Jejich pozice se v českých zemích stala obzvláště nepříznivou za vlády Ferdinanda I. a vlády Leopolda I., jehož nařízením byli v roce 1697 prohlášeni za psance. O trvalé usazení Romů usilovala vláda osvěcenských panovníků Marie Terezie a Josefa II., kteří chtěli Romy asimilovat a utvořit z nich rolníky. Romové tak poprvé nebyli ze země vyháněni, nicméně nesměli používat svůj jazyk a tradiční oděv. Bylo jim zakázáno uzavírat mezi sebou sňatky a děti jim byly odebírány na převýchovu k sedlákům. Na druhé straně byly děti vyučovány řemeslu a bylo dohlíženo na zlepšení hygienických podmínek. V průběhu pozdějších let a na základě následujících zákonů, nařízeních a vyhlášek byli kočovní Romové pronásledováni a trestáni, některé postihy se vztahovaly i na ty skupiny Romů, které byly v zimě usazené a kočovaly pouze v letním období. Na kočovné i usazené Romy se však od roku 1929 vztahovala povinnost mít tzv. „Cikánskou legitimaci“ s otisky prstů, kterou měli povinnost se prokazovat víceméně komukoliv z majoritního obyvatelstva. Držitelé těchto legitimací měli zakázán přístup na určitá území. Mnohým Romům byly Cikánské legitimace vydány přesto, že žili usazeně. Důvodem byla především nechuť jednotlivých obcí poskytnout domovské právo tamním usazeným Romům.

V souvislosti s romskou populací na území České republiky je nutné zmínit tři základní skupiny Romů, které zde žily a žijí. První skupinou jsou potomci předválečných Romů na českém území, tj. Čeští Romové, Moravští Romové a Sintové (Romové původem z německy

¹² Hübschmannová, Milena. 2002. *Šaj pes dovakeras*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Mann, Arne. 2001. *Učebnice romského dějepisu*. Praha: Fortuna.

¹³ Daniel, Bartoloměj. 1994. *Dějiny Romů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

mluvících oblastí). Na Moravě Romové byli převážně usedlí kováři a hudebníci, v Čechách byli Romové častěji polokočovní brusíči nožů, obchodníci s koňmi apod. Sintové byli provozovatelé zábav. V době Protektorátu (1939-1945) byli všichni Romové v českých zemích zařazeni do skupiny obyvatel neárijského původu. Mnoho z nich bylo umístováno do pracovních táborů následně přejmenovaných na tábory sběrné. Mnoho z nich zde zemřelo na tyfus. Ty, kteří přežili, odtamtud transporty dopravily do koncentračních táborů. Zcela devastující konec pro Romy znamenal předpis říšského ministerstva vnitra z prosince 1942, na jehož základě měli být „cikánští míšenci, Cikáni – Romové a neněmečtí příslušníci cikánských skupin balkánského původu neněmecké krve“ bez ohledu na stupeň míšení i se svými rodinami transportováni do Osvětimi. Zde byli systematicky vyvražďováni, stejně jako Židé. Romský holocaust přežilo ze zhruba 6500 autochtonních českých Romů a Sintů nanejvýše 600. (Mann: 2001: 15)

V dnešní době na území České republiky žijí převážně Romové ze Slovenska, kteří sem přicházeli zejména po druhé světové válce. Těsně po ní sem směřovali nejprve sami spontánně a poté řízeně státem (tzv. řízený rozptyl z poloviny šedesátých let, organizované náborů atd.) Měli dosídlivat pohraničí, vytvořit pracovní sílu v průmyslových závodech a statech a zejména získat důstojnější podmínky k životu, jelikož podmínky na slovenském území za druhé světové války je zcela zbídačily. V dalších migračních vlnách je následovali příbuzní a nyní tvoří většinu Romů žijících v ČR.

Poslední výraznou skupinou Romů žijících v ČR jsou vlašští Romové, v Česku též nazýváni olašští. Název neodkazuje k Itálii, jak se lze mylně domnívat, nýbrž k Valachii, dnešnímu Rumunsku. Byli kočovníky, dnes však jsou již usazení. K poslednímu násilnému usazování Romů došlo v roce 1958 zákonem č. 74 Sb. O trvalém usídlení kočujících osob. Kočování se stalo trestným činem stejně jako nehlášená změna bydliště. Vlašští Romové čítají několik podskupin, jejichž název označuje činnost, kterou daná skupina zejména provozovala: Lovárové (konští handlíři – zejména z této skupiny pocházejí v Česku žijící vlašští Romové), Kalderaši (kotláři – žili na českém území spíše před válkou), Ursáři (medvědáři - v českých zemích nikdy nežili).

2.2 Veřejnost

Upřesnění pojmu „veřejnost“ je nezbytným krokem, protože je často v práci zmiňován, a i když by se zdálo, že splývá s občanskou společností, není tomu tak. Veřejnost lze podle Calhouna¹⁴ vidět jako pulzující a takovou, která je z celé občanské společnosti tím nejdůležitějším článkem pro demokracii, protože pomáhá tvořit lid sám, společenství, které si bude střežit svou budoucnost. Veřejná sféra je založena především na komunikaci. Kombinuje kulturní tvořivost, rozmanitost tradic a racionální debatu. Jejím účelem je informovat a potenciálně ovlivňovat stát a různé instituce, přičemž musíme brát zřetel na to, že se veřejná sféra skládá z veřejnosti a „protiveřejnosti“, což s sebou přináší různá vnímání toho, co je ve veřejném zájmu. Hodnota veřejné sféry je nižší, když je veřejnost pasivní. S dělením na aktivitu pasivní a aktivní přicházejí i další autoři, ti však používají různé formy a jiná pojmenování. Kymlicka například hovoří o zainteresovanosti občanů a ve svém popisu liberálně – egalitářské politiky uvádí koncept minimálního a maximálního občanství. Pod minimálním občanstvím si můžeme představit neporušování zákonů, nepáchání škod druhým, neporušování práv a svobod... Minimální občanství podle Kymlicky¹⁵ bývá často vnímáno negativně, avšak z hlediska liberálně egalitářského, které usiluje o odstranění nerovnosti v přístupu ke zdrojům, tedy aby měli všichni stejné nároky, a dále o svobodné rozhodování lidí, by nemělo, protože pak by potíralo tolik potřebnou svobodu jedince, svobodu volby – což je podmínka ze strany liberálního hlediska.

Zcela jistě je veřejnost potažmo veřejná sféra součástí občanské společnosti, avšak mnoho organizací občanské společnosti často do veřejného prostoru nevstupuje a naplňuje výhradně své soukromé zájmy.¹⁶ To je na jedné straně legitimní krok, na druhé straně právě prostřednictvím organizací by měly být hájeny veřejné zájmy a mělo by být prosazováno veřejné mínění a je škoda, pokud to organizace nenaplňují.

Jelikož je výzkum této práce založen na rozhovorech s respondenty z řad mladých, občansky angažovaných Romů, popisují pojem veřejnosti, který má s jejich uskutečňovanými aktivitami mnoho shodného. Většina těchto aktivit se totiž děje na veřejnosti, z nichž některé nespádají ani pod konkrétní organizované formy občanské společnosti.

¹⁴ Calhoun, Craig. 2010. *Civil Society and the Public Sphere*. In Michael Edwards (ed.). *The Oxford Handbook of Civil Society*. Oxford: Oxford University Press, s. 321

¹⁵ Kymlicka, Will. 2002. *Civil Society and Government: A Liberal - Egalitarian Perspective*. In: Nancy Rosenblum a R.C. Post (eds.). Princeton, N.J.: Princeton University Press, s. 87

¹⁶ Calhoun, Craig. 2010. *Civil Society and the Public Sphere*. In Michael Edwards (ed.). *The Oxford Handbook of Civil Society*. Oxford: Oxford University Press, s. 318

2.3 Menšina a komunita

Pokud hovoříme o jakékoliv etnické menšině či komunitě, může být sebevíce včleněná do majoritní společnosti, ale svým otitulováním bude stále odkazovat na to, že je pro „menšinovou“ politiku skupinou cílovou, zkrátka takovou, jež vyžaduje péči a je nějak znevýhodněná. Například v Nizozemí, jak uvádí Gijsberts¹⁷, se z tohoto důvodu termínu *etnická menšina* nevyužívá, místo toho je tento termín nahrazován pojmem „non – Western migrants“, tedy Nezápadní migranti.¹⁸ Avšak tento termín se zdaleka netýká všech menšin, vyňaty z tohoto označení byly skupiny Italů a Španělů, které se natolik integrovaly, že pomoc v podobě konkrétní vládní politiky nepotřebují. V České republice by však takové označení bylo zbytečným, protože jednak není natolik multikulturní jako západní země, a také by to ničemu nepomohlo, protože specifická politika - na příklad v oblasti rovného přístupu ke vzdělání – se týká zejména konkrétní romské komunity a je nutné ji řešit na vládní úrovni.

Vhodnost pojmu komunita a jeho typologii zase rozebírá Bauman (Bauman: 2004: 11), jenž zmiňuje dva obvyklé druhy komunit, z nichž jeden druh je založen na velmi úzkém nerozlučitelném vztahu a týká se životního soužití či soužití na základě vyjádření společné víry. Druhý typ komunity spočívá ve stmelení lidí na základě stejných či blízkých myšlenek nebo dalších principech.

2.4 Integrace a segregace

V České republice v současné době převládá v souvislosti s romskou menšinou segregace v přístupu ke vzdělání. Romské děti bývají navzdory Úmluvě o právech dítěte často umístovány do praktických škol, z nichž je cesta ke vzdělání, alespoň středoškolskému, předem zamezena. S tímto vzděláním – nevzděláním jsou těžko uplatnitelní na trhu práce a jsou nadále odsouzeny k žití v chudobě v ghettu. Často jsou ze strany majority slyšeny argumenty, že romské děti do školy chodit nechtějí, rodiče je tam neposílají, avšak každá

¹⁷ Gijsberts, Mérove. 2004. *Ethnic Minorities and Integration*. Hague: Social and Cultural Planning Office. S. 3

¹⁸ Gijsberts, Mérove. 2004. *Ethnic Minorities and Integration*. Hague: Social and Cultural Planning Office. S. 3

mince má dvě strany. Pro každého jedince, zvláště pak pro dítě, je velice komplikované si najít místo ve společnosti, která se k němu většinou staví negativně. Dále je nutné zmínit, že praktické školy získávají na dítě vyšší normativ než školy základní, tedy v některých oblastech dělají praktické školy náborů již v rodinách, aby jim „neutekly“ vysoké finance, vyvíjejí tlak na rodiče, plně je o vzdělávacím programu neinformují atd. Tyto informace o aktuální situaci poskytují i potvrzují mnohé výzkumy světových i domácích institucí (OSN, Světová banka, výrok Evropského soudu pro lidská práva, NERV, Amnesty International, Výzkum ombudsmana ČR, ČŠI)¹⁹. Vláda se zavázala dostát závazkům a implementovat opatření zmíněná ve Strategii boje proti sociálnímu vyloučení, avšak od tohoto ustupuje, tudíž právo dítěte na vzdělání, vyplývající již z Úmluvy o právech dítěte a z Listiny základních práv a svobod, je nadále potlačováno. Zpráva České školní inspekce²⁰ říká, že ve sledovaných bývalých zvláštních školách se zpracování ŠVP zaměřuje pouze na výběrovou kvalitní speciální péči, zpravidla však nepodporuje možnost integrování žáků do hlavního vzdělávacího proudu. *V navštívených školách byla nedostatečně zajištěna identifikace a evidence žáků se sociálním znevýhodněním v souladu se školským zákonem, přetrvává obecné zaměření hodnocení neúspěšnosti žáků v běžném proudu vzdělávání jako LMP. Chybí rozlišení potřeb a zvláštních podmínek podpory sociálně znevýhodněných žáků a žáků LMP a to má výrazný dopad na možnosti romských žáků zařadit se do hlavního proudu vzdělávání podle RVP ZV.* Zpráva zmiňuje, že při umístování dětí souhlasly jejich zákonných zástupců nebyly v mnoha případech informované, tedy rodiče netušili rozdíly mezi hlavním vzdělávacím proudem a vzděláváním s redukováným obsahem učiva. Česká školní inspekce také varuje: „*Jako rizikové hodnotíme institucionální a personální propojení ZŠ a SPC, v řadě*

¹⁹Mejstřík, Michal (ed). 2011. *Rámcová strategie konkurenceschopnosti*. [online] Praha: Národní ekonomická rada vlády. [cit. 2013-03-25] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/ekonomicka-rada/aktualne/Ramec_strategie_konkurenceschopnosti.pdf>

Světová banka. 2010. *Roma Inclusion: An Economic Opportunity for Bulgaria, Czech Republic, Romania and Serbia*. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTRROMA/Resources/Policy_Note.pdf>

Výzkum veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol. 2012. [online] [cit. 2013-03-25] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf>

Amnesty International. 2009. *Nedokončený úkol. Romští žáci v České republice stále čelí překážkám ve vzdělání*. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR71/003/2009/cs>>

²⁰ Česká školní inspekce. 2010. *Tematická zpráva*. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://www.csicr.cz/getattachment/6e4232be-1c17-4ff8-ac72-763a23569109>>

*případů převažoval zájem školy naplnit kapacitu v rozporu s oprávněným zájmem integrace žáka do běžného proudu vzdělávání.*²¹

Již zmíněné šetření české školní inspekce navíc přišlo na to, že na kontrolovaných školách bylo vedeno a vykazováno 324 dětí nesprávně jako děti s lehkým mentálním postižením, což znamená, že školy čerpaly vyšší finanční prostředky, než jim náleželo. Odhad takto neoprávněně přijatých finančních prostředků za rok 2008 činí 7 475 389 Kč. I zpráva z loňského roku přitom uvádí, že z důvodu absence vhodné koncepce pro vzdělávání tzv. hraničních žáků a žáků se sociálním znevýhodněním byl využíván (zneužíván) systém pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením.

Praxe posílání romských dětí do bývalých zvláštních škol byla v Československu častá už od 60. let minulého století. Lidé vzdělaní ve zvláštních školách či dnešních základních školách praktických mnohdy posílají své děti do stejných škol jen proto, že neznají jiné možnosti, protože ani jim nebyly dány, protože se cítí být v tomto sice nevýhodném, ale známém prostředí jistější, protože v lokalitě, kde žijí, nechtějí poslat své děti do školy, kde by čelily diskriminaci většinové populace.

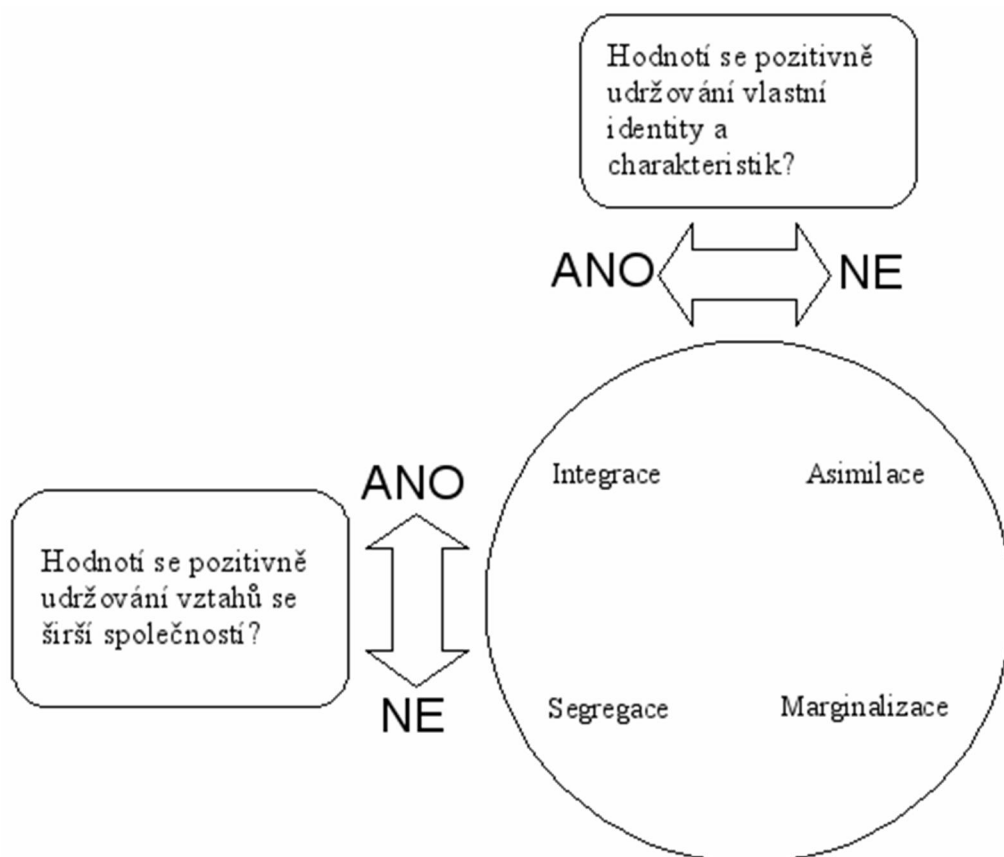
Integrace je forma rovnoprávného začlenění člověka do společnosti, která není samozřejmá a jejím protipólem je společenské vyloučení. Existují však i další typy a členění stádií integrace člověka, jako například integrace pracovní (týká se zaměstnávání znevýhodněných), integrace školní (zařazování žáků dle schopností a handicapu), integrace společenská (vytvoření bezbariérových vstupů...)

Téma integrace je klíčové pro pochopení toho, kde se osoba ocitá, a jaké prostředí a klima tohoto prostředí ji ovlivňuje či ovlivňovat může. Portál Czechkid²² nabízí koncept Berryho, který uvádí, v jakých kontextech může jedinec fungovat s okolím a zobrazuje možnosti posunu do kontextu jiného v závislosti na postoji. Pokud se jedinec nachází například mezi integrací a asimilací, přičemž na svou kulturu/ identitu zanevřel, velmi jistě se asimiluje, tedy přijme majoritní kulturu a identitu zcela za svou. Pokud si své kulturní charakteristiky zachovat chce, ale zároveň chce být i součástí většinové společnosti, bude chtít být integrován – pokud mu to majoritní společnost umožní. Druhou variantou, kde se může jedinec nacházet

²¹ Česká školní inspekce. 2010. *Tématická zpráva*. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://www.csicr.cz/getattachment/6e4232be-1c17-4ff8-ac72-763a23569109>> s. 9

²² Czechkid. *Integrace a asimilace* [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://www.czechkid.cz/images/illu/si1400.gif>>

ve společnosti, je vymezení na základě udržování vztahů se společností, pokud není přijat, je segregován, zcela vyloučen. Nejpozitivnějším stavem je moment, kdy *být odlišný je normální*,²³ což je výsledek aplikování inkluzivního přístupu (zapojení znevýhodněných osob do běžných činností, které vykonávají lidé bez postižení).

Czechkid, Integrace a asimilace. Berryho koncept.²⁴

Jinými zvolenými kritérii v přístupu k integraci mohou být podle Jesenského²⁵ asimilační a koadaptační přístup. Asimilační je výše již uveden a znamená úplné přizpůsobení většinové společnosti, přijetí jejich zvyků, pravidel, jazyka atd. Není však ideálem, protože zapříčiňuje úplné vykořenění jedinců, s dopadem na jejich chování. Koadaptační metoda se jeví být náročnější, protože představuje nutnost spolupráce dvou skupin v tom smyslu, že se

²³ Slowík, Josef. 2007. Speciální pedagogika: *Integrace a inkluze*. Praha: Grada

²⁴ Czechkid. Integrace a asimilace [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.czechkid.cz/images/illu/si1400.gif>

²⁵ Slowík, Josef. 2007. Speciální pedagogika: *Integrace a inkluze*. Praha: Grada [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/16169/specialni-pedagogika-integrace-a-inkluze.html/> >

předpokládá vzájemné přizpůsobování. Na rozdíl od asimilace je to pro menší komunity vhodnější, přijatelnější varianta.

Pro dokumentaci šíře různých náhledů na integraci přikládám ještě Jesenského tabulku s názvem Škála stupňů integrace:

Stupeň integrace	Reálný obraz
1. sociálně integrovaný	postížení neomezuje plnou účast při všech společenských činnostech
2. účast inhibovaná	postížení vyvolává určitou nevýhodu, která znamená mírné omezení
3. omezená účast	osoby se neúčastní plně obvyklých společenských činností, jejich postížení negativně ovlivňuje např. manželství, sexuální život apod.
4. zmenšená účast	v důsledku postížení nejsou osoby schopné navázat náhodné kontakty a jejich účast ve společenském životě je omezena na přirozené komunitární vztahy – rodina, domov, pracoviště apod.
5. ochuzené vztahy	

	jde o omezení ve fyzickém, sociálním či psychickém vývoji bez tendencí ke zlepšení
6. redukované vztahy	jedinci jsou schopni udržovat vztahy pouze k vybrané a omezené skupině či k jednotlivci
7. narušené vztahy	jedinci nejsou schopni udržovat trvalejší vztahy s ostatními lidmi, změny chování působí negativně i v prostředí přirozené skupiny
8. společenská izolovanost	jde o specifické případy segregace, o osoby, jejichž schopnost míry integrace je nezjistitelná právě pro jejich izolovanost

Škály stupňů sociální integrace podle WHO (Jesenský, 1995)²⁶

2.5 Problém dnešní doby – individualizace

Hovoříme-li o integraci, nelze opomenout fakt, či spíše problém, s nímž se v dnešní době proti dobám dřívějším potýkáme, a tím je velká míra individualizace. Lidé jsou si navzájem vzdáleni, trochu odcizeni. O individualismu se zmiňoval již Tocqueville, francouzský sociolog²⁷:

²⁶Slowík, Josef. 2007. Speciální pedagogika: Integrace a inkluze. Praha: Grada [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/16169/specialni-pedagogika-integrace-a-inkluze.html/> >

²⁷ Hovořil o přechodu od aristokracie k demokracii. „Aristokracie udělala ze všech občanů jediný dlouhý řetěz, který stoupal od rolníka až ke králi; demokracie tento řetěz trhá a ponechává každý článek zvlášť.“ Tocqueville, Alexis. 1992. *Demokracie v Americe II*. Druhá část, kapitoly I.-VIII. Praha: Lidové noviny. S. 77

„ S tím, jak se životní podmínky vyrovnávají, objevuje se velký počet lidí, kteří sice nejsou dostatečně bohatí ani mocní, aby měli velký vliv na osud svých bližních, nicméně získali nebo si zachovali dosti vzdělanosti a majetku, aby si vystačili sami. Nejsou nikomu ničím povinováni a takřka nic od nikoho neočekávají; navykají si chápat se vždy izolovaně a rádi si představují, že jejich osud je plně v jejich rukou.“

Tito lidé, kteří jsou unášeni domýšlivou důvěrou ve vlastní síly, si však neuvědomují, že pokud by potřebovali prosadit nějaký zájem, potřebují i něčí podporu, musí mít s kým se spojit a v zásadě jsou tak na pomoci bližních najednou závislí. Nicméně není nutné používat pouze slova Tocquevilla, který vzhlížel k síle sdružování ve Spojených státech. I na našem českém území se nevýhodami individualismu a naopak výhodami sdružování zabývali vzdělanci zhruba té samé doby.

Karel Havlíček Borovský v článku *Co jest obec?*²⁸ obdobně zmiňuje, že ve společnosti (resp. k ideálnímu fungování obce) je nutná vzájemnost a nutnost připívání ke společnému prospěchu obce: „ Proto jest obec, jest společnost, aby co jednotlivý sám dovésti nemůže, spojené síly dokázaly.“ Havlíček poukazuje na rozdíl mezi stádem, jež sice ve společnosti vedené pastýřem žije, ale každý kus dobytka si hledí svého, a obcí sledující pohodlí a zisk všech – tu ve zvířecí říši přirovnává ke společenství včel či mravenců.

Těmito dnes výše uvedenými citacemi chci poukázat na to, že současná volání po sdružování, po větší provázanosti společnosti, a dále vědomí, že individualismus není zcela jednoznačně správnou cestou k dobrému soužití, nejsou žádným novým prvkem moderní doby.

Současní společenskovědní badatelé na téma individualizace a její negativní dopady publikují mnoho odborných statí.

Putnam²⁹ hovoří o nízké míře sdružování, v důsledku čehož panuje mezi lidmi i nízká vzájemná důvěra a slabý sociální kapitál celkově (důvěra, sítě, normy), o významu sociálního kapitálu hovoří i Jane Jacobsová³⁰. Ta v souvislosti s komunitou poukazuje na to, že čím více lokality podporují mezi svými obyvateli rozvoj neformálních kontaktů, tím jsou bezpečnější, lépe je v nich postaráno o děti a lidé, kteří zde žijí, jsou spokojenější se svým prostředím.³¹

²⁸ Havlíček, Karel. 1846. „Co jest obec?“ In Milan Znoj, Jan Havránek, Martin Sekera (eds.) Český liberalismus. Texty a osobnosti. Praha: Torst

²⁹ Putnam, Robert D. 1995. „Bowling Alone: America's Declining Social Capital“. Journal of Democracy 6 (1): 65-78.

³⁰ Keller, Jan. 2009. *Nejistota a důvěra*. Praha: Slon.

³¹ Keller, Jan. 2009. *Nejistota a důvěra*. Praha: Slon. S. 68

Castel jde ještě dál a hovoří o tom, že moderní doba je vinou individualizace nejistá a právě pevně stmelená společenství, v nichž fungoval sociální dohled, se nacházejí ve strachu a nepředvídatelnosti. Rozpolcením společnosti došlo ke vzniku dvou protipólů, kdy jedním je tzv. nadhodnocení jedinců, *kteří se vymanili z omezení, jimiž je poutala hustá síť sociálních vazeb*, a druhým je *bezpříkladná slabost a zranitelnost jedinců bez ochrany*, kterou jim v minulosti nezištně poskytovala právě hustá síť sociálních vazeb.³² Komunity, které zůstaly takto vyloučené, k sobě spíše mohou připoutávat socioekonomické problémy. Ze studie etnické segregace³³ ve Spojených státech mimo jiné vyplývá potvrzení výše uvedených informací, tedy že vznik sociálně vyloučených lokalit lze nahlížet dvěma úhly pohledu. Jedním je vznik a pobyt nedobrovolný, vycházející od vlastníka nemovitosti, který sem sociálně slabší obyvatelstvo vystěhuje a nastěhuje k nim další a další osoby. Při druhém pohledu můžeme vidět prvek dobrovolného osídlení nějaké nemovitosti či lokality, a to z toho důvodu, že zranitelná rodina vyhledává v ghettu pocit bezpečí a sounáležitosti.

V České republice má politika některých veřejnosprávních celků tendenci Romy a další sociálně slabé obyvatelstvo segregovat. Bytová politika umožňuje pronajímatelům stanovovat zcela neadekvátní výše nájemného (př. z Ostravska: 3,5 tisíce měsíčně za jednoho dospělého a 2 tisíce za dítě za pokoj na ubytovně). To se týká bytů s nevyhovujícími podmínkami. Například na Trutnovsku existují byty, které majitelé pronajímají romským rodinám a rodinám v sociálně tíživé situaci za neadekvátní ceny, přestože byty jsou v dezolátním stavu. Rodiny tak žijí ve zcela nevhodných podmínkách, současně však musí za toto provizorium platit neúměrně vysoké ceny, které nejsou schopny finančně zvládnout, a tím se dostávají do dluhové pastí.

Aktivita mladých angažovaných respondentů v této práci sice nesměřují výhradně do vyloučených lokalit, ale převážná část je spojena s cílem pomoci těm opovrhovaným - a zejména pak dětem - v nalezení sebevědomí, v probuzení zájmu a přetransformování tohoto zájmu do něčeho užitečného, smysluplného. Tedy primárně do vzdělání, s čímž souvisí i navštěvování různých zájmových kroužků, kulturních akcí, hledání různých pracovních možností v budoucnu a cestování.

³² Bauman, Zygmunt. 2008. *Tekuté časy*. Praha: Akademia. S. 66/67

³³ Anas, Alex. 2004. *Ethnic Segregation and Ghettos*. New York, State University of Buffalo. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://128.118.178.162/eps/urb/papers/0408/0408006.pdf>>

2.6 Identita

Sociolog Zygmunt Bauman v první kapitole knihy *Identity: Conversations with Benedetto Vecchi*³⁴ hovoří o svých zkušenostech s těžkostmi při sebezařazování či sebeurčení. Když měl v Praze obdržet čestný doktorát, byl vyzván, aby si vybral, zda bude chtít zahrát hymnu britskou či polskou. Toto rozhodnutí pro něj bylo složité vzhledem k jeho životním prožitkům.³⁵ Na jedné straně vnímal Velkou Británii jako zem, kterou si k žití vybral, a která mu poskytla práci, když byl z Polska vyhnán. Na druhé straně v Polsku se narodil a v Británii byl pouhým imigrantem, cizincem. Bauman říká, že i když od doby, kdy byl v zemi imigrantem, uplynul delší čas, během něhož se stal britským občanem, stejně už se nálepky přistěhovalce nezbaví. Na britskou hymnu se necítil. Polského občanství byl zbaven, ani polská hymna by mu už tedy nepříslušela. Jeho manželka tak navrhla hymnu evropskou – Ódu na radost, která lépe odpovídala jeho identitě evropské, tedy té, pod níž si představuje narození a žití v Evropě, pracování v Evropě, evropský způsob myšlení a vůbec to nejdůležitější: neexistující „evropskou pasovou kancelář“, která by mu odepřela právo nazývat se Evropanem. (Bauman:2004:10).

Identitu lze nahlížet různými úhly pohledu různých badatelů (Howard, Banks, Bauman, Bittnerová a další). Howardová míní, že v soudobé společnosti je identita ústředním tématem sociálních i psychologických teorií a výzkumů, protože v dřívějších dobách byla nahlížena jako něco připsaného, neměnného a víceméně zúženého na etnicitu. V sociální psychologii můžeme identitu z hlediska poznávacího rozdělit na schéma týkající se čistě mě, jednotlivce, a toho, co si odpovím na otázku: „Kdo jsem?“, a na schéma skupinové. Schéma jednotlivce zahrnuje osobnostní rysy, preference, cíle, vzorce chování, zkrátka vše, jak se sami vidíme. Schéma skupinové, které, jak upozorňuje Howardová, je blízké stereotypům, respektive zapřičiňuje jejich vznik, se týká společenského postavení, v jakém se skupina nachází, etnicity, pohlaví, věku...³⁶ a má tendenci vyzdvihnout jednu složku identity jako tu hlavní, určující, čímž dochází k určitému redukcionismu člověka jako takového.

Identita má mnoho úrovní, Howardová ji analyzuje například z hlediska sociálního interakcionismu nebo sociálního základu identity. Pro symbolický interakcionismus je klíčové

³⁴ Bauman, Zygmunt. 2004. *Identity: Conversations with Benedetto Vecchi*. Cambridge: Polity.

³⁵ Narozený v roce 1925 v Polsku v židovské rodině byl nucen z rasových důvodů ze země emigrovat v roce 1968. Přejížděním domovem se mu stal Izrael, poté žil a působí ve Velké Británii. *Zygmunt Bauman, sociolog a filozof naší pozdní doby*. [online] [cit. 2013-03-25] Dostupné z: <<http://www.vesmir.cz/clanek/zygmunt-bauman-sociolog-a-filozof-nasi-pozdni-doby>>

³⁶ Howard, Judith A. 2000. *Social Psychology of Identities*. Seattle: University of Washington. S. 368

zaměření člověka na význam předmětů, chování, sebepojetí, chování druhých a připsání tohoto významu, tak, jak se nám věci jeví. Protože se připisování významu odehrává na základě nějakých interakcí, hraje zde důležitou úlohu jazyk. Ten je určující pro pojmenování významu čehokoliv. A prostřednictvím mluvení a vyjadřování o sobě mnohé prozradíme. Ve vzájemných interakcích pak můžeme vyjednávat o symbolech a významech, které vidíme a připisujeme.

Sociální základ identity poukazuje na množství vrstev, dimenzí, s nimiž se může jedinec ztotožňovat. Těmito vrstvami může být vnímání etnicity, zařazení podle pohlaví, sexuálního zaměření, třídní příslušnosti, věku a společnou identitu mohou sdílet i lidé s nějakým typem znevýhodnění. Zařazení k jednotlivým typům či vrstvám není snadné. Například v rámci etnicity je tendence zařadit jedince k jednomu etniku, přičemž se nezohledňuje čím dál tím častější (v souvislosti s globalizací více se propojující společnosti) namixované / multikulturní zázemí dané osoby. Jelikož docházelo a dochází k těmto strohým neúplným zařazením, kdy přisoudíme identitu, začali badatelé zohledňovat ve výzkumech možnost protínání identit (intersectionality). S tím samým protnutím se ztotožňovali i někteří respondenti v rámci výzkumu.

Identita se také utváří prostředím, místem, kde jsme se narodili, kde jsme vyrostli a kde žijeme. Prostředí je spolutvůrcem našich hodnot, jak uvádí Lindstrom (Howard: 2000: 382)

Pokud neustále hovoříme o identitě, nevyhneme se otázce, k čemu toto zkoumání slouží, vždyť každý se nějak cítí, nějak se vnímá, vidí. Závažnost pojmu se zakládá na tom, že ať se již sami definujeme, či nás nějak označí okolí, jedná se vždy o velmi citlivou záležitost. Identitou se můžeme chlubit, pod identitou se můžeme ukrývat, identita nám dodává pocit bezpečí. Zároveň se však nejedná o věčný a neměnný stav. V interakcích jedince s okolím se v průběhu času připisované významy a obsahy mohou měnit. Změny mohou být nejen pozitivního rázu, jejich dopad může být i negativní v tom smyslu, že se jedinec od konkrétní identity snaží oprostít, utéci od ní.

Identitu lze nahlížet i jako hybatele sociálních hnutí, Bernstein dokonce odhaluje jistý strategický rozměr užití identity v boji „za něco“, uvádí to na příkladu kolektivních akcí gayů.(Howard: :384) Identita v těchto kolektivních akcích hraje roli posílení společného vědomí skupinové vize a napomáhá k přímému a jednotnému vymezení vůči nějaké specifické opozici. Identita má v tomto případě dominantní vliv na formování aktivismu.

2.7 Občanská angažovanost v různých kontextech a konceptech

2.7.1 Občanská angažovanost a politická participace

V rámci přípravy na vybudování teoretického zázemí se opírám o výzkumy a příspěvky badatelů z anglofonního prostředí. Výzkumy z Velké Británie popisují situaci menšin v multikulturní zemi, k níž zde v Čechách vzhlížíme jako ke vzoru pluralitní země s adekvátním – inkluzivním – přístupem k menšinám. Vzorem jsou do jisté míry i Spojené státy americké, tedy zařazují i četné výzkumy z této země. Z výzkumů a příspěvků badatelů těchto zemí však vyplývá zaznamenání mírného úpadku v integračním přístupu, a někteří autoři dokonce poznamenávají, že integrace nemusí mít zcela pozitivní dopad, přináší i negativní důsledky. Jeden, který je uveden v textu Bradleyové a Ramseyho³⁷, pro zajímavost uvádím. Pro přesnost je nutné zmínit, že v dané části parafrázuji sociology Putnama, Uslanera a Comleyho. Občanské angažmá podle těchto autorů nepřináší výhradně více participace. Pokud totiž některá sdružení zaměřená (jakkoliv) z větší části na etnické komunity pracují ve víceméně uzavřeném kruhu, mohou potenciálně způsobit snížení kontaktů jedinců z této komunity s veřejností, snížit celkovou participaci mimo vnitřní kruh tohoto sdružení.

Snad každý text o občanské angažovanosti, s nímž jsem pracovala, nevynechal téma politické participace. Mnoho autorů se jí snaží nějak uchopit a definovat tak, jak to jiní ještě neučinili. S jednou z nových možných typologií politické participace přicházejí i Ekman a Amna³⁸. Cílem jejich typologie je jednou provždy vymezit jasný rozdíl mezi občanskou participací a politickou participací. Občanskou angažovanost nahlízejí jako méně přímou formu participace, která je dnes v úpadku. Veřejnost je cynická, skeptická, shodují se s Putnamem, který obdobně míní, že tam, kde je nízká míra angažovanosti, je nízký sociální kapitál, tedy

³⁷ Bradley Waterhouse Bethany, Ramsey, Phil. 2010. *The Political Engagement of Black and Minority Ethnic Groups: Does policy impede Civic Culture?* In: International Journal of Interdisciplinary Social Sciences, Volume 5, Issue 7. Social Science Collection. S. 183-194

³⁸ Ekman, Joakim, Amna, Erik. 2009. *Political Participation and Civic Engagement: Towards A New Typology*. Youth and Society: Working Paper:2

důvěra, sítě a normy, a občan se stává cynickým a pesimistickým pozorovatelem a hodnotitelem, nikoliv spoluúčastníkem rozhodování.³⁹

Ekman a Amna načrtávají možnost, jak definovat a vymežit obě formy. Vycházejí přitom ze zvláštnosti, že jakmile někde po nedemokratickém režimu zvítězí demokracie, tak po nějaké době jejího trvání lidé soudí, že politické instituce daného režimu ochabují a nevyvíjejí se. Jiní autoři toto uvažování zpochybňují, míní, že jde o zbytečné zveličování skutečnosti (Ekman, Amna: 2009: 3) a nelze poměřovat vývoj kriticky smýšlejícího občana s vývojem demokracie.

Podle Ekman a Amna existují dvě základní schémata, která bývají vědci formulována, a to široký pojem občanská angažovanost a úzce vymezený pojem politické participace. Při vymezování těchto pojmů dochází k tomu, že někteří autoři se staví i proti koncepci angažovanosti obecně. Například Ben Berger (Ekman, Amna: 2009:3) by ji nejráději „zahodil do odpadu“, protože se do jejího označení dá ukrýt naprosto vše – od hlasování ve volbách po finanční podporu charity. Putnam zase říká, že občanská angažovanost je místem pro rozvíjení sociálního kapitálu, tolik důležitého pro zdravou demokratickou společnost. Spíše než přívlastky „občanský“ a „politický“ je pro něj prioritou angažovanost. Stejně jako Berger zahrnuje do svého vidění angažovanosti široké spektrum činností – od čtení novin přes sdružování se po politickou participaci (Ekman, Amna: 2009:4).

Proč někomu vlastně vadí takové široké pojetí občanské angažovanosti? Především proto, že pokud pod ni zařadíme tolik aktivit, pouze to někoho zmate, spíše, než by si udělal přesnou představu, a dále pokud se neustále hovoří o jakémsi úpadku, nevíme, co vlastně konkrétně upadá.

Nevýhoda ale může spočívat i v přílišném zúžení pojmu občanské angažovanosti, neboť takovým zúžením ji limitujeme. Často bývá občanská angažovanost vnímána jako povinnost všech občanů.

Úzké pojetí politické participace se obvykle soustředí hlavně na účast ve volbách. Abychom se tomuto přílišnému zúžení vyhnuli, přesto si však naznačili, oč jde, můžeme uvést často zmiňovanou definici, že se jedná o soukromé aktivity občanů, jejichž cílem je ovlivnit či podpořit vládu nebo nějakou konkrétní politiku. Podle Bradyho (Ekman, Amna: 2009: 7) se

³⁹ Putnam, R. D. et al. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.

nemusí jednat pouze o ovlivnění politiky, může jít o ovlivňování mocných hráčů, skupin či aktérů v soukromém sektoru. Teorii politické participace se snažil utřídit i Teorell, který stanovil 5 dimenzí: volební účast, spotřebitelskou participaci (podpisování petice, bojkotování, darování peněz), stranickou participaci, protestní aktivity a kontaktní aktivity (kontaktování organizací, politiků, dalších občanů). Teorellova zdánlivě všezahrnující teorie však má trhliny, na něž upozorňují další autoři, spočívající například v tom, že pokud hovoříme o protestní aktivitě, nemusí jít výhradně o účast na demonstraci, můžeme sem zahrnout i tzv. blank vote (vhození neplatného hlasu ve volbách). Stejně tak Teorell neuvádí ani případné před – politické aktivity.

V dnešní době, v demokratických společnostech, možná lidé nejsou tak aktivní, resp. jejich aktivity se tolik nesoustředí na přímé ovlivňování politik, nicméně na straně druhé chtějí dávat najevo své názory - zejména prostřednictvím sociálních sítí – sbírají informace, debatují, píšou novinářům a veškeré toto úsilí přesahující rámec rodiny se za jistou formu politického angažmá dá počítat též.

Abychom se tedy v pojetí občanské a politické angažovanosti lépe vyznali, snadněji si ji utřídili, nabízejí Ekman a Amna svůj pohled. Přicházejí s novou typologií manifest political engagement a latent political engagement, kde sice opakují a popisují dřívější tvrzení a různé formy participace, což i sami konstatují, nicméně uvádějí i novější typy a třídění, více vyhovující současné době. Jimi uveřejněný koncept politické participace vs. občanské angažovanosti uvádím, protože mě nasměroval k výzkumným otázkám souvisejícím politickou participací a dále pro potřeby práce nabízí přehlednou typologickou tabulku, která nastiňuje jednotlivé aktivity a jejich možné zařazení.

Latentní a manifestační politická participace (Ekman, Amna: 2009: 16)

Občanská participace (latentní forma politické participace)		Manifestační politická participace		
Zapojení se (pozornost)	Občanská angažovanost (akce)	Formální politická participace	Aktivismus (mimo – parlamentní participace)	
			Legální	Ilegální
Individuální formy				
Osobní zájem o politická a společenská témata Citlivost na politická témata	Aktivity založené na osobním zájmu, pozornosti a vnímavosti politických a společenských témat	Účast ve volbách, kontaktní aktivity	Mimo – parlamentní formy participace: Projevit se nahlas svým názorem veřejně, podepsat petici...	Politicky motivované nezákonné aktivity založené na individuální bázi
Kolektivní formy				
Pocit náležitosti ke skupině či kolektivu se zřetelným politickým profilem; životní styl adekvátní politickému postoji (identita, styl oblékání, hudby, stravování, hodnot)	Dobrovolnická práce pro zlepšení podmínek v konkrétní lokalitě, nebo práce pro charitu, pomoc druhým (mimo vlastní rodinu a okruh blízkých)	Organizovaná politická participace; členství v politické straně, odborech či organizacích	Volně organizované formy/sítě s politickým zázemím; nová sociální hnutí, demonstrace, stávky, protesty	Ilegální a agresivní aktivity, protesty; ničení majetku, squattování, výtržnictví – nepokoje, konfrontace

Členění politické participace je formulováno jako formální politická participace a aktivismus. Aktivismus je dále členěn na legální a ilegální, tyto kategorie jsou ještě rozděleny na činy individuální a kolektivní, což je důležité, protože takové dělení se dotýká i mladých angažovaných respondentů v práci, protože i je možné přiřadit k vybraným kategoriím. Oproti jiným navíc tyto autoři zmiňují i typ tak zvané morální angažovanosti (Ekman, Amna: 2009: 18), která sice zdánlivě vypadá jako pasivní typ občanské angažovanosti založený na morálním principu, kdy dodržujeme zákony, snažíme se o to být tolerantní, projevovat si reciprocitu, může to však být i něco víc ve smyslu: nejlepší úmysly vedou k nezáměrným – a pozitivním – důsledkům. Tato myšlenka se doplňuje s postoji Kymlicky, který v popisu liberálně – egalitářské perspektivy, hovoří o jistých ctnostech (virtue) jako je public-spiritedness (veřejný duch) a public reasonableness (veřejná odpovědnost), tedy o vlastnostech, které jsou potřebné pro každou společnost, a jež by měl mít každý občan za jakéhokoliv režimu.⁴⁰

2.7.2 Občanská angažovanost a dospívání

Vzhledem k tomu, že v práci mě zajímají postoje mladých lidí, vymezila jsem věkovou hranici respondentů okolo dvaceti šesti let. Jednou z otázek, které mě zajímají, je i co nebo kdo je ovlivnil a v jaké etapě v tom, že se angažují. Pro vybudování teoretického zázemí se opírám o výzkum Flanaganové a Levina⁴¹, kteří se zabývali občanskou angažovaností u amerických dospívajících a mladých dospělých lidí. Na základě svých zjištění tvrdí, že generace dnešních mladých a čerstvě dospělých je jiná než generace jejich rodičů a prarodičů, protože nevykazuje tak velkou chuť se angažovat. Autoři sledovali, čím jsou generační rozdíly způsobené a zda reprezentují úbytek angažovanosti nebo jen jakési zpomalení. Výzkum vyhovuje účelu mé práce, protože sleduje i občanskou a politickou angažovanost nejen majoritní mládeže, ale i imigrantů, soustřeďuje se na jejich odlišné sociokulturní zázemí a na základě toho konstatuje, že existují dva faktory podílející se na nízké míře angažovanosti u imigrantů, kterými jsou kumulativní nevýhody a odlišné příležitosti v různých institucích. Při porovnání je však nezbytné mít na vědomí, že romská komunita v České republice není

⁴⁰Kymlicka, Will. 2002. *Civil Society and Government: A Liberal - Egalitarian Perspective*. In: Nancy Rosenblum a R.C. Post (eds.). Princeton, N.J.: Princeton University Press. S. 86

⁴¹Flanagan, Constance, Levine, Peter. 2010. *Civic Engagement and the Transition to Adulthood*. College of Agricultural Sciences: Pennsylvania State University

paralelní s imigranty ve Spojených státech, že se jedná o české občany a romská komunita je národnostní menšinou, jež má na základě tohoto statutu specifická práva.

Ani v tomto konceptu se nevyhneme Kymlickovi, jelikož i on při popisu liberálně egalitářské perspektivy vychází z toho, že lidé by neměli trpět na základě svého sociálního zázemí, které jim bylo přiděleno v tzv. *natural lottery*. A pokud již takové *brute luck* někteří lidé měli, je třeba, aby zafungovaly mechanismy, jejichž účelem není kompenzovat nerovnosti způsobené svobodným výběrem, ale aby se eliminovaly nevýhody v rozdělování zdrojů a možností. Předpokladem je tedy možnost svobodného výběru. (Kymlicka: 2002: 79) A právě tato distributivní spravedlnost vyžaduje aktivní roli nejen státu ale hlavně občanské společnosti, která by měla mít nějakou společnou hodnotu, čímž se vracíme k tezi o tzv. morální participaci, kterou načrtl Ekman a Amna. Flanagan a Levin nicméně uvádějí, že občanské angažování se může být prospěšné i tomu, kdo jej činí, může si totiž leccos i osobě uvědomit, může se rozhodnout, kde vlastně bude stát.

Autoři tedy uvádějí, že v porovnání se sedmdesátými lety v USA je angažovanost mladých slabší, oproti této době zase v devadesátých letech kvetlo dobrovolnictví, v němž participovali hlavně mladí. Autoři si plně uvědomují i neměnicí se tendenci v politické participaci, kdy - ať je jakákoliv doba - mladší lidé standardně chodí málo k volbám. Navzdory těmto mírně negativním posudkům je důležité vyzdvihnout velkou angažovanost, která je dána možnostmi moderní doby a s ní související globalizací. Mladí se významně angažují v právě v globálním aktivismu, používají internet a sociální média, kde sbírají informace o politických situacích a událostech, tyto pak společně sdílí, vyjadřují se k nim...

Podle výzkumu Flanaganové a Levina jsou pro angažovanost mladého dospělého určující dva faktory, a to prostředí a vzdělání (získávání přehledu). U kategorie prostředí autoři konstatují, že rodiče s vyšším socioekonomickým statutem spíše předávají potomkům své znalosti a utvářejí jejich názory, obdobně píší, že čím jsou rodiče vzdělanější, tím jednodušší je pro mladé získávání přehledu. Vyzývají k tomu, abychom si uvědomili, že i aktivita jako volení něco stojí, vyžaduje nějaké učení, získání znalosti tak, aby si mladý člověk srovnal koho, proč, co volí. A to mají podle autorů někteří jedinci v rodinách s lepším statutem snadnější.

2. 7. 3 Politická angažovanost etnických menšin

V roce 2010 se ve Velké Británii udělal výzkum s názvem *The 2010 Audit of Political Engagement*, který vedla Hansard Society. Zde ho zmiňují z toho důvodu, že poukázal na nízké stupně angažovanosti etnických menšin v porovnání s výsledky majority, což bylo překvapující, protože ve Velké Británii se již delší dobu prosazuje multikulturalismus a inkluzivní přístup, tedy výzkumníci očekávali vyšší míru angažovanosti. Ve výzkumu sledovali kategorie jako je znalost jednotlivých politik, diskutování o politice, poměr účasti na volbách, podpisování petic a zohlednili i aktuálně panující obecně skeptický pohled na politiku a politiky. Ramsey a Bradley⁴² se nad situací nízké angažovanosti zamýšlejí a prostřednictvím odkazů na jiné autory se snaží odhalit příčinu, kterou je podle nich politické klima. Politika sama je to, co brání menšinám ve Velké Británii ve větším angažmá. Pro toto konstatování uvádějí argumenty, které nejsou nepodobné těm, které jsem slyšela i od respondentů. Tillie a Fennema⁴³ tvrdí, že pro občanskou angažovanost jedinců z etnické komunity je důležitá síla, jednota a občanská vůle právě v té dané komunitě, ta posílí jedince k vlastním aktivitám, snáze ho povzbudí k tomu, aby byl třeba politicky aktivní. Jinými slovy by se dalo říct, že je potřebný silný sociální kapitál. Foley a Edwards (Bradley, Ramsey: 2010: 188) poukazují na to, proč je důležité angažmá jedinců z etnických komunit. Tito občansky aktivní jedinci se jednak dostanou ke zdrojům informací, významných i pro komunitu, pakliže jim informace předají. Dále mohou být vzorem dalším členům komunity. Mohou se taky v kontaktu s majoritou navzájem od sebe učit a vyměňovat si zkušenosti. Objevuje se tu tedy znovu potřeba občanských sdružení. Tato oblast je však v České republice stejně jako ve Velké Británii (podle informací autorů) podfinancována, tedy prostor, kde by se mohla formovat chuť k politické participaci, není tak velký jak by mohl být. Cílem představení myšlenek těchto autorů však není, aby čtenář získal dojem, že pouze v občanských sdruženích se dá formovat chuť k občanskosti a k občansky laděným aktivitám. Ač by neměla, fungují samozřejmě i sdružení, která hodnotám demokratickým a občanským neučí a vybízejí spíše k opaku, pak již ale nepatří do občanské společnosti. Walzer též ale upozorňuje, že v dnešních občanských společnostech funguje mnoho organizací, které občanským ctnostem demokratického občanství neučí.

⁴² Bradley, Bethany, Ramsey, Phil. 2010. *The Political Engagement of Black and Minority Ethnic Groups: Does policy impede Civic Culture?* In *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences: The Social Sciences Collection*.

⁴³ Bradley, Bethany, Ramsey, Phil. 2010. *The Political Engagement of Black and Minority Ethnic Groups: Does policy impede Civic Culture?* In *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences: The Social Sciences Collection*. S. 187

2. 7. 4 Prostředí a jeho vliv na občanskou angažovanost

Hall, Cabrera a Milem na základě studie Transition to College Model⁴⁴ sledovali, do jaké míry se liší studenti z minority a majority v podílení se na angažmá v průběhu školních let. Vedlo je k tomu zjištění z jiných výzkumů, poukazující na pozitivní vliv na angažmá, pokud studenti různé etnicity, různého sociálního zázemí, participovali na různých aktivitách dohromady. Posilovalo to jejich kulturní povědomí, citlivost, vnímavost ke kulturním specifikům, a navíc ve velké míře pokračovali v občanském angažování se i po ukončení školy. Ve výzkumu bylo zjištěno, že ovlivnit studentovo angažmá a chuť spolupracovat s někým odlišným může i učitel, protože se do jisté míry jedná o naučené chování, studenti si na sebe zvyknou. Učitelé pro naučení takové spolupráce využívali techniku kooperativního učení. (Hall etc: 2010: 423) Podmínkou pro úspěšnost této techniky se zdá být Allportova teorie meziskupinového kontaktu (Hall etc: 2010: 424), která předpokládá čtyři podmínky interakce: rovný status mezi jedinci, stejný cíl, vnitroskupinový kontakt a podporu autority. Tedy jednoduše lze říci, že je nutné, aby se v daném prostoru nevyskytovala hierarchie, aby to bylo rovnoprávné, příjemné prostředí.

Chuť být aktivní může ovlivnit i komunita. Definice komunity je složitá, nahlížet takovouto skupinu je možné ze dvou úhlů. Nejprve je to komunita jako prostor založený na sdílení společných zájmů (Bauman: 2004: 11). Jako taková může fungovat například formou společností založených na profesionální bázi, odborů nebo jiných formálních i neformálních sdružení. Komunita však může být založena i na různých demografických znacích, jako je pohlaví, věk, etnicita, stejný tělesný či duševní handicap. Dixon a Rasch⁴⁵ komunitu popisují jako místo, kde lidé sdílejí stejnou geografickou polohu a sociální kontext svých životů, svých aktivit. V rámci takto pojatých komunit pak mohou fungovat ještě komunity menší – např. lidé scházející se pravidelně v kostele, spolužáci navštěvující stejnou školu...

Pokud komunita přesáhne svůj rámec, tedy její jedinci jsou aktivní navenek, může to komunitě přinést prospěch. Tito lidé se pak zvenčí mohou podívat na případné problémy komunity, mohou zjistit jejich příčiny, mohou navrhnout komunitě možnosti, jak je řešit, jak uspokojit potřeby a mohou také zapojit další členy komunity do podílení se na aktivitách s komunitou spjatých. Shrnutím lze říci, že pro komunitu je nejdůležitější první krok, kterým

⁴⁴ Hall, Wendell, Cabrera, Alberto, Milem, Jeffery. 2010. *A Tale of Two Groups: Differences Between Minority Students and Non – Minority Students in their Predispositions to and Engagement with Diverse Peers at a Predominantly White Institution*. Research in Higher Education: Springer Science+ Business Media, LLC.

⁴⁵ Dixon, Charlotte, Rasch, John. 2006. *Engaging Minority Populations Through Community Outreach and Engagement*. Journal of Rehabilitation Administration.

je *být si vědom a mít zájem*, druhým krokem je pak *být aktivně angažován /chtít se aktivně podílet* na službě komunitě. Dixon a Rasch zmiňují, že ve dvacátém prvním století se hlavním znakem komunity stává jednotný kulturní prvek, spíše než shodná lokalita, či demografické znaky. Angažovanost lze podle nich vnímat jako nabízení či poskytování služeb jednotlivcem, který je citlivý a vnímavý vůči potřebám konkrétní komunity.

Při práci s určitou komunitou nebo práci pro určitou komunitu mohou být voleny různé přístupy. Styčným bodem může být buď člověk mimo komunitu, nebo člověk z komunity. Ideálně by to měla být kulturně – kompetentní osoba, kterou nejlépe může být člověk znalý prostředí a problémů komunity, tedy tzv. *in – group*. V jiných případech je totiž obvyklé, že lidem mimo komunitu členové komunity nedůvěřují. Příčin nedůvěry je mnoho, zobecnit je lze na nedorozumění v sociokulturní a historické oblasti jednotlivých národů a v rámci nich skupin. Kvůli těmto nedorozuměním dochází k ponižování kultury „menších“ těmi „většími“. Výsledky spolupráce mezi dvěma společenstvími, z nichž jedno je utlačované a ponižované tím druhým, nemohou být nikdy pozitivní. Proto, abychom mohli získat a udržet důvěru komunity, abychom s ní dokázali vybudovat partnerský vztah, je vhodné najít v této komunitě důvěryhodného a respektovaného člověka, který dodá „své“ skupině odvalu a podporu k tomu, aby v sobě probudila zájem o nějakou změnu.

Avšak nelze ani říci, že by k prospěšné aktivitě stačila pouze osoba kulturně – kompetentní, pod níž si můžeme představit někoho kulturně citlivého, někoho, kdo si „ideálně“ prožil to samé, co zažívají osoby uvnitř komunity.

Takový člověk sice získá informace a předá je dané skupině, umožní či usnadní jí přístup k informacím, např. o dostupnosti programů pro danou komunitu, o možnostech práce, vzdělávání, může i vyhledávat a vyhledává další osoby, kterým by mohl posloužit, na místech, kde se scházejí, nicméně pokud komunita zůstane pouhým příjemcem, mnoho se nezmění. Dalším stavebním kamenem je tedy zainteresování komunity, její včlenění do procesu, probuzení zájmu o věc a povzbuzení jejího sebevědomí. Takové zasazení komunity by ideálně mělo mít podobu *empowermentu*, tedy posílení komunity, získání nějakého podílu na moci, nějaké důležitosti, nabytí významu. Dosavadní tradiční přístupy ke komunitám byly a jsou převážně paternalistického rázu, který vždy znamená nerovnoměrnou distribuci zdrojů, nerovný poměr moci a směřuje k vytváření ostrých postojů „my“ a „vy“.⁴⁶

⁴⁶ Dixon, Charlotte, Rasch, John. 2006. *Engaging Minority Populations Through Community Outreach and Engagement*. Journal of Rehabilitation Administration. S. 38

K tématu prostředí a angažmá je potřebné zmínit ještě převládající a do jisté míry i zatěžující situaci. Převážná část občansky laděných aktivit se odehrává v organizacích neziskového sektoru, což samo o sobě nevýhodou není a být by to tak i mělo, protože nelze veškerou podporu nechávat na bedrech státu. Nevýhodou tohoto faktu však je, že neziskový sektor se dlouhodobě potýká s nedostatkem financí. Kromě problematické oblasti financí některé organizace neziskového sektoru trpí i na nedostatky v organizační struktuře, a neschopnosti v manažerských dovednostech. V zásadě se dá říci, že když organizace rostou, potýkají se s identickými nesnázemi typickými pro veřejnou správu – přebujelostí, byrokratičností, zatuhlostí, malou flexibilitou...⁴⁷

2. 7. 5 Vliv skupiny a jejího zázemí na občanskou angažovanost mladých jedinců z menšiny

Skupinou jednotlivců a jejich vztahem k občanské angažovanosti se zabýval Martín Sánchez – Jankowski. Jeho výzkum občanské angažovanosti mladých Afroameričanů ve Spojených státech amerických zde používám z toho důvodu, že dřívější situace Afroameričanů je přibližnou obdobou dnešní situace Romů nejen v České republice, ale v členských státech Evropské unie obecně⁴⁸. Stejně, jako ve Spojených státech trvalo desetiletí, než se Afroameričané začali objevovat ve veřejných funkcích, i v České republice se dá předpokládat dlouhodobější vývoj zlepšování vztahů obou skupin – majoritní i minoritní a zvýšení socioekonomického statutu Romů. Stejně jako autor shledává příčinu nedorozumění v historických kořenech, míním i já, že příčinou nedobrých vztahů majority s minoritou a obráceně jsou především historické události. Jankowski říká, že každá liberálně demokratická vláda touží po funkční občanské angažovanosti, přičemž ji chce posilovat zejména u mladých lidí.⁴⁹ Jedinci z konkrétního etnika se utvářejí interakcí s ostatní populací a v kontaktu s formálními institucemi. Zkoumání těchto vztahů je přínosné, protože poznávání rozdílných občanských kultur představuje příležitost k lepšímu porozumění toho, jak lidé přemýšlející a chovající se odlišně mohou kooperovat a svým jednáním přispívat k občanskému dobru celé společnosti. Jankowski nabízí tři stupně historické zkušenosti, z nichž dva jsou aplikovatelné i na vztah české společnosti a romské menšiny. Prvním stupněm je historická zkušenost *rasové*

⁴⁷ Dixon, Charlotte, Rasch, John. 2006. *Engaging Minority Populations Through Community Outreach and Engagement*. Journal of Rehabilitation Administration. S. 40

⁴⁸ Amnesty International. 2013. *Budíček pro Evropskou Unii*. [online] [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: <<http://amnesty.org/en/library/asset/EUR01/002/2013/en/b3416d23-35bc-4448-9c5b-01900b8a3865/eur010022013cs.pdf>>

⁴⁹ Jankowski, Martín Sánchez. 2002. *Minority Youth and Civic Engagement: The Impact of Group Relations*. Applied Developmental Science, 6(4). S. 237

exkluze, kdy je menšina označena termínem *rasa*, tak aby byla odlišena a vyčleněna ze společnosti většinové, dominantní. Romové takto byli vylučováni po staletí během putování. Některým skupinám se sice v průběhu dařilo usazovat v zemích, kterými procházely, ovšem pokud majoritní obyvatelstvo poptávalo služby a produkty, které nabízely. Jednalo se především o určitá zaměstnání jako například kotlářství, kovářství, výroba měděných výrobků, léčitelství, koňské handlířství, sít'ářství, medvědářství, pomocné práce v zemědělství a podobně. Provozováním těchto činností Romové nekonkurovali domácímu prostředí, a tím jej neohrožovali ani neznepokojovali místní obyvatelstvo. Pakliže se jim takto nedařilo, byli s výjimkami vytlačeni či odsouváni na okraj společnosti, a pokud se v minulosti chtěli někde usadit, bylo to složité (konkurence domácímu prostředí) a zároveň byla vydávána opatření zamezující jejich průchod některými zeměmi, natož pobyt či případné usazení. Tato rasová exkluze však nemá pouze výše uvedenou „jemnou“ podobu vyloučení. Ve Spojených státech amerických je spojena s nespravedlivými rozsudky soudů, s lynčováním a sadistickými vraždami pro potěchu⁵⁰, v českých zemích byli Romům v konkrétní době⁵¹ uřezávány uši, ruce, byli vražděni, následovala nacistická genocida, po ní komunistická asimilace, kdy zejména v sedmdesátých letech byly romské ženy nedobrovolně sterilizovány a poslední nedobrovolná sterilizace je zaznamenána ještě z roku 2007.

Dlouhodobé systematické vyčleňování zanechalo, jak konstatuje Jankowski, šrám na chuti a intenzitě se občansky angažovat, nebo se jakkoliv podílet na veřejném životě.

Druhý stupeň historické zkušenosti je *rasová inkluze*, která, co se týče Spojených států, dala vyniknout Irům, Italům, Číňanům, zkrátka těm, kteří byli nejprve segregováni a následně přiřazeni k prominentnějším, mainstreamovým skupinám.

Ti, kteří byli ochotni asimilovat, přijmout jazyk, zvyky, pravidla chování, postoupili do třetího stupně historické zkušenosti – *rasové privilegovanosti*, kam se zařadili obyvatelé Západní Evropy (tedy Němci, Holanďani, Francouzi, Britové, Skandinávci...). To, že se stali privilegovanými, neznamenal, že by automaticky byli i například ekonomicky úspěšnými. Avšak znamenalo to, že nejsou nijak stigmatizováni, mohou se volně pohybovat, mají přístup k bydlení, zaměstnání, sociálním službám. I přestože jsou Romové v České republice národnostní menšinou, s čímž se pojí kromě povinností i určitá práva (např. v oblasti

⁵⁰ Jankowski, Martín Sánchez. 2002. *Minority Youth and Civic Engagement: The Impact of Group Relations*. Applied Developmental Science, 6(4). S. 238

⁵¹ Hanzal, Jiří. 2004. *Cikáni na Moravě v 15. až 18. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny

vzdělávání na základě Charty menšinových jazyků – právo na vyučování v rodném jazyce), v základních aspektech lidského života a potřeb jsou vylučováni, posmíváni, atakováni.

Proč, kde a jak probíhá formování mladých lidí k uvědomění si občanskosti, angažovanosti? Kde se podle Jankowskeho mohou naučit aktivnímu angažmá?

Mladí lidé z takto vyloučených skupin, či ze skupin neustále nedobrovolně balancujících na okraji společnosti si musí být vědomi toho, proč je nutné se snažit o zdravé politické prostředí a později by sami měli mít snahu být součástí procesu, který onu zdravou politiku podporuje. Jankowski pojmenovává tři typy tak zvaných *transfer stations*, v nichž během socializování dochází u mladých osob ke sbírání a přejímání informací.

Prvním typem transfer station je *skupinová historie*, kdy jedinec získává a čerpá informace nejčastěji od starších lidí dané skupiny, tedy nejen od rodiny, dále i od intelektuálů této skupiny, politických vůdců. Je nutné dodat, že se jedná o kombinaci s vlastními zkušenostmi mladých s výše uvedenými typy informací, společně pak vytvářejí skupinovou identitu, která také jedince utváří.

Druhým typem transfer station je *společenská třída*, k níž mladý jedinec náleží. Zde se také formuje jeho smýšlení o občanskosti, kterou každá společenská třída vnímá jinak. Někdy pak dochází k tomu, že někteří více úspěšní opouštějí tuto „neúspěšnou“ třídu a stávají se privilegovanými.

Třetím typem transfer station je *společenský řád*, který můžeme nahlížet jako modus vivendi konkrétní skupiny na konkrétním místě (město, region), zahrnující nějakou specifickou formu ekonomické organizace, vztahů ve skupině. Zkrátka uvnitř různých komunit fungují různé společenské pořádky, díky jejichž pochopení můžeme vnímat a určit důvody pro nulovou až velkou participaci, angažovanost.

Exkluze skupiny má vliv na postoj k občanské angažovanosti. Vyloučená komunita díky skupinové historii pamatuje na okamžiky, kdy se snažila participovat, kdy chtěla být součástí společnosti, ale zároveň byla soustavně majoritní společností odmítána. Proto se jedinci z takové komunity většinou soustředili opět na vlastní skupinu a i dnes se v oblasti občanské angažovanosti soustředí na uspokojení potřeb a zájmů „své“ skupiny. Je vhodné připomenout případ Svazu Cikánů - Romů⁵², který se odehrál v dobách komunismu (1969 – 1973) v České republice. Tehdy bylo Romům umožněno vytvoření vlastní organizace. Ve chvíli, kdy začala

⁵² Lhotka, Petr. 2009. *Svaz Cikánů – Romů*. Brno: Muzeum romské kultury.

být organizace více aktivní, cítila vládnoucí strana určité ohrožení a veškeré aktivity ukončila a Romové byli z veřejné participace opět vyloučeni až do počátku devadesátých let, kdy někteří fungovali v Občanském fóru a posléze ve vládě a v romských politických stranách.

Jiným případem, který povzbudí jedince z minoritní komunity k angažovanosti, je zkušenost s historickou vyloučeností skupiny a její následné včlenění do společnosti. Tehdy jde o stav, kdy se jedinci angažují, protože cítí potřebu vyjádřit vděčnost nebo cítí povinnost vrátit něco společnosti, která byla tak vstřícná a přijala je. Přesně takovou situaci dokládá příběh Roma, který v devadesátých letech, tedy v době četných rasových vražd a rasově motivovaných útoků, raději emigroval z České republiky do Velké Británie. Tam byl společností přijat, získal adekvátní práci, žil standardním životem bez stigmat, následkem toho chtěl něco této společnosti vrátit a začal se aktivně občansky angažovat a pomáhat, kde bylo potřeba.⁵³

Výše uvedené koncepty Jankowskiho jsou užitečné pro výchozí orientaci občanské angažovanosti a etnických skupin, můžeme tak angažovanost a motivaci k ní nahlížet z různých úhlů, vidět různé příčiny, které jedince k participaci vedou. Avšak nelze je vnímat se stoprocentní platností, protože vysvětlují angažovanost víceméně jako možnost pro zapomenutí či obměnu bolestné skupinové historie.

2. 7. 6 Občanství v multikulturní společnosti

Pokud neustále hovoříme o občanskosti, nevyhneme se tématu vzdělávání k občanství. Čím více jsou společnosti pluralitní a roste etnická, kulturní a jazyková diverzita národních států, vede to osoby kompetentní ve vzdělávacím systému k zamyšlení nad tím, jak občanskou výchovu vést, jak pluralitu zakomponovat do jinak stabilních plánů národních států, vychovávajících ke sdílení stejných hodnot a k jednotě.⁵⁴

⁵³ Romea. *Desetiminutovka*, host Petr Torák. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://www.romea.cz/cz/zpravy/petr-torak-romsky-policista-z-anglie-v-desetiminutovce-richarda-samka-2>>

⁵⁴ Banks, J., A. (2004). *Diversity and Citizenship Education; Global Perspectives*. San Francisco: Jossey-Bass. s.3

Někteří vědci uvažují o tom, že v demokratických multikulturních národních státech občané participují, aby překlenuli rozdíly mezi kulturami a nastavili ideálně občanskou rovnost.⁵⁵ Goncalves e Silva, která se věnuje výzkumu problematiky a vývoje komunitních škol pro děti menšinových kultur v Brazílii, přichází s definicí občana jako osoby, která pracuje na odstranění nespravedlnosti, přičemž účelem není osobní obohacení nebo nějaká osobní výhoda, ale benefit pro všechny. S takto nastavenou definicí a jejím plněním se každý může stát občanem. Výchova k občanství by měla studentům z různých kulturních, etnických, jazykových či náboženských skupin pomoci kriticky zhodnotit a porozumět vlastním kulturním specifikům, identifikovat se s nimi, zároveň jim však má umožnit náhled na vztahy jejich menšiny s národním státem, v němž žijí. Identifikovat se z kulturního, národního a globálního hlediska tak, aby si pomohli definovat svou roli, úlohu, na světě, aby pochopili, jak se vzájemně mohou ovlivňovat a ovlivňují komunity s národními státy a jaký to má dopad na členy minorit a majority. Toto uvědomění je nesmírně důležité z důvodu, který popisuje Banks. Učitelé a lektori se často snaží pomoci studentovi s vybudováním silné „národnostní“ identity způsobem, během něhož se snaží zcela potlačit jeho etnickou, či komunitní identitu, pokud se jim nedaří ji vymýtit, alespoň ji zesměšňují, zostuzují. Přitom k tomu, aby se mohli jedinci identifikovat plně jak s národním státem, tak se „svou“ kulturou, je nutné, aby se cítili plnohodnotnou a smysluplnou součástí státu a zároveň udržovali hodnoty kulturní komunity, k níž náleží.

⁵⁵ Banks, J., A. (2004). *Diversity and Citizenship Education; Global Perspectives*. San Francisco: Jossey-Bass. s. 4

3 Metodická část

3.1 Metoda

Vzhledem k tomu, že cílem práce je zjistit, co všechno vede mladé občansky aktivní Romy k jejich angažmá v prostředí občanské společnosti, rozhodla jsem se pro kvalitativní výzkum, který mi umožní lépe nahlédnout hloubku výpovědí jednotlivých respondentů. Užití kvantitativního výzkumu by sice umožnilo postihnout větší vzorek respondentů, a tím sběr snadněji vyhodnocovaných dat, avšak v dotazníku nemusí být vždy vše kompletně zodpovězeno. V metodě dotazníkového šetření dochází obvykle i k nízké návratnosti. Kvalitativním výzkumem a zvolenou metodou sběru dat – polostrukturovanými rozhovory – jsem získala cenné pohledy respondentů na vlastní angažmá ve světle různých aspektů.

Z designů kvalitativního výzkumu jsem zvolila zakotvenou teorii. Ta byla vyvinuta v šedesátých letech 20. století Glaserem a Straussem, kteří shledávali negativa v tom, že se studenti učí myšlenky velkých teoretiků, ale není jim zcela umožněno vytvářet teorie nové, tedy vzniká *propast mezi teorií a výzkumem*.⁵⁶ Plán jimi navržené zakotvené teorie zaznamenal v průběhu let různé přístupy (odlišné kódování). Pokud odhlédneme od těchto odlišností, základní principy zakotvené teorie⁵⁷ zůstávají stejné:

- Cílem metody je generovat novou teorii
- Vytvořit nikoliv popis, ale konceptuální schéma vztahů mezi proměnnými
- Teorie se soustřeďují především na sociální procesy, na dynamičnost dění
- Vstup do terénu je nezatížený představami o předmětu výzkumu, pro zobecnitelnost získaných dat je používána sada procedur pro práci s daty
- Základem práce s daty je v zakotvené teorii konstantní komparace datových úryvků, konceptů a nadřazených kategorií

Plán zakotvené teorie spočívá ve třech základních krocích. Zaprvé je to sběr dat, kdy je účelem teoreticky nasytit kódy – fáze hledání končí, jakmile neregnerujeme nové informace. Druhým krokem je kódování úryvků a na jejich základě vytvoření kategorií – proměnných. Zatřetí hledáme spojení a vztahy mezi kategoriemi, z nichž by následně měla být vytvořena teorie.

⁵⁶ Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. S. 84

⁵⁷ Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. S. 86

3.2 Metodika a způsob práce

Před začátkem výzkumu jsem nejprve vypracovala rešerši literatury. Tu jsem směřovala na tři základní okruhy:

- Romská menšina – historické a sociokulturní zázemí
- Občanská angažovanost v různých kontextech
- Metody kvalitativního výzkumu.

Literaturu o Romech jsem využívala takovou, s níž jsem se setkala během studia na FF UK na semináři Romistiky. Pro zvolení vhodného designu kvalitativního výzkumu jsem zvolila texty Švaříčka a Šed'ové⁵⁸, Konopáska⁵⁹ a Ochrany⁶⁰. Téma občanské angažovanosti u menšin jsem se s ohledem na nedostatek česky psané odborné literatury snažila převážně pokrýt texty ze zahraničních odborných databází. Jako klíčová slova pro vyhledávání jsem používala Engagement AND Minority (angažovanost a menšina), Political Participation AND Minority (politická participace a menšina), Civic Engagement AND Ethnic Communities (občanská angažovanost a etnické komunity). Z těchto základních klíčových slov a nalezených textů jsem se při pročitání dostala k dalším textům a tématům, která by mě při prvním tvoření rešerši ani nenapadla – např. odborný článek s názvem Civic Engagement and the Transition to Adulthood (občanská angažovanost a přerod do dospělosti), který je relevantním pro určení některých odlišností u mladých občansky angažovaných jedinců. Tituly jsem vyhledávala a zpracovávala, dokud se oblasti občanské angažovanosti nenasytily. Mou tendencí bylo pracovat s texty novějšími, převážně ne staršími deseti let - z důvodu zachování aktuálnosti a snadnosti k případnému komparování.

Následně jsem se rozhodla pro sběr dat. Metodou sběru jsem zvolila hloubkový rozhovor, jehož účelem je „získat vyličení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsaných jevů.“⁶¹ Připravila jsem si polostrukturované rozhovory, uskutečnila je a přepsala. Při přepisu jsem se snažila o úplnost a doslovnost z toho důvodu, abych si při následovné práci s daty byla schopná lépe vše vizualizovat. Už při samotném přepisu jsem si

⁵⁸ Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

⁵⁹ Konopásek, Zdeněk. 2007. *Co znamená interpretovat text?* Centrum pro teoretická studia UK a AV ČR.

⁶⁰ Ochrana, František. 2009. *Metodologie vědy*. Praha: Karolinum.

⁶¹ Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. S. 159

zapisovala po straně textu poznámky, tzv. memo – writing, vždy ve chvíli, kdy jsem si uvědomila nějaké propojení s rozhovorem s jiným respondentem nebo napojení na teorii.

Práce s daty se v zakotvené teorii odehrává na třech úrovních analýzy. První úroveň je zachycení a tvorba datových úryvků – indikátorů. Druhou úrovní je tvorba kódů – konceptů a ve třetí úrovni tvoříme kategorie – proměnné.

Kódování (rozebrání, konceptualizování a složení novým způsobem) má v zakotvené teorii tři specifické fáze⁶², jež se propojují a navazují na sebe:

- otevřené kódování - text je rozebrán na jednotky (slova, věty, odstavce...), nově pojmenováváme fragmenty podle významu, ty se mohou někde překrývat, přiřadíme kód (nálepkou),
- axiální kódování – technika navazující na otevřené kódování, funguje jako pomůcka pro třídění dat, nikoli závazný výklad dat, cílem je vytvořit spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi, resp. seskupovat data kolem kategorií,
- selektivní kódování – vybíráme centrální kategorii, kolem níž probíhá zanalyzovaný příběh, zároveň ji uvádíme do vztahu s dalšími kategoriemi.

Jestliže hovoříme o analýze, je nezbytné se o ní alespoň stručně zmínit. Jedná se o obecně teoreticky vědní metodu, tak zvaně dekompozičně rozkladovou, při níž celek rozebíráme na jednotlivé části, detailně je prozkoumáváme a dále synteticky (tedy z výchozích zjištění) formulujeme závěry.⁶³ Zároveň používám induktivní metodu, kdy zkoumám jednotlivé události, z nichž vyvozují obecný závěr. Tento závěr však je pravděpodobnostní, nemá stoprocentní platnost, jelikož počet zkoumaných jevů je omezený – v mém případě na deset respondentů.

Deset respondentů sice není velký vzorek, ale měl by být dostačujícím a nelimitovat práci. Důležité bylo během interpretace navyknout tomu, čemu Konopásek říká *čtení nových a nových textů*⁶⁴ a během interpretování se nehnat dopředu a snažit se mít *plnou a přímou kontrolu*⁶⁵ nad tím, co z bádání vyjde, být stále *mluvčím*.

⁶² Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. S. 232, 233

⁶³ Ochrana, František. 2009. *Metodologie vědy*. Praha: Karolinum. S. 19, 20

⁶⁴ Konopásek, Zdeněk. 2007. *Co znamená interpretovat text?* Centrum pro teoretická studia UK a AV ČR. S. 1

⁶⁵ Konopásek, Zdeněk. 2007. *Co znamená interpretovat text?* Centrum pro teoretická studia UK a AV ČR. S. 7

3.3 Výběr respondentů

Původní představa sestavy respondentů byla velmi široká, hraničila však s omezeními práce. Zaprvé Romové na českém území tak, jak o nich píše v úvodu a na začátku teoretické části, nejsou jednotnou masou, bylo by tedy vhodné diferencovat příslušnost (vlašští Romové a jejich členění – Lovára, Kalderára; Romové slovenští), protože se jedná o dvě zcela odlišné skupiny s jinými zvyky a pravidly. Za druhé by bylo potřebné vymezit Romy angažující se ve volném čase, angažující se prací v neziskovém sektoru. Za třetí by bylo nutné zvážit postoje těch, kteří sice Romové jsou a občansky se angažují, avšak veřejně nechtějí být s romstvím spojováni, nebo se tak ani vnitřně necítí. Za čtvrté vyhodnotit, zda se dotazovat těch, kteří se romskému tématu věnují, ale ne „občansky angažovaně“, a tato jejich činnost je jejich výhradním povoláním a náplní – př. novinář, redaktor, učitel romského jazyka.

Nakonec jsem zvolila jako respondenty ty jednotlivce, kteří se veřejně k romství hlásí, nestydí se za to, angažují se převážně ve svém volném čase, a občanské aktivity jim nezajišťují pravidelný a stálý příjem. Abych to ještě zúžila, zajímala mě jejich angažovanost směřovaná k romské komunitě. Konkrétně, jaké motivy je k angažovanosti ve „vlastní“ komunitě vedly, s vědomím toho, že se jedná o palčivé téma, na něž existuje řada protichůdných laických i odborných názorů.

Mými respondenty se stali výhradně mladí lidé ze skupiny slovenských Romů. Zcela necíleně se podařilo, že respondenti mohou být reprezentativním vzorkem i z důvodu zcela odlišných míst a měst, odkud pocházejí. Měla jsem obavy, že se respondenty stanou výhradně osoby pocházející z Prahy, což by mohlo být vzhledem ke statutu velkoměsta omezením práce. Respondenti však zastupují maloměsta i krajská města od západu po východ České republiky. Respondentkou je i dívka pocházející ze Slovenské republiky, vystudovala však v Praze a také zde pracuje.

Zároveň se nejedná pouze o vysokoškoláky, zahrnutý je i příklad aktivně angažovaného respondenta se základním vzděláním. Snažila jsem se o vyrovnaný počet dívek a chlapců. Zpočátku se zdálo, že bude o dost více dívek, avšak tím, že jsem změnila techniku „náboru“ respondentů, počet se téměř vyrovnal. Mým původním záměrem bylo, že zkontaktuji „ideální“ kandidáty, jež jsem již měla vybrané na základě dlouhodobého sledování romského tématu. Tyto tipy se však v průběhu oslovování respondentů proměnily zejména z důvodu

změny techniky získávání respondentů. Nejprve jsem kontaktovala své dva romské spolužáky ze semináře Romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, o nichž jsem věděla, že se dlouhodobě podílejí či podíleli na občanských aktivitách směřovaných k romské komunitě. Tyto jsem požádala o rozhovor a zároveň jim sdělila, že se bude jednat maximálně o hodinu jejich volného času, a že se časově i místně zcela přizpůsobím tak, abych jim vyšla maximálně vstříc, jelikož rozhovory nebyly nijak honorované.

Na základě uskutečněných prvních dvou rozhovorů jsem se zeptala na tipy či se rovnou setkala s dalšími mladými a občansky aktivními Romy. S těmito jsem se poté domluvila na následujících rozhovorech, na nichž mi dali své tipy a předali kontakty na další vhodné respondenty. Věk respondentů pro mne nebyl nejdůležitější, určující bylo, aby se pohyboval do dvaceti šesti let – ve třech případech z deseti se jednalo o překročení této hranice, avšak maximálně pouze o dva roky. K genderově rovnoměrně vyváženému zastoupení respondentů bohužel nedošlo. Výzkumu se zúčastnilo šest dívek a čtyři chlapci.

K rozhovorům se respondenti stavěli ochotně, byli vstřícní a zodpovídali trpělivě veškeré dotazy. Já jsem se pak metaforicky coby horník snažila vydolovat *vzácný kov ze země*⁶⁶, a pak coby poutník, jenž na cestách potkal zajímavé osoby, se snažím tyto zážitky převyprávět.

3.4 Místo konání výzkumu

Rozhovory se vždy konaly na neutrální půdě, za níž považuji takovou, která není domácím teritoriem ani výzkumníka, ani respondenta. Pro účely výzkumu byla rozhovorovou lokací nejčastěji kavárna nebo týmová studovna v univerzitní budově.

⁶⁶ Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. S. 161

4 Výsledky výzkumu

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je podat informaci o tom, jaké hlavní faktory mohou ovlivňovat občanskou angažovanost mladých Romů. Umožnění pohledu na angažovanost specifické skupiny respondentů se uskutečnilo formou kvalitativního výzkumu metodou zakotvené teorie. Hlavní výzkumnou otázkou je: *„Které klíčové události v životě vedly mladé Romy k rozhodnutí k osobnímu angažmá?“*

Na teoretickém pozadí, sestaveném z konceptů vztahů občanské angažovanosti a konkrétních faktorů, ve spojení s analýzou získaných dat z rozhovorů, se snažím ukázat různé aspekty občanské angažovanosti respondentů. Zmiňované aspekty jsou těmi, jejichž důsledkem je respondentova chuť aktivně se občansky angažovat.

4.2 Průběh výzkumu

Metodou sběru dat byly polostandardizované hloubkové rozhovory. Dva jsem nejprve provedla se svými bývalými spolužáky ze semináře Romistiky. Ti mi dali tipy na další potenciální respondenty. Metodou sněhové koule jsem dále získala kontakty na občansky aktivní respondenty, s nimiž jsem uskutečnila nehonorované rozhovory. Rozhovory trvaly až na dva případy časového překročení vždy maximálně hodinu. Na počátku setkání jsem respondenty vždy seznámila s výzkumem. Zároveň jsem s respondenty komunikovala kratší chvíli ještě před začátkem nahrávání z toho důvodu, abych úvodní zahřívací a seznamovací čas oddělila od samotného výzkumného rozhovoru. Po spuštění diktafonu jsem na začátku nahrávání informovala respondenta o anonymitě, o tom, že rozhovor přepíši a požádala jsem jej o souhlas s nahráváním. Poté se rozvinul samotný rozhovor. Okruh výzkumných otázek přikládám v příloze č. 1.

4.3 Interpretace výsledků výzkumu

V této kapitole předkládám interpretaci výsledků výzkumu, k nimž jsem se dostala analyticko – induktivní metodou, kterou jsem podrobila obsahy rozhovorů. Využívala jsem přitom techniky zakotvené teorie. Kapitoly jsou zde seřazeny podle témat, jimž jsme se

s respondenty v rozhovorech věnovali. Názvy jednotlivých kapitol odpovídají centrálním kategoriím.

4.3.1 Životní období a občanské angažmá

Momenty, kdy se respondenti rozhodli, že se chtějí aktivně nějak angažovat ve veřejném prostoru, souvisejí u každého z nich se dvěma klíčovými momenty – osobním zážitkem a nástupem do školy – ať již základní, střední či vysoké. Osobní zážitky byly až na dva případy (týkají se dvou ze tří respondentů se světlou pletí) negativního rázu, objevovaly se od dětství. Pojily se téměř vždy s nějakou konfrontací s majoritní společností. Nejednalo se o pouhá slovní vyjasňování odlišných pohledů, zkušenosti mají respondenti s tvrdou šikanou a odmítáním.

„Byla jsem na druhém stupni, dostali jsme nové učitelky, které mě nesnášely. Já jsem se mohla hlásit, že tomu nerozumím a oni stejně dělali, že tam nejsem. Učitelky nezám, ty si sedni do poslední lavice a neuvidíš na tabuli, nic... a mně to v tu chvíli bylo jedno.“ (studentka VŠ)

„Dennodenně jsem zažívala šikanu, mlácení, každý den nadávání, takže se mi snažili dát pocit méněcennosti kvůli tomu, že jsem Romka. Takže to mě nabudilo a řekla jsem si: krucinál, zjevně nejsem jediná, která tím trpí, zřejmě je potřeba něco dělat, to mi bylo nějakých osm let a rozhodovala jsem se, že až budu dospělá, tak chci být psychologka nebo právnička, a že bych se chtěla hrozně zapojit do toho, aby ostatní lidé, ostatní Romové, hlavně děti, tohle nezažívali, takže tam už začal ten podnět k tomu a ve dvanácti jsem měla to štěstí, že jsem odešla na mezinárodní gymnázium, kde osmdesát procent studentů byli cizinci fakt odevšad a já jsem tam byla jediná Romka a pro ně to multikulturní prostředí – protože jsem byla jediná Romka - tak jsem pro ně byla něco speciálního. Takže tam podpořili ještě ten můj chtíč, že se chci angažovat. Už tehdy jsem věděla, že se chci angažovat, že chci něco dělat pro Romy, ale nevěděla jsem co. Nevěděla jsem nic o občanské společnosti tehdy. A tím, že posílili tu moji romskou hrdost a sebevědomí – tedy já to v sobě zachovávala, tak ten chtíč byl ještě silnější, no a potom jsem se rozhodla studovat právo na té škole. No tam se ten chtíč už totálně potvrdil.“ (studentka VŠ)

„No to bylo tak, že já jsem odmalička věděl, že jsem Rom, furt jsme to věděli, protože jsem přišel do školky – tam to některý děti poznají hned - já jsem to věděl až druhý den. Ty děti si

se mnou ještě hrály, pak nějaká ta maminka řekla něco svému dítěti a už to bylo špatně. A druhý den už mi řekli: Michálku, ty už si s námi nesmíš hrát, protože ty si cikánek, jo? A už mě do toho domečku nepustili. Já jsem ani nevěděl, co to znamená cikánek. Takže já jsem přišel domu a ptal jsem se: mamó, co to je cikánek? A ona: kdo ti to řekl? Říkám: No...“(student VŠ)

Avšak ne všichni na tom jsou stejně, tři respondenti mají světlou plet', tedy povětšinou nebyli majoritou ani minoritou vnímáni jako Romové a nesetkali se tak s otevřeným útokem na svou osobu kvůli etnicitě.

„Já jsem sice Rom, ale jak sama jistě víš, jsem takový nepoznatelný. Prostě, jsem bílej, modrozelenookej a oni jako i v tom ke mně vzhlíželi, protože jsem měl i lepší postavení v tý společnosti, lepší možnosti a tak. A odděloval jsem se od tý komunity rokycanský trochu jakoby i ve vyjadřování, protože jsem dokázal mluvit s více lidma, z odlišných sociálních podmínek nebo těch struktur a tak. Že jako jsem neměl problém se docela integrovat. Až dokonce snad zamaskovat. Nikdo mě jako Roma nevnímal, takže jsem to všechno měl z první ruky. I ty pozitivní i ty negativní věci.“ (student VŠ)

„Já nemám tak snědou plet, takže na mně není tak poznat, že jsem Romka a vyrostla jsem s bílou mámou, nevyrostla jsem v ghettu nebo v nějaký velký romský komunitě, ale mám ten dvojaký zážitek, mám zkušenosti toho, když přede mnou někdo, kdo neví tom, že jsem Romka, mluví tak, jako že si myslí, že jsem průměrná Češka a mám ten zážitek toho, když chodím po ulici sama, jak mě lidi vnímají jako Češku a jak mě lidi vnímali, když jsem mezi Romama a jsem Romka.“ (absolventka VŠ)

Touha něco změnit prostřednictvím vlastního angažování se u respondentů liší. To, co ji činí odlišnou je vnitřní nasazení každého z nich. Tři respondenti měli tendence hájit romství a poukazovat na jeho pozitivní stránky již na základní škole.

„Tak mě to pořád štvalo. Já jsem měl možnost, jsem říkal: tak oni vědí, že cikáni tohle, tohle, ale už mě to štve, tady se musí něco udělat. My jsme tenkrát tancovali, měli jsme taneční soubor a vystupovali jsme na školní akademii, tak jsem říkal: Tak jdeme prezentovat naši kulturu, až gádžové uvidí naši hudbu, budou hotoví, bude se jim to líbit, alespoň musej mít nějakou dobrou zkušenost.“ (student VŠ)

„To bylo na základní škole a bylo to tak, že já jsem se do té doby vlastně i styděl celkem za to, že jsem Rom, protože já jsem chodil na základku a byl jsem tam jediný Rom a všichni moji

přátelé byli Neromové. Jestliže od 5 let jsem věděl, že budu chtít řešit tyhle ty problémy nebo tuhle tu problematiku, tak jsem věděl, že budu muset znát historii, o jazyk nešlo, ale že musím znát historii, abych mohl lépe argumentovat, mluvit v souvislostech, aby to dávalo smysl, ale i já sám věděl, proč je ta situace taková, jaká je, třeba. Z čeho vyplývají různé nedorozumění ve společnosti mezi romskou menšinou a majoritou.“ (student VŠ)

Tam, kde je jeden zapálený pro věc, jinému vše trvá déle a bojuje při tom se svým sebevědomím.

„Takhle to nebylo úplně, že by mě něco naštvalo a já bych si řekla: tak a budu bojovnice. To ne. Já nejsem ten typ člověka. Já myslím, že u mě se to krystalizuje až teď, že mám nějakou misi, za kterou jasně a konkrétně jdu. Já jsem vždycky nesnášela autority a nesnášela jsem systémové věci, které nedávaly žádnéj smysl. Jsem velice brzo prohlídla, že to, co nedává smysl, mě strašně rozčilovalo. Od nošení přezůvek v létě, kdy mají všichni na nohou sandály a vypadá to všechno jako přezůvky, prostě jakákoliv nesmyslnost tak proti ní jsem vždycky vystupovala. Pak si pamatuju první den na intru, první večer, jsme měli schůzku s tou vychovatelkou a teď ona nám tam řekla, tak tohle jsou vaše povinnosti a tím skončila. A tak jsme se rozešli všichni do pokoje a já jsem hned u sebe zorganizovala shromáždění, jakože nám nikdo nepřčetl naše právo a automaticky už jsem k tomu tihla bez jakéhokoliv vedení.“

„Mně prostě celkově chybí sebevědomí. Já bych toho tolik chtěla dělat, ale buď nemám trpělivost, nebo si nevěřím, že bych to zvládla. Mě vždycky musí ke všemu dokopávat. Já jsem taková pomalá. A nechávám všechno na poslední chvíli.“

Jiný přístup je patrný na ukázce níže, kdy respondent není ani na jednom z těchto pólů a najednou se ke konkrétní aktivitě, kterou záhy i úspěšně zorganizoval, rozhodl během vyučovací hodiny na střední škole.

„A teď měli jsme předmět psychologie obchodu a tam bylo, když obchodujeme s cizincema, jak se máme chovat – Asie – nedávaj si ruce, klaněj se, atd... a říkal jsem si: je tak budou uznávat, ale to, co my uděláme, to je všechno špatný, a říkal jsem si - do Písku přišla moje rodina a za tři roky bude tomu padesát let a musí se udělat výstava. Najednou mě to naštvalo a řekl jsem si, že když to neudělám teď, neudělám to nikdy.“ (student VŠ)

Kromě zmíněných osobních zážitků z dětství, které jsou v zásadě propojeny s dobou docházení na základní školu, utvářel chuť něco změnit nástup na střední a posléze na vysokou

školu. Nejedná se však o samotný nástup, spíše o navázání kontaktů s dalšími mladými Romy a organizacemi.

„No tak začalo to tím, že jsem začala chodit sem do Prahy, na školu, na vejšku, protože předtím jsem se se studentama, jako romskejma, moc nepotkávala, ani s těma organizacema. Jako jedna z věcí, která mi otevřela dveře do těch organizací, tak bylo stipendium romský, díky tomu jsem začala ty organizace poznávat právě.“ (studentka VŠ)

„To začalo až na vysoký, kdy jsem začala studovat Romistiku. To máš vždy, když studuješ něco, tak tě to téma víc zajímá a hlavně docela už jenom to studium tě do toho nějakým způsobem dostává. Protože i ti učitelé ti něco říkají, dostáváš nabídky, maily a takhle.“ (studentka VŠ)

„Angažovat jsem se začala až při vysoký, předtím jsem netušila nic o občanským sektoru. Nebo jo, ale nevěděla jsem, jak se tam mám dostat. A vlastně když jsem šla na vysokou, tak mi taťka říká: Hele, viděl jsem stáž na britském velvyslanectví, kde hledají stážisty pro lidský právo a týkající se romské menšiny. On říká: Přihlas se tam, určité tě vezmou. Vzali nás dvě. Tam to začalo. A vlastně nadace OSF Praha – oni to kofinancovali tu stáž. A tam jsem poznala Renatu Berkyovou. Která byla z těch, co dělala pohovory. A já jsem říkala: wow, ty brďo Romka, Slovenka, umí anglicky, tak jsem byla hrozně natěšená z toho. Tam mě přijali a tam jsem začala pracovat.“ (studentka VŠ)

Určující bylo pro všechny respondenty setkání s osobou, která jim buď ukázala cestu, nebo je inspirovala. Jednalo se o první osobu, která je nějak povzbudila, ukázala jim romsky psanou literaturu, časopis, dodala jim tím vědomí důležitosti a prestižnosti romské kultury. Neméně důležitou roli hrálo v životních obdobích respondentů setkání s druhou klíčovou osobou či skupinou, jež se stala významnou z několika důvodů – buď s respondentem nějak pracovala a pomáhala mu během studia, nebo se s danou osobou mohl identifikovat z důvodu stejné etnicity, nebo osoba nebyla ani součástí majority, ani romské minority a sloužila jako vzor svými činy uskutečňovanými v sociální oblasti v zahraničí.

„Někdy v osmý nebo devátý třídě mi paní učitelka přinesla romský dějepis, asi jako vycítila, že tam mam nějaký problém a tam jsem viděl řadu těch osobnosti, a to mě asi nejvíc ovlivnilo. Takže nemůžu mluvit o jedné osobě, spíš ta učebnice mne nějakým způsobem ovlivnila, posunula dál. Protože do té doby jsem neměl žádné plány, ideály, a vůbec jsem si nemyslel, že by ze mě někdy mohlo něco být. Takže mě ovlivnil ten dějepis romský.“ (student VŠ)

„Ta učitelka, která mě učila i český jazyk, tak oni vedli školní časopis a to mi řekla, jestli bych nechtěl psát do školního časopisu o tom romským tanci. Tak já jsem se na tím zamyslel a řekl jsem si: Aha, to by bylo zajímavý, to bych chtěl zkusit. A pamatuji si, když jsem napsal první článek, to bylo - ten papír byl červenej – to bylo gramatických chyb, stylistických –strašný. A teď já jsem tam seděl a byla tam ta redakce a všichni měli ten svůj článek a to si pamatuju, že tenkrát ještě byly ty diskety a teď jako všichni to měli pěkně vytištěný a já Rom červený, špatný, tak si říkám: Tak tohle už je katastrofa, takhle už být nemůžu, to bylo naposledy, jestli mám reprezentovat romský jméno, aby se tomu nikdo nevysmíval, tak to už vůbec ne tohle. A tak jsem se začal víc učit češtinu no a tak. Pak si pamatuju, že mi tam dokonce i dali rubriku o romštině, tak jsem tam dával nějaký lekce. (...)Učitelka přinesla časopis Romano vodi a to byla úplná bomba, jak se v tý škole člověk nic neučil o těch Romech, tak najednou prostě přijde časopis a jsou tam romský osobnosti, rozhovory, umělci, sportovci, a to když jsem ukázal spolužákům a oni se pak podívali, jaký je to kvalitní časopis a jaký fotky, tak to bylo úplně super pak.“ (student VŠ)

„A zásadní bylo, že jsem se zamilovala do newyorskýho aktivisty Jamese Spirita, který silně bojuje za práva černochů v Americe. Udělali jsme tady spolu hiphopovej projekt. A já jsem hiphop začala vnímat jako cestu odboje za práva černochů. Vytvořili jsme projekt Slova místo zbraní – díky tomu projektu vznikla skupina UGC - United gypsy crew, to jsou dnes tři kluci, to jsou naše děti, ty se narodily v tomhle projektu. Tak to jsem pochopila... skrze něho ten aktivismus u mě hodně stoupl i prostřednictvím toho hiphopu. No a moje občanská angažovanost začínala divadlem satirou – asi nejvýraznější, mediálně profláklý, jsou ty chilský policistky, kdy jsme se oblékly za chilský policistky a šly jsme zatnout Klause v době, kdy přijímal maďarského prezidenta.“ (absolventka VŠ)

„Ale koho jsem tam znala, tak to byla právě Lucka Horváthová. To je takovej angažovanéj člověk. Hodně. I v politice. Takže vlastně díky ní já jsem potom vlastně dostala echo na tu práci. Lucku Horváthovou jsem poznala, protože jsem byla na střední škole a potom ona vlastně dělala romského poradce tam v Pardubicích a přišla za námi, oslovila nás s tím, že můžeme žádat o stipendium na střední škole. Takže my jsme jí takhle potkali, poznali, a potom už jsme se skamarádili a teď jsme kamarádi, takže vyměňujeme zkušenosti a bavíme se spolu. Já jsem to předtím zase až tak neznala, nebo nevěděla jsem i kolik je mladých romských studentu, mladých romských lidí, který se angažují a samozřejmě to je na tom takový_ pro mě

osobně je to taková výhoda, nebo je to prostě příjemný, že se s nimi můžu setkat, mají stejný problémy, stejný radosti, to přemýšlení, měli třeba podobný překážky, můžeme to spolu sdílet a ty zkušenosti potom dávat do ty angažovanosti., vlastně do ty praxe a předávat to dal zase tem lidem. Protože víme, co nás to stalo, nebo s čím jsme se potkávali, co pro nás nebylo lehký.“(studentka VŠ)

„Hlavně na mě velký vliv měl vedoucí Petr Hladík v občanském sdružení Naděje v Písku, v komunitním centru (pomáhal respondentovi s učením), ten Hladík ten to se mnou vydržel hele, úplně od základu. On byl dobrý, že mě dokázal připravit na ty přijímačky, ale víš co, my jsme tu matiku dělali každý den, kromě víkendu. Třeba tohle moje břicho je výsledkem tohohle. Já jsem po škole rovnou chodil tam do půl šestý večera a ještě mi dával domu příklady počítat. Já jsem si úkoly dělal o přestávce ve škole. Já jsem dělal každý den matematiku. Takže díky němu můžu být vděčný, že jsem se dostal na střední školu. Kdyby nebyl tenhle člověk, tak nejsem dneska... jakmile nemá člověk člověka, který tě někam posune, musíš mít svého kouče...právě, že on tomu hodně pomohl. Takže vlastně já jsem důkaz toho, že když se s dítětem, i když má jakoukoliv slovní zásobu, když se s ním dělá a to dítě taky chce, tak se může vypracovat.“(student VŠ)

I zde se mezi respondenty nachází výjimka aktivisty, jenž je do aktivit ve veřejném prostoru zapojen teprve několik měsíců, má základní vzdělání, které ho v zásadě nelimituje, protože je obklopen jinými aktivními lidmi, od nichž se přejímá nezbytné znalosti. Objektivně se dá říci, že více nepotřebuje vzhledem ke svému vysokému intelektu a schopnosti organizovat semináře a různé podpůrné akce, zároveň vykonávat funkci sociálního pracovníka a hovořit a vystupovat na veřejnosti i v médiích. I pro něj je v prvotních krocích k občanskému angažmá klíčové jak setkání s inspirativní osobou, tak důležité okamžiky nedávného životního období, kdy se vlastními slovy „zrodil“ jako aktivista, jak sám na sebe pohlíží. Tímto okamžikem, který mu otevřel dveře k angažmá a zrodil ho, byla účast na debatě v Praze o kritické situaci v jedné sociálně vyloučené lokalitě na Ostravsku.

„Přijel jsem do Prahy na debatu a viděl jsem, že se to dá nějak řešit, poprvé jsem viděl zájem lidí, že můžu začít pomáhat, něco dělat, nějak bojovat. Tím pádem jsem se od 7. března začal nějak aktivně spojovat s lidmi, kteří mě začali vzdělávat, co se týče těch bojů, kteří mi dávali své zkušenosti, jako Ivanka Mariposa Čonková, plus tady Mišel a s těma lidma jsem se začal dávat víc do kontaktu a začal jsem se zapojovat do různých aktivit, zapojil jsem se do třech

iniciativ, jsem jejich členem plus jsem v nové platformě pro sociální bydlení.“(aktivista z ghetta)

Trochu odlišněji, avšak stále přes osobní zážitek, se k angažmá dostal respondent – profesionální hudebník. Mínil, že právě prostřednictvím hudby se přibližoval těm, kteří potřebovali nějak pomoci, či poradit.

„Já to vnímám tak, že všichni lidi na světě nějak působí a nějak se angažují, ať už jde o velké nebo malé věci. Takže když to převedeme na ten můj život, tak si myslím, že jsem se začal angažovat a nějak tak se pomalu vkládat do téhle věci, když jsem začal s hudbou. Když sem s ní začal, tak nám to docela šlo, a protože nám to šlo, tak už tehdy k nám vzhlížely ty mladší generace. At to byly o par let mladší, ro rok o dva, dokonce až po malinké děti. A ty se vždycky začaly ptát, jak mají hrát, nebo jak mají dělat tamto a tamto, aby jim to prostě šlo taky. A já si myslím, že to je ten moment, kdy to všechno začalo a prostě... já sice nemám moc v povaze trpělivost a někoho učit, to asi neumím, ale jakoby do určitý míry myslím, že dokážu poradit. A tak to mám vlastně celý život. Já jsem dokonce zjistil, že se celý život obklopuju lidmi, kteří potřebují v něčem pomoci. No ze si třeba neví rady a tak a oni pak mají pocit, že mají někoho, kdo jim dokáže poradit a podržet je. No a vyplývá z toho přátelství na celý život. Někdy, v některých případech.“ (student VŠ)

4.3.2 Okolnosti občanského angažmá

Poté, co jsme s respondenty přešli od impulsů k občanské angažovanosti v různých etapách jejich životů, přesunuli jsme se v rozhovoru k situacím, které byly pro respondenty určující. V této části mě zajímalo, co všechno ovlivnilo nebo ovlivňovalo jejich aktivity. Zda to bylo například společenské nebo politické klima, zda v jejich angažování sehrála významnou úlohu rodina, přátelé, okolí či nikoliv. Ptala jsem se, jestli a popřípadě jak byli podporováni, od koho podporu cítili a jak vnímali reakce svého okolí na svou činnost.

Nejdůležitějším aspektem u respondentů není podpora nebo vliv rodiny, avšak jistá zarputilost jich samých a tendence dělat vše proto, aby další generace Romů nemusely zažívat to samé, co respondenti.

Od rodiny a blízkých se jim pak dostává zpětná reakce dvojího typu. Většina respondenty od aktivního jednání zrazuje, protože se o ně bojí. Není totiž výjimkou, že se respondent ocitne

na seznamu „hledaných“ ve skinheadských databázích, nebo obdrží obálku s hákovým křížem. Nebo by si pro ně přáli lepší život, který v jejich pojetí znamená vykonávat nějaké seriózní povolání. Na druhé straně respondenti uvádějí, že ze strany blízkých cítí hrdost a radost či překvapení z toho, že se respondenti tak otevřeně hlásí k romství, podporují je a projevují se angažovaně na veřejnosti.

„Doma nadávali, nebyli nadšený z toho, že jdu studovat Romistiku, nechápali, proč jdu studovat Romistiku, že jsou jiný obory, tak ať už jsem právník, nebo učitel, nebo já nevím, ale ne Romista, to si ani neuměli představit, co bych měl dělat v životě. A třeba babička – ona nechce, abych se věnoval romský otázce, chce, abych se měl dobře, když už jsem studoval, tak ať už dělám něco pro sebe a ne pro ostatní. Protože vidí, že z toho nemám nic, jen samý problémy, a že se tím člověk ani nemůže uživit. To spíš, že chtějí něco pro mě lepšího, než že by byli proti tomu, co dělám. Podle mého jsou hrdý na to, co dělám, ale mně to neřeknou, protože chtějí, abych se měl líp. Lehkej život to není, protože neustále řešíme jenom nějakou diskriminaci, nedůstojné jednání, bydlení, vydělávání, prohlubování... teď naopak jsou ještě Romové velmi neoblíbenou skupinou v ČR, takže na tom není skoro nic.“ (student VŠ)

„Nás doma odmalička podporuju v tom, abychom byli sebevědomí, abychom šli za svým cílem, abychom si udělali školu, abychom věděli, že k něčemu jsme, abychom měli nějaký svůj cíl. To jako jo. A naši mě podporují tak nějak ve všem. Takže tam jako není problém. Mě to baví a nějak by mně nemělo kazit život, stěžovat, tak mě samozřejmě podporují ve všem. To jsem nikdy jako nemela problém.“ (studentka VŠ)

„No mámu to možná trochu překvapilo, že se až tak hlásím k romství. Ona nechce, abych viděla jenom jednu stranu mince. Táta myslím, že je rád. Že je fakt rád. Že to takhle úplně neřekne, ale myslím, že je fakt rád. A trošku se o mě bojí, ale pro oba jsem – oni jsou oba hotoví, že já mam ty školy, já jsem jediná, kdo má ty školy a to je strašný úspěch to, co dělám. Nevím, jestli tomu úplně rozumějí, oni mají úplně jiný porozumění než ty, než vysokoškoláci, aktivisti vzdělaný, jinak to vnímají a mají to porozumění, co mají ty Romáci, co mě sledujou a nějak se mnou souznějí. Ze strany mámy jsem měla vždy strašnou podporu toho, co jsem dělala – a to toho druhu: Já se o tebe nebojím, protože já vím, že to s tebou dopadne dobře. Já tomu prostě věřím, že to tak je. To je strašně zajímavý druh podpory ze strany rodiče. Ten táta se trošku bojí, ale ne moc, protože vidí, že jsem v tom strašně pevná. Já už jsem jim dokázala jako malá, že je stejně jedno, co mi říkají, protože já je stejně poslouchat nebudu a budu si dělat, co chci, takže proto mi nic moc neříkají.“ (absolventka VŠ)

„No mi rodiče, já jsem hroznej syn. Já bych takovýho syna nechtěl mít, jako jsem já. Já poslouchám ty rodiče, ale co se týče těchhle událostí, tak to ne. To prostě musím udělat a nezám. Fakt, já bych se nechtěl mít. Oni mně nikdy nezakazovali nic, protože nic jsem jako extrémního nedělal. Mají strach, navíc jsou moji rodiče ještě takový tradiční. Jsme vázaný na rodinu strašně moc. A to je problém, strašný, protože tohle mě omezuje. Jinak jako oni mi vždycky říkali: dělej, co chceš, když je to dobrý, tak to můžeš dělat, tak zatím jsem snad nic špatného neudělal. Ale třeba když mi rodiče řekli: Nepůjdeš na diskotéku, tak jsem to respektoval. Ale když mi řekli: Nepůjdeš na tenhle trénink a na tohle setkání Romů, tak to neplatilo, to jsem musel jít.“(student VŠ)

„Já to mám odmala v rodině. Vždyť můj strejda je strašně angažovaný, nebo býval. V Brně různé iniciativy, byl ještě v ROIce, pak psal do toho časopisu, noviny, a na magistrátu. Mě, jako dítě, to fascinovalo a říkala jsem, že chci taky pomáhat.“(studentka VŠ)

„Vlivů je hrozně moc. Od rodiny, která člověka podporuje morálně, cez kamarátov, ktorí zdieľajú rovnaké pocity a odhodlanie, až po ľudí, ktorí naopak človeku neprajú nič dobré. I to je silný motor, prečo to všetko robiť, meniť mylné názory, robiť osvetu... a chrániť vlastnú rodinu.“(studentka VŠ)

„Podporu jsem cítila především od svých rodičů, protože oni vždycky říkali, buď hrdá na to, kdo jsi, jaký jseš člověk a buď hrdá na to, že jsi Romka. Protože my jsme něčím výjimečný. Táta vždycky říkal, že Bůh stvořil lidi tak, že Romákům patří celý svět. Řekla jsem si, že musím zůstat v Čechách, protože práce, kterou musím odvést, tak musí být tady. Já nesmím zdrhnout. Protože většina vzdělaných Romů jde pryč a mám pocit, že na veřejnosti nám chybí pozitivní vzory.“(studentka VŠ)

U respondenta, který již byl zmíněn v souvislosti s krátkým trváním svého aktivního občanského působení, se okolnosti odlišují. Dříve než on se stala aktivní osobou ve veřejném prostoru jeho matka. Ta zapříčinila jeho účast na debatě v Praze, která se stala jeho „zrodem“. Díky tomu, že jeho matku znám, vím, že má dar řeči a nebojí se promlouvat o kritických podmínkách ve vyloučených lokalitách na veřejnosti. Respondent k tomu říká: „ Na tom panelu na té diskuzi měla být moje mamka, a jelikož nemohla, tak jsem to vzal, pojedou se podívat do Prahy, něco tam odříkám těm lidem. Já jsem ještě takový výmluvný... Máma vždycky říkala, ty nejsi po mně, ty jsi ještě horší než já. My si třeba doma sedneme s mamkou a řekneme si, co kde probíhá. Mne ten aktivismus hodně změnil, protože předtím jsem měl třeba čas na kamarády, na to, na to a teď v poslední době zažívám, že už ráno třeba v sedm

vstanu, jdu se podívat za obyvateli na Přednádraží, tam jsem s nimi třeba dvě tři hodinky, mam už i kancelář, kde chodím na mails, protože lidem se strašně líbí mi posílat emaily, i když vědí, že nemám počítač. Zařizuju si takové semináře, zařizuju si teď vzdělání.“ (aktivista z ghetta)

Okolnosti angažmá vyplývaly u každého z respondentů z toho, jak se dostali do kontaktu s dalšími již občansky aktivními lidmi. Buď se k nim a jejich práci připojili, ať již organizovaně nebo volně, nebo dále rozvíjeli své vlastní iniciativy. Šest respondentů zaměřuje svou angažovanost na mládež, práce jim připadá nejsmysluplnější s dětmi do věku těsně před pubertou. Se staršími dětmi je práce komplikovanější, mívají své zájmy, případně jsou již natolik ovlivněny ne zcela kladným působením svých rodičů (nevedením ke vzdělávání, ke kroužkům, k zájmu o okolí a tak dále), že je pak taková práce marná.

„Chci se věnovat mládeži (pozn. 11 – 15 let), s téma menšíma dětma, protože s téma puberťákama už to není lehký, oni už si nenechají věci vymluvit. Od té první třídy pracovat, nebo do školky, víc jim pomůžeš než třeba patnáctiletému klukovi, kterej už je třeba naočkovaný i od svých rodičů a ten už se nedá předělat. Oni řeknou: Na co mi bude škola? Já si ty peníze stejně vydělám... ale když s nimi začneš odmala tak ty děti vedeš, místo rodičů. Některý třeba nemají příležitost, ale snažej se ty děti posílat do školy. Ale znám takový, který by měli příležitost, choděj do práce, žijou si slušně, ale přitom na ty děti kašlou – jdi si ven, ať mám klid, já si tady budu třeba na kompu, ale jdi ven, ať mám od tebe klid. No, a když už neposlouchají rodiče, tak těžko mě bude poslouchat nákej patnactiletej kluk.“ (studentka VŠ)

„Paradox je, že já jsem opravdu začala u těch dospělých, ale pro mě osobně je samozřejmě angažovat se kolem těch dětí, protože tam si myslím, že oni to nejvíc potřebují a jim jako mladý člověk můžu být i nějakou podporou, nebo nějakou inspirací, nějakým vzorem. S téma dětma je to jednodušší než s téma dospělejma. Takže spíš tohle. Že jsem se potkala i s tím, právě v té práci, tak tam byly mladý lidi – kluci, holky, sedmnáct let, 16 a měli problém s tím vyplnit základní dotazník – ne samozřejmě všichni, ale našly se tam případy, a to jsem si řekla, že je to takový dost špatný už.“ (studentka VŠ)

„No já nejsem zas až tak angažovaná, já když chci něco dělat, tak to všechno souvisí s téma dětma. Protože ty děti neznají ještě tak úplně tu závist, nejsou ještě tak zkažený a já říkám, že pro mě... ale já když už něco budu dělat pro ty Romy, tak jedine s dětma s mládeží. Ty starší už pro mě nemají takový... cenu... to už nezměníš. Oni už mají to myšlení daný a to nezměníš, ani kdybys cokoliv dělala.“ (studentka VŠ)

Dva z respondentů pak uvedli, že po zkušenostech s prací se staršími dětmi vybírají, komu budou pomáhat, snaží se hledat potenciál dané osoby, tak, aby nemuseli plýtvat energií tam, kde je to zbytečné.

„Takže jsem tam jezdil a v podstatě jsem pracoval s těma děčkama. Já jsem ale neučil jenom to, jak mají hrát. Ale snažil jsem se na ně působit jako i osobnostně, protože já vždycky, já to mám v životě úplně pořád stejně. Já když v životě někam jdu a potkám nového člověka, tak se s ním musím seznámit. Tak já v něm bud vidím nějaký potenciál. Nebo v něm nevidím potenciál žádný. A od toho se odvíjí můj vztah ke všem lidem, který jsem kdy potkal. Buď si je za něco vážím, nebo vidím náhou energii, kterou můžu zformovat a něco z ní pak vytvořit. Nebo vidím, jak jsou ztracený a potřebují pomoci. Nebo jsou úplně uzavřený a nechtějí s tebou mluvit, natož se pak zapojovat do nějakých věcí.“ (student VŠ)

„Jak jsem se dostal k tý Idě Kelarový, tak bylo super to, že jsem hodně lidí poznal a uvědomil jsem si, že je víc těch Romů, kteří se o něco snaží, něčeho dosáhnout a tak. A to bylo pro - impuls – dělat ještě víc. Tak já jsem s Miretem⁶⁷ spolupracoval a pak jsem se stal jeho součástí a to je... to je něco, co je moc hezký a bez toho už si život nedokážu představit. My když vidíme ty děti, když je vezmeme třeba do zahraničí nebo tak tak to jsou děti z osad a z rodin, kde vlastně nemají ani nevidí, ani nemají o světě žádný ponětí a navíc když oni přijdou a teď uvidíš, jak oni se všemu diví a nakonec zjistí, že se dá něco dělat, tak oni pak začnou na sobě pracovat. Já třeba i doučuju ve Slovu 21, mám tam jednoho kluka na starost, který se teď dostal na gymnázium, udělal přijímačky, tak jsem si říkal, že to, co jsem dostal já, to musím dát dál. To si nemůžu nechat pro sebe. To je moje odpověď. Já jsem teď přemýšlel, jak jsem jel sem. Říkal jsem, že bych se neměl věnovat úplně každému, ale spíš těm, který to opravdu využijou a půjdou na střední školu opravdu. Něco takového, co bylo uděláno se mnou. Sice bylo to těžký, náročný, ale vyplatilo se.“(student VŠ)

Menšina respondentů cílí svými aktivitami nejen výhradně na mládež. Sice se jim obdobně jako zbylým šesti jedná o to, aby nebyly další generace vystaveny předsudkům a nečelily rasově motivovaným útokům, jejich tendence je pracovat s osobami staršími a pokusit se řešit jejich problémy na úrovni socioekonomické. Tedy zlepšovat kvalitu jejich bydlení, pomáhat jim při ztrátě zaměstnání a při hledání nového, zkrátka pomáhat jim v řešení problémů v jejich každodenních situacích.

⁶⁷ Občanské sdružení Miret pořádající mimo jiné umělecká soustředění pro děti a mládež ze sociálně slabých rodin, z ghatt, z romských osad a z dětských domovů.

„Já jsem se snažil vždy působit nějak na ty mladší, ale i na starší. Protože někdy lidi ztratí tu cestu, jsou bezradný a já se snažím jim nějak pomoci. Třeba jen, že si s ním sedneš a probereš s ním tu situaci a tím taky docela působíš. Alespoň myslím si to.“ (student VŠ)

„Já jsem měl pak tu tendenci Romy karát, aby mluvili jazykem, aby ho nezanechali. Prostě hrozný to bylo. To bylo jako homilie při bohoslužbě (smích) a na kulturní akci! Ale lidi to ode mě brali. Já jsem si u nich vypěstoval ten respekt. Ted jako jak už se o mne vědělo, tak už se o mne psalo i v místních novinách. Šéfredaktorka mi dala možnost do nich psát. Já jsem se snažil furt spart o Romech ty nejlepší stránky. Takže to mi taky dalo hodně.“ (student VŠ)

„Tehdy jsem začal něco dělat pro ty obyvatele, vzal jsem si vodu na starost a dělal jsem tam hospodáře, opravy, pomáhal jsem na těch opravách a postupem času jsem zjistil, že už tam nemůžu bydlet, já už jsem to sám nedával tam bydlet mezi těma lidma a pomáhat jim. Já jsem usoudil, že ten člověk, pokud je s nimi, tak to vidí úplně jinak, než pokud to vidí zvenku. Jako já jsem je víc chápal, když jsem šel ven, než když jsem byl tam s nimi. Fakt. Ted', když už tam nebydlím a přijdu tam, tak je víc chápu a víc lituju, než jsem je litoval a chápal tehdy. Víc se snažím pro ně něco dělat.“ (aktivista z ghetta)

„Můj aktivismus spočívá v tom, že já sbírám informace od Ivanky a těchhle lidí, ale nenechávám si je pro sebe, předávám je právě tomuhle kolegovi – Rudovi. Já jsem začal dělat projekt vlastní, že chci donutit mladé lidi, aby začali provádět aktivismus ve svých lokalitách, aby začali pomáhat Romům, aby se zapojovali do té pomoci, aby se začali projevovat veřejně. Aktuálně ruda – on tam bydlí, já ho podporuju v tom, aby se nebál vystupovat proti tem lidem, aby se nebál říkat o té situaci, takže v tom je i ten můj aktivismus. Chcu podporovat další lidi, aby to dělali.“ (aktivista z ghetta)

Jeden z respondentů se navíc angažuje v tématu romské homosexuality, pro něj však ještě nenašel dost nadšenců - stoupenců.

4.3.3 Dilemata

Všichni respondenti nějaké dilema v průběhu svého angažování zažili. Váhaní, zda se ještě mají angažovat, nebo už ne, mělo podobu zklamání nebo naopak motivace dělat více. Méně respondentů soudí, že dilema ještě nezažili, spíše zaznamenali momenty, během nichž si říkali, že je někde problém, jež je potřeba řešit.

„No zatím ještě syndrom vyhoření ne, nebo že bych byla znechucená, ale říkám si: Hele, takže tady je chyba. Je vidět ta nezodpovědnost. Musejí se naučit zodpovědnost vůči romský komunitě, a co to vůbec pro ně znamená. Aby si toho vážili. Takže to беру z tohoto hlediska. Že vždycky se snažím vychytat, co víc se dá udělat. A snažím se radit s těma, který nějakou tu větší zkušenost než mám já, s tím mají. Třeba se Slovem. A snažím se skutečně s neziskovkama spolupracovat než dělat všechno sama. Protože já věřím, že ve spolupráci je síla. A ještě výměna zkušenosti a tak dále.“ (studentka VŠ)

Motivace více se angažovat pro změnu přístupu majority k minoritě se odráží od každodenních zkušeností a převáží tak i případné dilema.

„Hele, dilema ještě zatím ne, spíš mám dilema u doktorů, že jdu na kontrolu, nebo do obchodu, tak mě to spíš ještě motivuje něco dělat. A já mám teď hodně problémů a byla jsem na pohotovosti – „Ať zhubne, lůza!“ - a když řekneš, že jsi na VŠ, ještě na Karlovce, tak najednou už nejsi ta lůza, takže to mně spíš hodně dodává, podporuje. Šla jsem na ortopedii – „Mám se svléct? Ne stačí, když si sundáte botu. Tak já si sundám botu a on mi řekne: Máte hezký ponožky, ale musíte si je sundat.“ Tak jsem si je sundala a on mi řekne: „ No ale já vás chci vidět celou!“ A mluvil se mnou tím způsobem: snad do prázdnin neotěhotníte...jako fakt strašně příjemný. Takže to tě vždycky nakopne takovýchle momenty. Jo a pak když se zeptají: pracujete? Ne, studuju. Studujete?! No v tu ránu bych jim dala tečku mezi oči. To je hrozný. Jako do budoucna chci mít děti a nechci, aby tohle to zažily, aby až půjdou na gynekologii, se k nim chovali jako k prostitutce. Já s tímhle mám pořád problémy.“(studentka VŠ)

Zklamání vycházelo u velkého počtu respondentů ze tří hlavních příčin. Za prvé - ale nikoliv nejvíce - se jedná o zklamání způsobené nepřívětivými reakcemi na činnost ze strany komunity, k níž jsou aktivity směřovány.

„Vzhledem k tomu, že jsem v tom od 15 let, tak jsem zažil... nejhorší je, když pak někdo ti nadává, třeba z té komunity a tohle když se mi stalo, což už se mi dlouho nestalo, protože jsem pro nikoho nebyl v jejich očích nebezpečný... Čím je člověk aktivnější, tak je to potom podle mého horší. A v tuhle dobu jsem se pak začal s tímhle setkávat, že tě někdo pomlouvá, nebo vystupuje proti mně, a to jsem pak uvažoval o tom, že odejdu, že mi to nestojí za to, že jsem prostě schopný už dělat cokoliv, co budu chtít a nemusí to mít nic společného s Romy.“(student VŠ)

Někteří respondenti jsou v angažování se ovlivněny i zkušenostmi z rodiny.

„Třeba moje máma mi vždycky říkala, že jsem strašně hodná, a vždycky mi říkala: pro cigány nic nedělej, a já se jí ani nedivím. Oni taky měli organizaci a nakonec to bylo úplně hrozný. Bylo to fajn ze začátku, byly akce pro ty děcka, kroužky, nakoupily jsme různé nástroje. Jo. Jenomže ty lidi furt nechápali, že to jsou dotace a že to nemůžou rozdat. Že když oni něco chtějí od nich, tak že to nedostanou. Takže se to úplně rozpadlo a ještě se udělalo, že si nahrabali a já nevím co. Pak nám zvonili, mámě nadávali, to bylo úplně šílený. Takže zkušenosti jsou. Neříkám, že to jsou všichni. To je všude, ta závist je všude. To není jenom o Romech...“ (studentka VŠ)

„Jo, to samozřejmě bylo. Protože úplně první zkušenost byla samozřejmě u toho (jméno romského aktivisty), protože tam byly věci, kde byly lidem otevřeny dveře. Oni mohli zadarmo si udělat kurz, za který by jinak dali desítky tisíc. Mohli prostě potom mít práci. Samozřejmě by to nebylo stoprocentní. Ale někdo z nich by se chytnul a viděla jsem, že někteří nebyli ochotni třeba ani přijít. Takže to mě někdy tak trosku... že jsem si říkala, když oni nechtěj, tak proč já to mám dělat. Takže to bylo takový těžký. A další věc byla při tom mentoringu. Měla jsem na starosti tři holky a tam byl právě vidět ten rozdíl. Jedna holčina, se kterou jsem komunikovala, a bylo to v pohodě, dokázala se mi ozvat, když nemohla přijít, nebo naopak, když něco chtěla, něco ji zajímalo. Ten přístup byl jiný. Ale ty dvě holčiny, ty dvě další, tak bohužel tam to bylo... Já jsem se s nimi domluvila a ony vůbec nepřišly, ani se neozvaly, jo, tak bohužel. Když jsem po nich něco chtěla, nebyly schopný se ani ozvat a ze začátku mě to tak jako demotivovalo a říkala jsem si, tak kde je chyba. Nejdřív jsem tu chybu hledala u sebe – jestli je to nějak nemotivuje, nebaví, ale potom jsem vlastně, když jsem s nimi byla dýl, nebo s tou třetí jsem se bavila, se kterou jsem komunikovala, tak jsem dospěla, že je to opravdu tou rodinou. Protože ony neměly ten přístup k tomu, aby mi mohly napsat, protože neměly kredit. Ta jedna měla i víc sourozenců, takže se o ně starala, pomáhala mamce. Takže to bylo ovlivněný i tím prostředím. Tak si myslím, že ta angažovanost je taková práce, kde si člověk musí vážit i těch malinkých krůčků. Ne jen těch velkých. Ne vždycky všichni lidi, kterým chce člověk pomoci, někam dostane. Ale aspoň za toho jednoho je člověk rád. Když se pomůže jednomu, tak je člověk rád, že může někomu něco předat, protože někteří ani nechtěj. Že je_ na tom člověk dycky přemýšlí, jestli má to cenu, nemá to cenu a potom dojde k tomu, že vlastně jo.“ (studentka VŠ)

„Dilema? To se mi stalo nedávno. Já jsem ty děcka učil a poslední rok už cítím, že je toho na mě moc. A že to nedávám. Protože ty děcka nás berou – někdy si ty lidi neuvědomí, co se pro

ně dělá. To je tenhle případ. Já strávím ten den vždycky pět hodin v autobuse. Já jedu ráno a vracím se až v půl jedné ráno.“(student VŠ)

Druhou příčinou je nedostatek času kvůli výkonu občanských aktivit. Respektive dochází k situaci, kdy se respondenti natolik věnují „druhým“, tedy romské komunitě, a tím přestávají zvládat své povinnosti. Případně se přestávají tolik stýkat s přáteli, rodinou. Angažují se na úkor výkonu nějakého seriózního povolání, při kterém by například tolik netratali.

„No, dilema jsem měl před dvěma rokama, protože těch skupin, ve kterých jsem aktivní, je víc, teď je i hodně projektů a už to nestíhám. Ani tu školu, ani nic pořádně, tak jsem si říkal – tak ostatní lidi si chodí do práce, mají peníze všechno, teď já tady funguju na projekty, nic nejde pořádně a navíc jsem byl zadlužený...“(student VŠ)

„Člověk sám uvažuje, jestli mu to stojí za to, já jsem nezaměstnaný, nic z toho nemám, žiju z dávek, třeba člověk si řekne – proč nepracovat na plný úvazek nebo takhle, pořád nad tím váhám, říkám si – dělám si vůbec sám dobře jméno? Nebo: co vůbec z toho mám, že přijedu tam a tam, něco řeknu o té a té situaci, jo?“(aktivista z ghetta)

Za třetí za dilematy respondentů stojí aspekt kontaktu s majoritou a reakce majority na jejich aktivity, spíše se tedy jedná o konfrontace.

„Já váhám pokaždé, já váhám každý den, jestli mi to ještě stojí za to to dělat. Protože jak říkám, když něco udělám, vždycky to má nějakou odezvu. Jo. Má to i dobré odezvy, neříkám, že vždy špatné, ale třeba 234 lidí před radnicí – dobrá odezva, špatná _ přijdou u mamky někdo, zase na mě někdo podá trestní oznámení.“(aktivista z ghetta)

„Jo, hele, po tý ubytovně to bylo, myslím, velký dilema nás všech, jestli takhle někdy budeme ještě zasahovat a něco blokovat, protože tam jsme věděli, že to je správné, jenomže najednou jsme byli v roli těch, kdo zodpovídají za jejich bytovou situaci a museli jsme jim sehnat byty, jo? To jsme nečekali, že to takhle dopadne a to bylo velký dilema. To dilema je, do jaké míry do těch věcí vstoupit? Tak abych převzala tu míru odpovědnosti, kterou jsem schopná nést.“(absolventka VŠ)

Některé z respondentů angažmá natolik vyčerpalo, že aktivity ve veřejném prostoru ukončili. Vůle a chuť něco změnit však byla silnější, tedy se v určitém časovém horizontu k občansky angažovaným aktivitám respondenti opět vrátili.

„A pak jsem dlouho nic nedělal. Jsem se staral sám o sebe. Jsem to potřeboval. A potom jsem se zapojil do občanského sdružení Miret. To je zkratka: mezinárodní iniciativa pro etnickou tvorbu. To je sdružení, které pomáhá romským dětem podporovat je v jejich nadání.“(student VŠ)

„Odešel jsem na půl roku, našel jsem si práci v obchodě, protože jsem nechtěl už nad ničím přemýšlet, já jsem chtěl jít domů a chtěl jsem mít klid. A věděl jsem, že když budu od těch jogurtů, tak nebudu přemýšlet o tom, jestli jsem je dobře poskládal. To období pro mě bylo jedno z nejšťastnějších. Ale přišel jsem na to, že se mi ty věci v životě dějou. A lidi mi začali volat, že mě potřebují tam, tam, tam, no já to odmítal a jak toho bylo víc, tak nejenom kvůli nim a kvůli tomu, že by mě potřebovali, jo, protože dnes každý je nahraditelný a bez každého se obejdete, ale i že jsem si řekl, že vlastně jiný životní cíl nemám. Já si neumím představit, že bych se pral o přírodu nebo o zvířata, protože neustále vím, že ten problém s lidskými právy tady existuje. A proto jsem se do toho vrátil.“ (student VŠ)

„Taktiež si človek musí dávať pozor na vyhorenie . Ja som asi dvakrát musela zmeniť prácu a posobenie. Trochu sa osviežiť, vzdialiť, dívať sa na veci z nadhľadu. To zainteresovaným občas chýba.“(studentka VŠ)

4.3.4 Neúspěchy

Všichni respondenti konstatují, že se s neúspěchem setkali. Nevidí ho však jako něco determinujícího k ukončení činnosti a občanských aktivit. Na neúspěch nahlízejí jako na formující aspekt, který je může v aktivitách posunout dál. Neúspěch funguje i jako takový terapeutický nástroj, jehož prostřednictvím mohou vyhodnotit, co a proč se nezdařilo a příště se snažit konkrétní aktivitu zdokonalit tak, aby se stala úspěšnou.

„Hele, ten kdo ti řekne, že v téhle tématice nemá neúspěch nebo jeden, tak podle mě lže. Neúspěchy – to i v případě, že uděláš demonstraci a přijde dvacet lidí – to je neúspěch. Pro mě. V mém měřítku. To je neúspěch. Vždycky budou nějaké neúspěchy, ale ty by nás měly dál formovat, jo. Tam bychom si měli říct, co bylo špatně, zanalyzovat a příště to udělat ještě líp, věnovat tomu ještě víc času. Hledat chyby v sobě. Ne v těch, pro který to děláme. Jo, takže když mi na demo přijde dvacet lidí, tak jsem něco udělal špatně. Já spíš v poslední době vidím dost úspěchu. Protože třeba dřív, když jsem chtěl mobilizovat studenty, nebo tu "elitu", tak se nám nedařilo a já jsem minulý rok v červnu založil ten krizový štáb mladých Romů, kde je 160

romských středoškoláků a vysokoškoláků a to se mi nikdy, a i nikomu nikdy předtím nepovedlo. A lidi nám nevěřili a mysleli, že budeme za chvíli zase mrtví a my existujeme dodnes. A dokonce jsme se nějakým způsobem strukturovali. Máme jasná pravidla, víme, kam chceme směřovat, že to začíná být lepší, víc propracovaný.“ (student VŠ)

„Vlastně ani ne, protože kdyby se mi něco nepovedlo, tak už bych to asi vzdal, asi už bych to nedělal. Určitě se mi něco nepovedlo, ale nezlomilo mě to. Takže nemůžu říct, že se mi to nepovedlo. Nebo že by mě to otrávil. Já mám dobrý, že se nevzdávám. Dokud to není ztracený, tak jsem tam a snažím se to ještě nějak zachránit.“ (student VŠ)

„Já myslím, že jsou tak denně, když někde zavoláš a oni ti neřeknou to, co ty chceš slyšet, což by bylo skvělé, tak jsou takovýhle neúspěchy, během toho každodenního boje, kdy ty máš ten cíl, tu misi. A chceš, aby to tak bylo. Ale to bych neřekla, že to jsou neúspěchy, protože to k tomu patří tak nějak. Tak to prostě je a já si to čím dál tím víc uvědomuju. Boj za rovnost u Martina Luthera Kinga prostě přinesl oběti, tam zemřelo spoustu aktivistů a dodneška se o nich neví, že zemřeli. Tam ty povstání, to byla léta, to bylo masový... několikanásobný masový demonstrace. No já mám ve svém slovníku jenom výzva.“ (absolventka VŠ)

„Víš, já totiž to... takhle: já musím říct, že neúspěch neberu jako neúspěch, ale spíš ponaučení, co mám dělat líp. Což jako je neúspěch, ale pro mě je každá maličkost úspěchem. Jo, už jenom i ten dopis napsat. Jo ale je taková nepříjemná situace. Minulý rok v létě jsem organizovala kurz angličtiny, který udělala British Council, který normálně stojí tisíce a já jsem to pro ty Roma, jednotlivce udělala za 400. A oni - nakonec to spadlo, ustoupili z toho. Říkám si: krucinál, tak vy chcete být úspěšní, největší problém vám dělá angličtina, já vám to tady naservíruju. Tak mě to hodně zamrzelo.“ (studentka VŠ)

„Takhle to (název organizace), abych pravdu řekla, docela mě to zklamalo. Zaprvé z toho důvodu, že tam byly takové kapacity, co se týče Romů – mužů starších – pan X, pan Y a tak dál, prostě starší chlapi, který jsou i politicky angažovaný a tak, ale ten jejich přístup mě hrozně zklamal, z ničeho nic to skončilo, nikdo mi nedal pořádně vědět, já jsem potom měla problém i s úřadem práce (...) práce nebyla řádně ukončena, projekt byl jenom rozjetý a nic z toho ve finále nebylo. Opravdu. Protože ty lidi byli v ty fázi, že se začnou pomalu vzdělávat. (jmenuje kurzy) a potom měla přijít třetí fáze, zařazení do trhu práce. Ale oni se nedostali ani do té druhé fáze. Takže to mě ze začátku trochu odradilo, ale zase každá zkušenost dobrá. Prostě někde to tam je.“ (studentka VŠ)

„Většinou to je slabý dopad toho, čo človek robí, alebo do čoho vloží viac energie, než sa mu vráti. Ale to je u mnohých projektov v sociálnej oblasti... Nepovažovala by som to vyslovene za neúspech. Také malé sklamanie. A ide sa ďalej.“(studentka VŠ)

Několik respondentů se neúspěchy přesto dotýkají více, protože ovlivňují jejich život, sebevnímání nebo život jejich blízkých.

„Já to mám ve všem tohle to, jak mi chybí ta sebedůvěra, tak mám pocit, že ten neúspěch je ve všem.“ (studentka VŠ)

„Já se s tím potýkám pravidelně. Já pokaždé, když něco udělám, tak se setkám s tím, že to má... demonstrace nedávno a ten den i jednání inkluze - i Romové, kteří vlastní ubytovny – hajzlové, říkám, a oni ty Romy využívají. A poprvé v novém čísle Solidarity mluvím o těch problémech a mluvím o tom, že ne problém u gádžů, ale i my Romové mezi sebou - ti majitelé ubytoven. Tak jsem jim to dal, ať si to přečtou, ať vědí, co o nich říkám a nakonec to dopadlo tak, že na druhý den přišla u mojí mamky trestní oznámení. Mně nemají co udělat, ale všude vidí jméno mé mamky a já jsem si vystoupil proti sociálnímu pracovníkovi města a naráz přišly z města, z bytového, na náhrou výzvu, že se tam mají jít podívat a tak. Jak jsem naposledy vystoupil na zasedání města, zase na mě mámě volali: tvůj syn udělal tohle to... a s tím se hlavně potýkám. Úspěšně – mým cílem je dělat akce pro Romy, demonstrace. A v tom já mam úspěch, v tom, že aspoň ty obyvatele Přednádraží k tomu dovádím – že ti Romové začnou bojovat a jdou tam. Třeba teď jsme dělali demo – Romové už jsou tam unaveni, ale já jsem jim celý týden tvrdil, proč je podstatné, aby tam přišli, a nakonec fakt všichni přišli před tu radnici.“ (aktivista z ghetta)

„Zatím, co jsem dělal, tak jsem si všechno zorganizoval. No i to prosadil, jo? Neúspěch prožívám teď, že jsem ve třetíku, a že budu protahovat. A to už je pro mě taková depka docela. Protože já jsem člověk, který musí mít na každý rok nějakou bombu, musí něco dokázat, něco zorganizovat a řekne si: jo mám to za sebou a teď ještě, co dál.“ (student VŠ)

4.3.5 Vliv etnicity na občanské angažmá

V této části předkládám základní dvojí rozměr odpovědí, týkajících se jednak vlivu etnicity na angažování se a dále jsem zaměřila pozornost na to, co všechno ovlivňuje chuť angažovat se pro vlastní romskou komunitu.

Nejprve se věnuji první části, tedy interpretování odpovědí respondentů na otázku, zda si myslí, že stejná kultura, národnost či jazyková spřízněnost může něco znamenat pro osobní angažmá, zda mají pocit, že se nějak promítá do typu angažmá, pro nějž se rozhodli. Všichni respondenti konstatují, že etnicita hraje bezesporu důležitou úlohu a předurčuje je k vyvinutí většího zájmu o situaci Romů. Díky ní mají silnější motivace k tomu být aktivní v romském tématu. Cítí nutnost aktivizovat další Romy, zároveň však volají po různorodosti. Ta je podmínkou pro to, aby se nevytvářely skupiny skládající se výhradně z Romů, protože pak je obtížné vytvářet nějaké propojení s majoritou, těžko se navzájem od sebe mohou učit, blíže se poznávat.

Dále všichni respondenti shledávají nezbytnost existence a viditelnosti romských lídrů. Tyto osoby vnímají jako vůdce, kteří mají podporu ostatních – nejen Romů – mají jejich důvěru. Jsou také schopni další Romy mobilizovat. To vše se děje především proto, že ostatní lidé u nich vidí, že nejsou zkorumpovatelní, ani se svou činností na ostatních nepřiživují a v jimi pořádaných akcích jsou úspěšní.

„Je potřeba, aby aktivizovali lidi ty samotný lidi z té komunity. Na druhou stranu mám rád různorodost. Myslím si, že by v těch týmech měli být i Neromové, ti zase přinášejí něco jiného – jiný pohled, nahlížeš na to skrze jinou kulturu a vůbec je potřeba, aby lidi spolupracovali, ale myslím si zároveň, že je potřeba, aby tváře a lídři byli hlavně samotní Romové, pokud se jedná o romské téma. Stejně tak si myslím, že lídři a tahači by měli v otázce lgbt být lesby a gayové, stejně jako u vietnamský komunity Vietnamci... u postižených lidí s hendikepem, protože ty je dokážou nějakým způsobem oslovit, ty prožívali to samé, oni je dokážou velmi dobře pochopit, tam se nemusí ani říct některý věci a zároveň se jede, protože ví, co prožívají. To myslím, že je přímo potřeba.“ (student VŠ)

„Já pevně věřím a jsem přesvědčená o tom, že má daleko větší dopad, když by to dělal Rom. Protože i když nemáme svůj stát, my když se potkáme a vidíme, tak máme něco, co nás spojuje. Cit, jak vypadáme, jak jednáme. Jo? Já třeba romsky pořádně neumím. Bohužel. Ne. Jak jsem byla odříznutá, tak jsem se to nikdy nenaučila, jen pochytila, jak mamka mluvila doma se sourozenci. Ten etnolekt. Ale pořád já když jdu za těma Romákama, tak vím, jak se s nimi mám bavit. Jde o styl, způsob, o čem. A oni mi říkají: ty neumíš romanes, ty jsi gadžikani. Já nejsem gadžikani, ale prostě neměla jsem tu možnost.“ (studentka VŠ)

Respondenti se snaží porovnávat přístup minority k minoritě s přístupem majority k minoritě. Zde se až na jeden případ⁶⁸ víceméně shodují v tom, že je lepší, pokud s danou komunitou pracuje někdo, kdo zná problémy vyplývající z toho, že je člověk odlišný, avšak nejen povrchně zná, ale sám si vše zažil na vlastní kůži. To, jak respondenti uvádějí, lidé z majority s bílou pletí, Neromové, nikdy nemohou pochopit, popřípadě se do nějaké problematické situace vžít. Stejně - jako situaci Romů - podle respondentů - nemohou pochopit Neromové, nemohou ji pochopit ani zcela asimilovaní Romové. Respektive mohou, ale celkovou asimilací a odtržením od romské kultury a tradice je naopak přestávají vnímat druzí Romové.

„Zaleží na tom, jaký ten Rom je. Mam sestřenici, dělá asistentku v MŠ, všechny dětičky zná odmalička, ona je dost asimilovaná a oni ji neberou. Cigánka, ale neumí se s nimi bavit. Já jsem to s ní nikdy neprobírala, i mě to někdy irituje na ní. Neumí si k nim najít cestu, oni ji neposlouchají, jak ona jim to podá. My taky když jsme měli takového učitele, tak jsme ho taky zlikvidovali. Ale třeba s Davidem Tišerem nebo s Míšou jsme vycházeli, nedělali ze sebe nic, byli normální. Ale pokud přijdeš a tohle, přitom jsi stejná cigánka, tak... takže jak kdy!“
(studentka VŠ)

„Tak já si myslím, že je dobře, když je Rom učitel ve škole a používá i ten jazyk. Získáš si i ty děti. Já znám člověka, který dělá asistenta pedagoga a s Romy se nestýká moc a dělá to výjimečně. Ty děti ho poznají, ale nechťej ho. Ted' on tam musí vystupovat formálně. Ale myslím si, že kdyby se mu dovolilo s nimi trosku romsky mluvit a udělat si s nimi nějakou srandu, tak by mu to otevřelo ty dveře. Tak si myslím, že ten jazyk je hodně důležitý.“ (student VŠ)

„Čech nebo gádžo když pracuje s tou romskou komunitou – nejen, že Češi mají předsudky o Romech, ale i Roma jsou vůči gádžům uzavřeny a vytvářejí si předsudky vůči nim. Takže jim nevěří a ta důvěra tam prostě není. Nebo je menší než ta k Romákům. Takže mi přijde daleko efektivnější, když Rom pracuje s Romákama. A kdo nejvíc může rozumět tý problematice. Ne teoreticky. Ale v praxi! Než ten Romák, ktorej si to zažil. Protože většina gádžů nebo Neromů,

⁶⁸ Respondentka na základě negativní zkušenosti z jedné organizace uvádí, že si myslí, že výhodou je spolupráce Neroma a Roma: „Ty lidi očekávají od toho Roma, že se bude víc snažit, že to udělá maximálně dobře, že je to jeho povinnost, že to musí udělat perfektně tak, jak oni chtějí, a nechápou, že to prostě někdy nejde. Aby to po ně bylo jenom to dobrý. Tak si myslím, že je lepší, když je to někdo z majority nejvíc. Nerom bude mít větší respekt... já nevím, nechci to říkat, ale tam je taky nějaká závist – že ty ses někam dostala a oni ne. Oni nechápou, že každý má tu možnost. Že oni můžou taky, jen stačí v určitých chvílích chtít a poznat, že se pro to něco musí udělat. Nevím no. Protože většinou, když se něco nepovede, tak ti pak stejně řeknou, že sis chtěl nahrabat peníze... i když to není pravda. V neziskovce si těžko někdo něco nahrabe. Myslim si, že to člověk nemá zapotřebí, že je lepší, když to dělá někdo jinej. Nebo aby to nevěděli.“

tak většinou je to jenom teorie a soucit, ale nevěděj, co to je na vlastní kůži. Ale určitě jsou jedinci, který jsou výborný (z gádžů), ale většinou si myslím, že by to měli být Roma.“
(studentka VŠ)

Přístup občansky angažovaných osob z řad Neromů však přesto nijak nezavrhují a míní, že někdy je lepší, když s romskou komunitou či pro romskou komunitu pracuje někdo zvenku, někdo nezaujatý. Ti, kteří takto hovoří, se shodují na rozdílném vnímání cílové – romské – skupiny „svého“ občansky angažovaného člověka, přičemž uvádějí, že roli hraje i pohlaví.

„Ne, nejsem za to rozdělovat na gádže a Romy. Normálně Míra Brož je jeden z nejlepších romských aktivistu, Kumar taky není Rom a to co dělá pro Romy je něco výsostného. Ale nejde o to, jestli jsou Romové nebo bílí. Tady jde o to, jestli ty Romové budou k němu přihlížet. Jestli má nějaké postavení pro ty Romy, jestli vůbec ty Romové ho přijmou. Taky může pomáhat, budou ho poslouchat, ale zase to vypustí. A to moc bílých u těch Romů nemá. Romové je berou jakože „oni nám pomůžou“ to jsou naši spasitelé, pomocníci, ale zase nebudou ho brát jako osobu, kterou by vzali normálně jako Roma. U těch Romů funguje: Rom je lepší než bílý. Ale zase ti bílí jsou obvykle lepší spasitelé než ti černí.“ (aktivista z ghetta)

„Hele mně stačí jenom to, že já jsem na tý ubytovně nejrychleji navázala kontakt s těma Romákama. A to prostě, že jsem jejich a ty ostatní taky byli jejich. Pro ně to taky byl bratr se sestrou. Oni i ty bílé někteří přijali do rodiny a tam se ten vztah jakoby vytvořil, ale je to mnohem jednodušší a něco to znamená. A jako ty všechny odboje prostě – jako Martin Luther King byl taky černej, nebyl to bílej, kerej šel černochem říkat, jak to mají dělat, nebo mluvil za ně. Podle mě za danou komunitu může mluvit prostě člověk, který je z té komunity, má to větší sílu, větší přijetí, nebo i z hlediska té historie, tak to ani nejde, aby to Romové přijali úplně. Víš, jak to je? Od toho bílého za to budou vděčný. A od toho černého to pro ně bude identifikace. S bílým se oni neidentifikují, to na základě historie není možný.“ (absolventka VŠ)

„Myslím, že by Romové měli být i romští poradci, učitelé, doktoři, protože kolikrát se stalo, že jdou Romové k doktorovi a oni mu nerozuměj. A to už ani nemluví o tom, jak s náma dnes doktoři komunikují, to je úplně strašný. Ale já to chápu, oni to neuměj, protože toho mají hodně a teď ještě se učit nějakou komunikaci, to je šílený prostě. Mně je líto i učitelů, všichni nadávají na učitele, ale ty nemůžou veškerou práci zastat, od toho jsou i ty občanský sdružení, ale ty zase nejsou podporovaný státem dostatečně, aby mohli vykonávat činnost hodně dobře. To je hodně důležitý, aby ty o.s. mohly fungovat, ty nízkoprahový a tak. Protože tam ten Rom

má příležitost něco získat. A aby tam byli Romové i Neromové, jo. Když jsem s nimi mluvil, tak jsem se učil, jak to funguje u nich. A to je strašně důležitý, aby tam byla ta výměna. Když už tam ty děti nechodí, tak ať je tam alespoň někdo takhle, protože jinak to má renomé „cigi – klubu“, tak aspoň ty sociální pracovníci, aby byly nějaký gádžové.“ (student VŠ)

„Myslím, že velký rozdíl je, jestli je to chlap nebo ženská. Tam je ten stud a ta úcta a takové věci, tak ta ženská se třeba s chlapem nebude bavit jako s ženskou. Třeba ty teréňáci. Nebo mladý holky. Ale to je asi tak všeobecně. Ale myslím si, že je to o tom, jaký je člověk. Třeba romisti mluvěj romsky, poznají tu kulturu a některý Romové už je berou jako Romy, už to nevnímají, možná právě ten jazyk dělá hodně. Když někde Rom něco prohodí romsky, a oni se s ním můžou bavit, tak je jim to bliž. Ne každý to umí. To si myslím, že je takový velký aspekt.“(studentka VŠ)

Pocity všech respondentů vystihuje následující citace, v níž respondentka shrnuje důvody, které ji osobně k angažmá přiměly.

„Určite áno, pre mňa osobne to (Pozn. stejná etnicita) je silná motivácia. Zasadzujeme sa o rovnoprávnosť a toleranciu voči národu, ktorého sme súčasťou, ktorého súčasťou sú naše deti, rodičia, rodina... To je to, že až príliš osobne sa nás to týka, aby sme boli ticho. Táto téma – téma Rómov je v českej/slovenskej spoločnosti veľmi silná a v konečnom dosledku vyvoláva agresiu, nenávisť, násilie – to je dost silný dôvod na to, aby som sa angažovala ja ako Rómka, práve v tejto oblasti a nie v inej.“ (studentka VŠ)

Jak již bylo nastíněno v úvodu této části, druhou oblastí, k níž se respondenti vyjadřovali, je, co je ovlivňuje a co je motivuje k tomu, aby se věnovali ve svých občanských aktivitách právě romské menšině. Zde mají vliv i motivace shodnou příčinu: v angažovanosti je ovlivňuje i motivuje právě příslušnost k romské komunitě a národnosti. Konkrétně se jedná o prožití nějakých momentů, které by se jim nejspíše nepříhodily, kdyby Romy nebyli. Druhým faktorem, jenž zdůvodňuje angažovanost respondentů směrem k Romům, je chování většinové společnosti k romské menšině.

„Je to to, že sám jsem Rom a že prožívám ty věci dnes a denně a uvědomil jsem si, že když my nezačneme něco dělat, tak druzí to pro nás neudělají. Neudělají to, a nechci nikoho urazit, a říkám to i mým neromským kamarádům, kteří s námi pracují od rána do večera, dřou, tak vždycky může přijít den, kdy si řeknou: já bych se na to...!, protože je to neovlivňuje. Mě jo. Jenomže my se na to vykašlat nemůžeme, my musíme pokračovat dál. Nikdo do toho nepůjde

naplno tak, tak na dvě stě procent jako ten, který je z té menšiny, z té komunity a mluvím o komkoliv. Nejen o Romech. Když si představíme, že bychom pracovali s hendikepovanými, tak ty do toho půjdou milionkrát víc než my. My si ani nevšimneme, že sem, tady kde jsme teď, by se třeba hendikepovaný nedostal. Rozumíš, to jsou věci, který nutí do toho jít dál.“ (student VŠ)

„Tiež majorita a jej negatívny pohľad na Romov – nutnosť zmeniť názor, presvedčiť o opaku, ukázať skutočnosť a túžba cítiť sa rovnoprávne, slobodne.“(studentka VŠ)

„Hlavně je to vnitřní pocit. Jo? Něco, mi už odmalička skutečně říká: ty musíš. Protože ty můžeš ovlivnit jednoho člověka a už jste dva. Ten může ovlivnit dalších deset, už je vás dvanáct. Jo? Prostě mám pocit, já už odmalička chtěla pomáhat lidem a komu jinému než sama sobě a Romákům. Když nepomůžu sama sobě, tak těžko ostatním. A co mně ovlivnilo tu chuť? Čím víc problémů, tím větší chuť je moje řešit věci. Jo? Čím víc nespravedlnosti, tím víc tu spravedlnost chci, jo? Že si říkám: musíme něco udělat společně, ne sami. Já sama nic nezvládnou, jenom my Roma společně to zvládneme. Takže já řeknu, že je zapotřebí dělat empowerment, posílení té romský komunity, aby přese všechny problémy byli schopný se spojit, shromáždit se a prostě jít. Proč, když demonstrují Neromové, proč nemůžou demonstrovat i Romové, jo? Proč se bát? Prostě jdeme. Ale je pravda, že někdy si říkám: vzdělání je pro mě klíčem. Takže co já, co bude můj comeback, moje odměna: když romský děti studují základní školy běžný, střední, a vyšší – jako vysoký. Tak to bude moje odměna za tu práci, kterou dělám. To je můj cíl, aby se Romové vzdělávali, aby se prodřeli, protože to není fakt jednoduchý. Protože doma taky žijeme tím typickým romským životem a na druhou stranu v práci, ve škole je to úplně jiný svět. Takže žiju ve dvou paralelních světech a někdy si říkám: ty jo, romský dítě, když se narodí do romský rodiny, tak pro nás je nejpodstatnější ta rodina, ty rodiče, ale na druhou stranu viním rodiče za to, že si neuvědomují, jakou zodpovědnost a jaký tlaky neuvěřitelný dávají na ty svoje děti, hlavně ty nejstarší. Ať prostě ty rodiče chtěli nebo ne, dám příklad, dostali se do dluhů, teď to dítě, ať je nadaný sebevíc, chce studovat a tím, že mají třeba doma víc sourozenců a nemají čas, co jíst, chyběj jim materiální věci, tak to dítě radši přemýšlí krátkodobě než dlouhodobě – vystuduju a budu pracovat. Ale ta dlouhá doba je moc dlouhá na to, aby pomohl té rodině řešit problém v daným momentě. Takže přemýšlí: rodina, peníze, teď. Jdu makat teď. A já nemůžu čekat, protože co oni budou čekat deset let a nebudou jíst, jo? A tady to... takže já trošku viním, ne že viním, poněvadž se dostalo do stejného koloběhu, začarovaného kruhu jako jejich rodiče. Ale je to prostě začarovaný kruh. Je mi to líto, když vidím ty děti, jak to odnášej. Ale my, protože máme tak

silný cit pro tu rodinu, tak bych řekla, že uděláme všechno, jen abychom tu rodinu udrželi pohromadě, aby bylo co jíst. To jsou takový ty nezákladnější principy. A málo třeba Neromů tohle dokáže pochopit. Oni si říkají - a proč nepřemýšlej dlouhodobě? Ale když rodina nemá co jíst, ono se nedá, nebo dá se, ale je to nesmírně těžký. A já vím, o čem mluvím, protože sama jsem to zažila. Posunuje to tu moji chuť dělat něco víc, aby fakt ty romský děti studovaly.“(studentka VŠ)

„Mě hodně ovlivnilo i to, protože jsem na Romistice, jak já znám ty dějiny, tak to je samý utrpení. Tam je možná pár hezkých období a pak už ne. A to základní právo už jenom „být Rom“ bylo odpíráno už od pradávna a mně ani nepřijde, že bych byl nějak aktivní, dokonce jsem se usmál, že se někde psalo, že jsem aktivista, v seznamu na Americkém centru. Jsem se tomu smál, protože já nejsem žádný aktivista. To jsou jiní, protože to, co dělají oni, to je fakt něco dobrého, já dělám jenom to, aby Rom mohl říct, že je Rom a mohl být hrdý, to je všechno, co já chci, nic víc.“(student VŠ)

Několik respondentů uvádí, že pro jejich angažovanost je klíčová identita, kterou u sebe vnímají silněji, než u druhých Romů.

„Strašně vidím, jak moc se cejtím být Romka, tu identitu a možná i víc než ostatní, kteří uměj a já neumím. Tak chápu své romství. Identita - mě vlastně nic nepřekvapuje, jak ta situace tady je, já rozumím názorům bílých, já rozumím černým a vlastně ta situace by mohla být ještě mnohem horší. Věřím ve spasení, že se stane nějaká jednorázová věc, která ty věci vykoupí. Já skáču do rozjetých vlaků, dělám věci rychle a oni mají dopad a efekt, aniž bych měla background toho, co bych měla mít, nebo co si myslí většina lidí, že bych měla znát, pro to, než něco udělám. To je totálně limitující. Že vlastně než člověk... prostě musí být sám se sebou. Moje učitelka mi říkala, když jsem dělala diplomku, že mám vlastně dar intuice. Velký. Tak vlastně myslím, že to tak je, že to je ten způsob, jak vytáhnu, vyselektuju tu věc a jdu po ní. Že chytanu ten dobrý bod. To bylo v tom – ty chilský policistky – jsem vycítila, co je ve vzduchu a šup a strašně se to svezlo. To samý třeba ten Varnsdorf, ten festival, vyselektuje se něco a já to jako zachytím a teď jdu po tom. I když vždycky všichni říkají, že to nepůjde nebo ne všichni, ale spousta lidí na to neskočí a řekne – to se nestane, tomu nevěřím a ono to pak má obrovský grády.“(absolventka VŠ)

„Někteří Romové mi říkali: „Ty už jsi jak gádžo normálně!“ Ale ten, kdo byl největší Rom, to jsem byl já a takže já jsem jim ještě chtěl vynadat, že co oni si o sobě myslí (smích) a nakonec

to dopadlo, že ty lidi, se kterými jsem nemusel být, tak oni vědí, že když dneska něco potřebují, tak mají přijít za mnou a že tohle nějak funguje.“(student VŠ)

4.3.6 Vnímání smyslu občanské angažovanosti

Respondentům byl položen dotaz, jak vnímají občanskou angažovanost a co si pod tímto pojmem představují. Zde se odpovědi respondentů výrazně lišily. Například stručná odpověď dvou respondentů směřovala k formám občanské angažovanosti, tedy uvedli konkrétní aktivity. K těmto níže citovaným odpovědím je nezbytné uvést, že je vyřkli ti méně angažovaní a spíše pasivně angažovaní respondenti, pod čímž rozumím, že jsou buď pasivními členy různých platforem a organizací a sami žádné občansky angažované aktivity neinicíují, nebo jsou aktivně angažovaní, ale více nárazově, podle příležitostí.

„Já si představím třeba lidi z města, že něco dělají, že třeba mají nějaký svátek, chystají se na něj, připravují, spíš jako ty vesnický, spíš na vesnicích, tu májku věší...“(studentka VŠ)

„No to jsou různé ty spolky, ti, co se snaží nějak život zlepšit pro každodenní... pro všechny, pro sebe...“(studentka VŠ)

Po těchto dvou respondentech se odpovědi dalších v zásadě rozdělily na dvě části. Jeden typ odpovědí se soustředí na občanskou angažovanost ve vztahu k romskému tématu, s druhým typem se setkáváme při představách o občanské angažovanosti obecně. Vztah občanské angažovanosti a romského tématu znamená pro respondenty boj za práva romské menšiny, ať již v oblastech bydlení, vzdělávání, zdravotní péče a dalších, posilování jejich sebevědomí a poskytování pozitivních vzorů v podobě úspěšných, vzdělaných Romů. Pro respondenty soustředící se v odpovědi spíše na občanské angažování obecně vyplývá z daného pojmu: nebýt lhostejný a angažovat se pro změnu.

Nejprve uvádím citace ozřejmující první typ odpovědí.

„Tak ať je to třeba, když se bavíme o Romech – pomáhání Romům, komunitě, dětem, učit angličtinu – už to mi připadá jako angažovanost občanská, protože už to vzdělává občany k něčemu. Snaží se nějakému problému najít nějaký řešení, potom taky občanská angažovanost je v tom, když někteří, kteří na to mají, ne, kteří mají tu moc z Romáků, ty vzdělaný, tak že za

tu romskou skupinu, ne že ji zastupují, protože si je nezvolila, ale že vystoupí na veřejnosti a snaží se pohled Romů třeba změnit. Jak v rámci komunity, tak ve většinové společnosti. To mi taky přijde jako občanská angažovanost pro tu komunitu. Protože to zase je řešení nějakého drsného problému té komunity. Nebo nějakým jiným způsobem přispívat ke sblížení té majoritní a menšinový společnosti. Jo, jakýmkoliv způsobem. Jestli je to formou projektu, vzdělávacích, nebo hravý, neformální vzdělávání, jakkoliv. Cokoliv může tem občanům nebo komunitě v něčem pomoci. A je to jakoby většinou neplacená věc.“(studentka VŠ)

„Hodně věcí si pod tím člověk může představit. Dneska už člověk může být aktivní jenom tím, že zvedne telefon, někam zavolá, nebo zkusí... i v tom může být aktivní. Dnes stačí: uvidí nějaký romský problém, nemusí to být romský problém, může to být jakýkoliv problém a bude to chtít změnit, bude mu to vadit, tak půjde a bude se pokoušet něco udělat. K tomu jsou prostory. Dnes znám hodně lidí, kteří jsou zaměstnaní na plný úvazek a aktivně, ale i malou účastí se podílejí na tom, že pomáhají, že chodí na demonstrace, na jednání třeba... já jsem i zastáncem toho, že není dobře dneska jenom bojovat nebo demonstrovat nebo tady tohle, zkusit i přejít k nějakému jednání a když už nepůjde to jednání, tak potom dělat nějaké ty akce. Tohle jednání se obvykle projevuje u lidí, kteří neprovádí aktivismus na plné čáře, kteří to neberou úplně jako cíl svého života, že by to chtěli dělat.“(aktivista z ghetta)

„Cítím to ako nutnosť. Jednu z mála ciest ako zmeniť postavenie R. v spoločnosť.“(studentka VŠ)

„Já si myslím, že u těch Romů, tam se trochu obávám toho, že třeba znám lidi, který neuměj romsky a když vidí, jaký jsou možnosti, že jako Rom můžeš jít na trénink do Belgie, tak oni toho využívají, a to já jim všude vyčítám. To se mi nelíbí. A říkám a teď se vám, Romům, hodně dobře jezdí, ale hlavně, že doma své komunitě nepomůžete vůbec. Já to беру tak, že člověk by měl mít zájem o lidi ve svém okolí. A nemělo by mu to být jedno. A když už má vzdělání, tak to už je zbraň, kterou už může použít a musí ji použít, protože já třeba znám lidi, který mají vzdělání, ale nejsou aktivní. Nemají zájem a nic je nezajímá. A jsou zaobráni jenom do sebe. Ale takovou tu angažovanost může dělat člověk, který je blázen. Nekouká se na sebe a je mu jedno, co bude obětovat. Třeba já jsem se zas až tak nemusel obětovat, ale třeba ty mí kamarádi se hodně obětují a to jsem si říkal, to je něco tak šlechetného. Ale ta zjištěnost není jen u Romů, Čunek, jakou raketovou rychlostí se dostal do vlády svým extra činem. Takže to se mi tam nelíbí.“ (student VŠ)

„To je minimálně to, aby lidi, pokud budu mluvit o Romech, aby Romové znali perfektně svá práva, aby se sebou nenechali vytírat jako s hadrem. Aby přesně věděli, co můžou a nemůžou. Co si k nim kdo může dovolovat a co ne. Aby se aktivně zapojili, minimálně ve volbách, jo. Aby oni sami ukázali, že jsou silná menšina, my, že jsme silná menšina a tím můžeme něco ovlivnit. Že nejsme skupina lidí, se kterou si kdokoliv kdykoliv může vytrít, jak se mu zamane. A ty lidi si to uvědomují, to není, že by si to neuvědomovali. Oni potřebují pozitivní vzor a ještě trochu nakopnout, protože tam je velmi malé sebevědomí. Jo. Z historie doted' nám neustále někdo ukazoval, že jsme nic, že jsme hovna. A nevěříme si ani na to, jít ke zkouškám a to je potřeba změnit. Oni si moc dobře uvědomují, co je špatně. To není tak, že by byli blbí a že by nevěděli. Oni to ví. Koneckonců jsou to rodiče několika dětí – vždycky přežili za každého režimu a to by hloupý člověk nedokázal. A oni potřebují nakopnout a potřebují to sebevědomí a pak to půjde snáz. Ta práce se pak sama nějakým způsobem povede dopředu, lidi sami zjistí... třeba teď se to v Ústí daří. I když tam jsou nevzdělaní lidi, mají třeba zvláštní školu nebo základku jenom a jak se tam teď děje ten problém s bydlením a jak ty lidi tam s nimi pracují, tak si teď taky uvědomují, že můžou. Vyzkoušeli si najednou promluvit třeba na tiskovce a zjistili, že těm lidem mají co říct, že ti lidé je chtějí poslouchat a najednou zjišťují, že potřebují vzdělání, aby to bylo ještě lepší. A těmhle lidem potřebujeme pomoci, dát jim ty nástroje. Ne ukázat cestu, oni tu cestu znají, my jim jenom potřebujeme pomoci těmi nástroji.“ (student VŠ)

Ti, kteří nahlízejí obecně, tedy nevyčleňují aktivity směřované specificky k Romům, se o občanské angažovanosti vyjadřují následovně.

„Určitě to nemusí být, že založíš sdružení nebo nějakou politickou stranu, aby ses angažovala. Je to o tom, že přijdeš na nějaké setkání, že se bavíš s lidmi, že víš, co dělají. Je to vlastně o tom vědění něčehosi. Takže cokoliv. Když se něco děje, tak že jsou tam ty a ty lidi. A to úplně stačí. Protože to povědomí o tom, že něco existuje, to vytváří tu moc něco s tím dělat. Jeden člověk nikdy nic nedokáže. To je fakt. Sice to tak vypadá, ale ne. Člověk, který dosáhne spoustu věcí, je podporovaný spoustou lidí. Ale není to vidět, proto říkáme: „ Jo, ten je tak schopný, tak nadaný, ten tady to všechno umí, ale bez nějaký pomoci ostatních lidí by nebyl tam, kde je. Tak to je. Člověk se dokáže vypracovat, ale když pro to nemá podmínky, tak to nikdy nedokáže. A podmínky si můžeš vytvořit, nebo ti je někdo nabídne. A proto je někdo známější a někdo ne. Protože člověk, který si ty podmínky musí vytvořit, se namáhá víc. Je to větší dřina, víc úsilí, ten člověk je víc unavený. Ale ta práce pak stojí za ním. Protože když třicet let učíš – nemusíš se bát být tím, kým jsi - tak nakonec přesvědčíš tolik lidí o tom, že se

nemusejí nenávidět, že ty si to neuvědomíš, ale najednou máš otevřené dveře tady, tady, můžeš dělat tohle a tohle, můžeš jet tam a tam a šířit to dál. Je to celoživotní práce, jen záleží na tom, jestli budeš mít nějaký následovníky.“(student VŠ)

„No, co si pod tím představím, já si myslím, že to je se zajímat. Občanská angažovanost je pro lidi, kteří nejsou lhostejný a nejsou sobecký. Je to taková věc starat se o to, co se kolem tebe děje a něco s tím chtít dělat. Nebýt lhostejný. Něco začít dělat a nějak se o to zajímat a zkusit to nějak změnit. Samozřejmě někdy to nejde, protože jako jednatel – to není jednoduchý. Ale zajímat se. Protože to jde, když člověk chce.“ (student VŠ)

4.3.7 Vliv vzdělání na občanskou angažovanost

Všichni respondenti se na otázku, zda si myslí, jestli má vzdělání nějaký vliv na angažmá, shodují, že má. Avšak nejedná se podle nich o nutnost mít nějaké formální vzdělání, nebo přímo vzdělání vysokoškolské. Důležité je mít chuť poznávat a získávat informace a být schopen s nimi pracovat. Většina z nich konstatuje, že důležitým faktorem je schopnost komunikace, umění se vyjadřovat. To dokládá citace občanský angažovaného respondenta pocházejícího ze sociálně vyloučené lokality, přestože nyní cítí silnou potřebu si formální vzdělání doplnit, více se vzdělat, aby byl v občanském angažmá platnější a znalejší.

„Já jsem si to dlouho neuvědomoval, že vzdělání je základ, a že je to důležitá podstata člověka. To si uvědomuju až teď, když je za pět minut dvanáct. Ale zase nejsem zastáncem toho, že člověk musí být vzdělaný, aby něco dělal. Třeba já mám jenom základní vzdělání a vystupuji a lidi mi říkají: ty vůbec na to nevypadáš, ty nevystupuješ, jako kdybys měl čistě základní vzdělání. Že neprojdeš školou a umíš komunikovat a umíš se vyjadřovat. To hodně Romů neumí. Já znám hodně Romů, kteří se umí vyjadřovat, ale oni ten aktivismus neprovádí už z těch důvodů, že už jsou odevzdání té situaci, která tu je. Že si řeknou: my už to nezměníme. Taky jsou lidi, kteří ti říkají: ty nemáš vzdělání, tak ty to ani nedělej. Tak ty tě taky ještě víc odradí, takže ty lidi si říkají: když nemám vzdělání, tak ani dneska nic nezměníme. Nedávno jsem slyšel, že když chce člověk vést s politiky nějakou řeč, nějaký dialog, tak to nejde, když nemáš vzdělání. Mě by zajímalo: kdo vám to řekl? Podle mě se dneska může bavit i nezdělaný. To vzdělání – tam nepřijete na schůzku a neukážete mu vysvědčení – tady mám z vysoké školy diplom...“ (aktivista z ghetta)

Jedna respondentka má obdobný názor, tedy že vzdělání není určující pro to, jestli se člověk veřejně angažuje, či nikoliv.

„Stupeň samotného vzdelania na angažovanosť priliš veľký vplyv nemá. Aktivistov je široké spektrum – od dělníkov až po vysokoškolákov.“(studentka VŠ)

Zbylí respondenti se v odpovědích neliší, všichni zdůrazňují nezbytnost poznání a vzbuzení zájmu prostřednictvím vzdělání, ale nikoliv výhradně jím. Několik z nich upozorňuje, že spíše angažovanost může dopomoci k rozšíření znalostí a vědomostí a díky ní se může člověk i sám vnitřně obohatit – nemusí tedy být prospěšný pouze romské komunitě, ale i sám sobě. Ovšem upozorňují, že vždy by člověk získané znalosti měl vrátit zpět do komunity. Zkrátka by neměl pouze brát výhody angažmá, ale i umět dát. Nicméně takové občasné se vyskytující chování můžeme zaznamenat i u majority, jak respondenti uvádějí.

„Vzdělání jako akademický, to nevím, je možný, že to může rozšířit takovou tu informovanost, že vědí, kam sáhnout. Protože někteří Roma chtějí něco dělat, ale tím, že žijou v těch uzavřených společnostech, tak nevěděj, kam, koho oslovit, za kým jít. Že třeba se chtějí angažovat, ale nevěděj, kde a jak. Takže to vzdělání, ať je to formální, neformální, tak jim to otevře tu síť informovanosti, to samý bylo pro mě, já jsem už odmalička chtěla a furt jsem nevěděla, kam sáhnout. A moji rodiče taky ne. Tak mě nemohli vést. Až když jsem začala poznávat ty lidi, který mají ty informace a taky to vzdělání – ty lidi, který mají ty školy. Tak přímo možná ani ne, ale nepřímo určitě. Má to na to dopad. Protože když se člověk vzdělává tak přichází na to, pokud si ty věci uvědomuje, tak třeba ve škole, že se neučí romská historie, jazyk, nic našeho prostě není. A už to může třeba jedince motivovat a chtít, aby se něco změnilo, takže to může vzbudit nákej ten chtič nebo něco. Takže určitě hraje roli, záleží jak.“(studentka VŠ)

„Člověk nemusí být vzdělaný proto, aby mohl pôsobiť na politický scéně. Ale vzdělání pôsobí na to, jakým spôsobem tu práci děláš. Můžeš byť dobrý řečník, ale když neumiš papírovat a neorientuješ se v těch věcech, tak ať seš sebelepší, tak je to cesta k záhubě. Být vzdělaný neznamená, jaký máš tituly, ale jaký máš přehled, jaký máš informace. A bez vzdělání nikdy nebudeš chtít ty informace získávat. Jestli je pro něco dobrý vzdělání, tak pro tady to. Získávat a vyhledávat si informace a orientovat se v úřednických věcech, což je potřeba, protože ne každý si může dovolit sekretářku, máš organizace velký a pak maličký a ty třeba kolikrát dělají větší práci než třeba Člověk v tísni.“(student VŠ)

„No já furt říkám hlavně, že to vzdělání je cesta. Jestli my něco chceme, tak my to vzdělání potřebujeme strašně nutně, protože tím vzděláním získáme dobrý renomé. I když je pravda, že Romové _ budou pořád lidi, kteří budou mít ty předsudky. Ale my potřebujeme lidi, kteří se dostanou někam vysoko. Protože dneska se rozhoduje o hodně věcech a bez Romů. A já si myslím, že to vzdělání, jestli to chci nějak měnit, nemůžu dělat všechny věci ve vládě, ale tím, že pomůžu lidem, kteří se dostanou na tu střední školu, tak si můžu říct, že jsem udělal něco proto, aby tam někdo mohl být.“(student VŠ)

„Vzdělání je jista forma poznání, a když známe a víme, tak nás pak ty věci štvou mnohem víc a to myslím, že je taky ta cesta. Je velmi důležité. A to je jedna z hlavních oblastí, hned vedle bydlení, zaměstnání, protože nemůžeme po nikom chtít, aby studoval, když nemá kde bydlet a nemá co jíst. Tyhle věci se musí řešit dohromady. A jedna bez druhý se prostě neobejdou.“(student VŠ)

„Vzdělání si myslím, že jakoby je důležitý, ale není to faktor, který by to úplně ovlivňoval, že člověk bez toho vzdělání to nemůže dělat. Je to podle toho, v jakých oborech. Třeba u toho mentoringu, že to důležitý bylo, je to potřeba, že ty děcka to vidí, že to je vysokoškolák, středoškolák, že je to takový hmatatelný, že to vidí, že to jde. Kdežto když by někdo, kdo tu školu nemá, řekl: vy můžete, já sice nemám, ale vy můžete - tak samozřejmě už je to trochu jiný. Ale jsou věci, kde to jde. (...)takže si myslím, že i postupem, když člověk chce, tak i tímhle způsobem to jde, to vzdělání si dodělá a v té angažovanosti se mu ty dveře otevrou. Když se začne angažovat, tak se otevrou i ty dveře pro něj. To je jako další věc. Nejen tím, že jsem se začala angažovat, tak že jsem někomu jakoby pomáhala a někomu jsem něco mohla předat, ale i pro mě se ty dveře otevřely a já jsem mohla jít – podívala jsem se někam jinam – byla jsem v jiných zemích, mohla jsem zjistit informace, který jsou dobrý pro mě, mohla jsem čerpat romský stipendium, motivace tam je, všechny tyhle věci, takže ty dveře se otevrou i tomu člověku, který chce být angažovaný. Takže ta angažovanost ho ke vzdělání může motivovat.“(studentka VŠ)

„ Příkladem je jeden z respondentů, ještě nemá ani bakalářku, ale umí zvednout lidi. To je jak kdo. Někdo to potřebuje, někdo ne. A někdo to má přirozený.“(studentka VŠ)

4.3.8 Politická participace

V tématu politické participace jsem chtěla zjistit, jak mladí angažovaní Romové vnímají politickou participaci a zda by do politiky případně chtěli vstoupit. Otázka tedy primárně směřovala na to, jestli vidí půdu politickou jako prostor, kde se dá také bojovat za změnu a zároveň třeba jako prostor, kde by se třeba chtěli uplatnit. Zde se názory respondentů velmi liší.

Někteří vstup do politiky kategoricky odmítají s odůvodněním, že na to buď nejsou připraveni, nejsou pro to ani stavění a politickou participaci vnímají jako formu, v níž by stejně nic neprosadili nebo by neudělali tolik - jako v občanském angažmá.

„Přemýšlela jsem o tom jeden čas, ale nechci. Myslím, že jako jednatel to stejně tolik neovlivní. Já vím, že je potřeba, aby tam ty lidi šli. Pro mě osobně, z osobního hlediska z těch hodnot morálních, tak jako nejlepší je prostě být v té skupině, nejsem jednatel, který by musel být někde vidět a něco dělat. Být ve skupině, která něco dělá. A další věc, že mě zajímají hlavně ty děti, takže bych chtěla jít tímhle směrem a romským dětem se přímo věnovat a přímo se o ně zajímat. A ta politika, nevím no, pro mě... já nejsem až tak bojovný člověk asi, bych řekla. Neumím se prosazovat na úkor něčeho nebo někoho, myslím si, že to v politice jinak nejde, člověk musí přistoupit na tu jejich hru, kterou oni tam mají, aby se vůbec někde dostal. Potom myslím, že už může dělat něco podle svého, když už je vidět, ale myslím si, že těmi krůčky, musí se těm jejich hrám poddat, aby se někde dostal. No podle toho jaká strana, protože třeba Lucka v té straně Zelených to měla trochu jednodušší, protože je to taková strana trochu volnější, lidská, berou to tak - jakože dobrý. Určitě tam jsou nějaké věci, které nejsou úplně tak v pořádku, ale působí, že je to dobrý. Ale třeba v těch stranách si myslím, že mají chlapi větší šanci, prostě je to tak. Asi to chce ještě čas, aby to tak nebylo.“ (studentka VŠ)

Jiná část respondentů se na vstup do politiky systematicky připravuje. Týká se to respondentů, kteří vidí nutnost být u toho, když se jedná o čemkoliv, co souvisí s romským tématem. Významnou úlohu kromě moci politické má podle respondentů i moc ekonomická.

„Já na tom aktivně pracuju a příští rok budu kandidovat. Vstupuju do politiky proto, že nám schází politická síla. Moc. A to za 13 let mého působení aktivisty jsem přišel na to, že bez politické vůle, moci zmůžeme pramálo. My nejsme Židé, my nemáme ekonomickou sílu, politickou sílu. A vidím, když oni ji mají, jak to jde, jak ty věci se hýbou dopředu, že ty věci

jdou snáz, když lidi mají přímou sílu, když jich je víc, který můžou něco ovlivnit. Že se nemusíme někoho prosit. Nebo ekonomická síla, když ti lidé jsou z řad té komunity. A to my nemáme. My jsme prostí. My nejsme ani politicky zajímaví, třeba ohledně voleb, ani kvůli tomu nejsme zajímavá menšina nebo komunita. A to je potřeba podle mého změnit. A proto jsem se rozhodl, že kandidovat budu a uvidíme, co z toho bude.“(student VŠ)

„Vzdychám u toho, je to těžký úkol. Asi to je jeden z úkolů přede mnou. Já jsem myslela, že vstoupím brzo. Ale říkám si, jestli nejsem ještě mladá, protože ve svém životním procesu cejtím teprve, jak zraju. A říkám si, že to udělám až ve čtyřiceti, v pětáctyřiceti. I když ta příhodná situace je teď. Že teď jsem na nějakém vrcholu, lidi mě znají, byl by to takový přirozený skok do tý politiky, ale já mám největší dilema, že nevěřím tomuhle politickému systému. Já do toho půjdu, já do toho skočím, ale bude to furt takový... já furt říkám, že potřebujeme politickou moc, ale teď si spíš myslím, že potřebujeme ekonomickou moc, protože když bychom byli ty magnáti a developeři, že jo, který těm politikům diktují, tak to nenastavíme na našem území, abychom je odsud vyhnali, nebudeme mít zájem. Teď to směřuju ještě jinam, že politika je záležitost tý sebezprezentace.“ (absolventka VŠ)

„Já jsem zastáncem toho, že Romové by měli být v politice. Jelikož když nebudeme mít rozhodovací práva, tak co budeme moct měnit? Když se tam budou dělat zákony bez nás. A jako funguje tu nějaká Rada vlády, ale kdo na ni dá? Oni vždy vedou dlouhé dialogy o tom, jak je situace špatná, ale když po nich chceme, aby učinili nějaké kroky, tak dycky řeknou - to je příklad na úrovni města – řešení, to my do toho nemůžeme zasahovat, to náleží městu, to je třeba vést s městem. Myslím si, že kdyby se všichni na jednání Rady vlády zvedli a odešli, s odůvodněním, tak by to mělo takový účinek... já nevím, o co jim jde, vždyť jsou tam zadarmo.“(aktivista z ghetta)

Kromě těchto odlišných názorů, které se týkají odmítnutí či přijetí výzvy jít do politiky, se všichni respondenti vyjadřují shodně v tom, že politika je místem plným lží a nekalostí, na nichž by participovat nechtěli. Soudí, že i ten, kdo tam vstupuje s úmyslem chovat se dobře a podporovat smysluplné věci, musí přistoupit na již stanovená pravidla hry. Někteří to přesto mají vůli zkusit, avšak motivuje je k tomu pocit povinnosti a zodpovědnosti vůči dalším Romům.

„Já si myslím, že bych moc času strávila nad papíry a ten efekt toho, abych to změnila, by byl daleko menší, kdybych seděla nad těmi papíry. A budu něco dělat, co bude tlačit na to, aby ten, kdo to tam píše, to napsal jinak. Anebo jsem si řekla, že se ustanovím konzultantem pro

vládu, uveřejním to, že jsem váš konzultant pro tyhle věci. Já tomu rozumím víc než vy. Jsem z praxe a ještě k tomu vzdělaná a vy se mnou prostě musíte komunikovat - tak tohle se mi líbí víc. Anebo spíš přemýšlím vybudovat paralelní politiku – co když by padla vláda, tak jaký by byl systém, stínovou vládu, to je třeba něco, co mě zajímá.“(absolventka VŠ)

„Ještě k té politice: já už jsem dokonce dostal nabídku kandidovat za nově vzniklou romskou demokratickou stranu, potom tu máme stranu rovných příležitostí a ještě jsem naposledy mluvil s předsedou pirátské strany a ten taky říkal: Ty jsi takový rozumný, ty bys mohl kandidovat. Já jsem za to. Zaprvé já věřím tomu, že bych se tam ani nedostal, kdyby mě dali na své kandidátky, tak bych pro ně stejně nebyl taková ta podstatná osoba, kterou by chtěli, ale jenom bych jim zaplnil kandidátku, že jo a ještě k tomu mému vzdělání. Já bych se tomu strašně smál, kdyby se ze mě bez vzdělání stal politik jako. Kdybych se bez vzdělání dostal do Poslanecké sněmovny, to bych se smál, nemám ještě vůbec takové představy. Romy jako kandidáty vítám.“(aktivista z ghetta)

„Přišly za mnou tři ženský ze tří různých rodin a teď mi řekly, abych já šel do městského zastupitelstva, že tam nikdo není za Romy. A to mě taky potěšilo. Já jsem je musel zklamat: já jsem říkal, že ještě nemůžu, protože nic skoro ještě nevím, jsem hrozně mladý a ještě potřebuju nějaký zkušenosti a tak. Ale vím, že mě to nemine.(...) já furt přemýšlím, do jaký strany. A já jsem ... možná, že ty zelený, možná, ale jako kdybych šel do politiky, tak bych nechtěl být v žádný straně. Jenom, abych udělal to, co mám a to, co musím, protože já tam nechci být vůbec. Já když půjdu do politiky, tak jedině z donucení, protože já jsem nikdy nechtěl být politik, mě to nikdy nezajímalo. Ale mě k tomu nutí ty okolnosti. U nás ve městě, třeba moje teta (byla na hřišti, kde Romové sedí) a teď tam přišli mladí lidi, měli kravaty, usmívali se: Dobrý den, my tu nabízíme kredity!, podepsali paušál a nakonec ona nic neměla, nic neviděla a tak za 5 let jí přišlo, že vzala úvěr asi 200 000, tak ona měla šok. Teď jí hrozila exekuce, tak si řekla, že půjde podat trestní oznámení. A na policii se ji vysmáli, že cigánka půjde podávat trestní oznámení, že ať jde radši domu. Takže ona šla pro toho sociálního pracovníka, který mě doučoval, ten tam přišel a už to všechno šlo. A já jsem v tom momentu pochopil, že my fakt potřebujeme někoho ve městě, kdo bude mít maturitu, koho se oni aspoň trošku budou bát.“(student VŠ)

„ (Do politiky bych) nechtěl. Já nejsem člověk, který hraje hry a nemám to rád. Já bych to mohl dělat, ale nikdy by mě to nebavilo a ani by mě to nenaplnilo, jako když si sednu na lavičku s nějakým děckem, tak mu třeba řeknu svůj životní příběh, tak udělám mnohem víc,

než kdybych seděl v nějakém křesle na nějakém postu, ať je to sebedůležitější post, tak nikdy neudělám tolik práce, jako kdybych ovlivnil to malý dítě, který pak změní myšlení nebo pohled na to, co by mohli dělat. Že nemusí být jen prodavačka, číšník, servírka nebo něco takového, ale že může dělat něco důležitějšího. Co uživí jeho i jeho rodinu. Co bude dělat rád. Tohle je pro mě důležitější. Myslím, že politiku mohou dělat lidi, kteří i když chtějí dělat dobře, tak musí lhát. A to já nechci. To není moje cesta.“(student VŠ)

„Já jsem vždycky říkala, že politika je špinavej byznys a já jsem člověk přímý, na rovinu všechno. A já neumím to, co politici uměj – chodit kolem a támhleto tohleto, mně je to proti srsti, ale zase si říkám, pokud ta doba je taková a dnešní situace, nejenom Romů, ale běžných občanů je opravdu v rukou politiků a naší vlády a ten, kdo je tam, nás řídí, nepřimo, přímo. Takže si říkám jo, je nutný mít víc zastoupení Romáků, protože to mění pohled společnosti a i na tu angažovanost Romů na veřejný sféře. A pokavaď jich je víc, tak to může mít vliv na tu romskou politiku, to jak budou žít, jestli budou děti pořád posílaný do praktickejch škol a budou považovaný za mentálně postižený... můj sen je prostě vytvořit svoji právní kancelář, kde ne jako neziskovka, kde budu schopna řešit případy vzdělání a bydlení, a kde budu mít pod sebou vzdělaný právníky, kteří budou Roma především. Takže to spíš než jít do tý politiky, ale kdo ví.“(studentka VŠ)

4.4 Diskuze: Výsledky výzkumu

V této kapitole propojují teoretické koncepty se získanými výsledky, které vplynuly z výzkumu.

Všichni respondenti se svými aktivitami pohybují v oblasti občanské společnosti, svými činy přispívají k tomu, aby část občanské společnosti – veřejnost - byla pulzující, informovaná a informující - a aby kriticky smýšlela. Netouží potom naplňovat výhradně své soukromé zájmy. Tím, že se jim dostalo vzdělání, podpory a jiných možností poznání, touží ty samé možnosti předat dalším generacím a apelují i na další, aby, když se jim něčeho dostane, neváhali a proměnili to v pomoc potřebné skupině či jednotlivcům. Kromě širokého pojetí občanské angažovanosti jeden z respondentů potvrzuje i teorii úzkého pojetí občanského angažmá, které je vnímáno jako povinnost občanů mít zájem a starat se o své okolí. (Ekman, Amna: 2009) Respondent se s tímto pojetím ztotožňuje a konstatuje, že člověk by měl mít

zájem o okolí, neměl by být lhostejný. Zejména pokud má vzdělání, *má zbraň, kterou může a musí použít.*

V tématu zařazení do společnosti prošli ti s tmavší pletí stádiem segregace (zejména v období školní docházky), s níž se v oblastech bydlení a zaměstnávání potýkají dodnes. Navzdory počáteční silné segregaci a současné ve zmíněných oblastech, jsou jinak integrováni, tedy vidíme posun, který dokládá Berryho koncept doložený na portálu Czechkid, kdy se respondenti stávají součástí společnosti a zároveň si zachovávají své kulturní charakteristiky. Ti se světlou pletí segregaci nezažili a nezažívají v tak velké míře jako ti tmavší.

Pokud byla zmíněna v teoretické části individualizace coby soudobý společenský problém, potvrzují jej i výpovědi respondentů. Konstatují, že příčinou dnešních problémů romské komunity zejména v sociálně vyloučených lokalitách je vykořeněnost a roztržičnost dřívějších sítí. Shodují se, že dříve byla soudržnost na prvním místě. Dnes rodiny v daných lokalitách nemají pocit jistoty, zázemí. Panuje tak vyšší míra nedůvěry, lidé při sobě nedrží. Své názory dokládají příklady, kdy v rámci své občanské angažovanosti pro tuto komunitu organizují nějaké aktivity, akce, kurzy a následně o ně cílová skupina nemá až takový zájem. Taková reakce je respondenty vnímaná jako neúspěch. Nicméně neúspěch tito mladí lidé vnímají jako hybný faktor, jenž je motivuje věci připravovat a dělat lépe. V aktivitách nepřestávají, čehož je dokladem, že i když někteří z nich zažili dilema, kdy se rozhodovali, jestli v občanském působení na veřejnosti pokračovat, či nikoliv (popřípadě od něj i odstoupili), navzdory všemu v této oblasti setrvávají. Jsou si vědomi nutnosti být pozitivním vzorem pro ostatní a toho, jak jeden z respondentů říká, že může nadejít moment, kdy si člověk z majority angažující se pro romskou komunitu řekne, že už to nemá zapotřebí, nebaví ho to a už se ho to ani tolik netýká. Jenže Rom si to samé říci nemůže, protože situace se ho velmi týká a nemůže si dovolit vzdát se angažování, zejména pro zlepšení situace dalších generací.

Víceúrovňová identita tak, jak ji popisuje Howardová (Howard: 2000), se promítá i do sebepojetí mladých respondentů. Ti cítí silný kontrast nejen ve schématu jednotlivce (osobnostní rysy, preference, cíle), ale i ve skupinovém vnímání (etnicita, pohlaví, věk...). Všichni se vnitřně nahlížejí jako Romové, leckdy mají pocit, že k romství jsou silněji upnutí, než třeba ti, pro které se angažují. Pnutí vnímají i ve chvílích přechodu mezi působením na veřejnosti, bytím občansky angažovaným (jedna respondentka to definuje jako „vystoupení sama ze sebe, dání sebe“), a žitím běžného rodinného „romského“ života. Co se týká

skupinového vnímání, tak pokud hovoříme o mladých občansky angažovaných Romech, jsou vlastně vymezenou samostatnou skupinou. Jsou natolik aktivní, že se vymykají a ti, kterým jsou jejich aktivity určené, je vnímají jako *gádžovské*, *gadžikaři* a nenahlízejí je tolik jako Romy. Neznamená to však, že by respondenty nerespektovali nebo jimi opovrhovali. Naopak stále platí, že v rámci stejné komunity mají větší důvěru, než by měl Nerom. U všech respondentů je na romskou identitu kladen velký důraz, tento funguje jako určující hybatel jejich občanských aktivit, je silně spojen s jejich vůlí a odhodláním.

Dixon a Rasch (Dixon, Rasch: 2006) uvádějí, že není důležité pouze požívání větší důvěry. Nezbytné je, aby angažovaná osoba byla kulturně kompetentní, vyhledávala možnosti a příležitosti pro danou komunitu, poskytovala jí informace a usilovala o její empowerment, tedy posílení, získání nějakého podílu na moci... Na tom se shodují všichni respondenti a snaží se svou činnost vykonávat v souladu s touto myšlenkou. Z větší části se jejich angažmá dotýká dětí a mládeže, ti jsou pro ně prioritou. Zaprvé chtějí, aby měli mladí Romové stejné možnosti, jako měli sami respondenti a zadruhé nechtějí, aby následující generace Romů zažívaly segregaci, utlačování, šikanování, ponižování. Koncept nutnosti empowermentu romské komunity je potvrzen. Nezbytné je podle respondentů, aby se příslušníci dané komunity sami zapojovali, čím více jich bude zainteresovaných, tím větší budou mít vliv a rozhodovací možnosti. Oproti teoretickým konceptům respondenti velmi často zmiňují, že vše je se vším spojené, problémy (v oblasti vzdělávání, bydlení...) se musí řešit komplexně, nikoliv odděleně, protože se navzájem ovlivňují. Zdůrazňují, že nezbytným krokem je získat mezi Romy větší ekonomickou sílu, jež je v dnešní době silnější a významnější než síla politická. Ekonomická moc je určujícím a rozhodujícím faktorem.

Jako důvod koncentrace zájmu především na děti a dospívající uvádějí, že s jejich rodiči a prarodiči se změna nastavit nedá, jelikož sami žili zcela odlišně a měnit to nehodlají. Nežili tak z toho důvodu, že by si to sami zvolili, ale proto, že jejich život bylo řízeno mimo jiné vládními programy (v komunismu například asimilační politika). Lze zde i polemizovat, že orientace na děti a mladé může být dána i věkem. Člověk často směřuje aktivity na osoby věkově níže než je on sám, jelikož se může cítit v takovém jednání jistější. V mladých lidech však vidí potenciál úspěšné romské generace, která by nemusela být poznamenána tím, co Jankowski (Jankowski: 2002) nazývá prvním stupněm historické zkušenosti – rasovou exkluzí. Tento autor dále nabízí tři typy tak zvaných transfer stations, v nichž dochází u mladých lidí ke sbírání a přejímání informací, utváření názoru. Shrnutě lze říci, že se jedná o: skupinovou historii, společenskou třídu a společenský řád. Vše samozřejmě angažovaní

respondenti splňují – všechna tři stádia je nějak motivovala či ovlivnila v angažmá. Oproti této teorii navíc však uváděli ještě důležitost ovlivnění majoritou. Zda se jedná o ovlivnění či motivaci je složité určit. Dalo by se říci, že majorita je ovlivňuje svým předsudečným jednáním a nerovným přístupem ke zdrojům a toto - většinou negativní chování - respondenty motivuje k tomu, aby svými aktivitami jednak dokázali, že Romové nejsou všichni nevzdělaní či nevzdělatelní, ale že mohou být i partnery a nevyžadují paternalistický přístup.

Pokud se podíváme na roli výchovy k občanství, k tomu *být angažovaný*, Goncalves e Silva (Banks: 2004) uvádí, že výchova k občanství by měla napomoci studentům z různých skupin, tedy i etnických, napomoci ke zhodnocení a porozumění vlastním kulturním specifickým. Pochopení slouží k uvědomění si, jak se mohou vzájemně ovlivňovat a ovlivňovat svou komunitu, jaký dopad to má na vztah majority s minoritou. Zde mají respondenti deficit, spíše než podporu zažívali na běžných základních a středních školách potlačení či zesměšnění své identity. Jedna z respondentek k této situaci konstatuje:

„Já jsem pak došla k závěru, že ten rasismus je emocionálně hnáný. To nevysvětlíš. Je nesmysl vysvětlovat ty věci. Vysvětlovat je možný jen ve školách, kde to prostě do svého každodenního programu zakomponuje antirasistickou politiku. My potřebujeme revoluci ve vzdělání, totální, kompletní. My vyprodukováváme takový konzervy neuvěřitelný a ještě k tomu rasistický a vůbec to nemá žádný důvod, nikam to nesměřuje. To je jenom úplně špatně.“

Existovaly však i výjimky v podobě vyučujících nebo Neromů z organizací občanské společnosti, kterým osud dětí nebyl lhostejný a snažili se v nich probudit sebevědomí a zájem tím, že jim umožňovali číst romská periodika, v nichž se mohli seznámit se slavnými romskými osobnostmi, ztotožnit se s nimi a být hrdější.

Určující pro občanské angažmá mnohých respondentů bylo studium na vysoké škole, během něhož se seznámili s dalšími vzdělanými nebo občansky angažovanými Romy, které je následně nabudilo k dalšímu občanskému angažmá a víceméně se tato participační posloupnost nese v duchu myšlenky jedné z respondentek: *„Ty můžeš ovlivnit jednoho člověka a už jste dva. Ten může ovlivnit dalších deset, už je vás dvanáct.“*

Pokud hovoříme o politické participaci a mladých aktivně angažovaných Romech, můžeme dopředu vyloučit omezení na pouhé užší teoretické pojetí daného pojmu, tedy zúžení na aktivity občanů související s účastí ve volbách. Totožně jako Brady (Ekman, Amna: 2009:7) můžeme konstatovat, že aktérům nejde pouze o ovlivňování politiky jako takové, ale i

ovlivňování různých skupin. V oblasti politické participace tak, jak její řazení navrhuje Ekman a Amna (Ekman, Amna: 2009:16), náleží aktivity respondentů jak k soukromým formám, tak ke kolektivním. Individuální formy v rámci formální politické participace tedy účast ve volbách a participace na kontaktních aktivitách splňují všichni. Aktivismus – individuální - ve formě veřejných vystoupení, projevů provádějí pouze někteří, vnitřně jistí a odhodlaní respondenti. Všichni respondenti se dále podílejí stejnou mírou na kolektivních formách manifestační politické participace, kam autoři řadí organizovanou politickou motivovanou participaci a dále volně organizované formy a sítě s politickým podtextem. V žádném případě mladí respondenti neparticipují na jakýchkoliv ilegálních aktivitách, těmto se snaží předejít. Cílem je sice upozornit na nějaký problém a nabízet jeho řešení, nicméně jejich motivací je sbližovat romskou komunitu s Neromy především poklidnými akcemi doprovázenými kulturními aktivitami (divadlem, hudbou, čtením...), workshopy, diskuzemi.

5 Závěr

V práci jsem chtěla poukázat na to, co všechno může mladého Roma přivést k občanskému angažmá. Nejprve jsem představila teoretické koncepty nabízející různé pohledy na angažovanost v různých souvislostech, jako je například etnicita, prostředí, vzdělání, historická zkušenost a další. Na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů a designu zakotvené teorie jsem zjišťovala motivaci a vlivy na občanské angažmá a případně politickou participaci.

Výsledky výzkumu ukázaly, že klíčové pro angažování je vnitřní motivace a potřeba změnit situaci. Tato potřeba vyvěrá z osobních, převážně negativních, zkušeností, které respondenti zažili (přímo či nepřímo) v různých oblastech při kontaktu s majoritou. Převážně se to týká zkušeností ze základní školy, kdy byli odmítáni, ponižováni. V průběhu dospívání se jejich chuť něco s takovým přístupem učinit krystalizovala a někteří se začali angažovat již na střední škole. Pro jiné bylo určující studium na vysoké škole a navázání kontaktů s dalšími romskými vzdělanými nebo angažovanými vrstevníky či romskými organizacemi. Podle respondentů však samotné vzdělání není tím, co by vedlo k chuti něco dělat, nějak se na veřejnosti aktivně podílet. Je to pouze klíč, jímž si mohou odemknout dveře k dalším informacím a tím, že více poznávají, s více věcmi jsou nespokojeni a chtějí je změnit. Prostřednictvím angažovanosti se člověk může naopak ke vzdělání dostat – což je i případ jednoho z respondentů.

Ty, kteří vyšší vzdělání nemají, přimělo k angažování navázání kontaktu přímo s organizacemi pracujícími s romskou či pro romskou komunitu. Nejednalo se však o pouhý kontakt, ale o to, že jim bylo dáno najevo, že se na aktivitách mohou podílet - a že svými činy jsou platní a přispějí dobré věci. Základem se tedy stala podpora sebevědomí a rovnocenného přístupu. Na rovnost a posílení sebevědomí u Romů apelovali ve výpovědích respondenti po celou dobu.

Vědomí si jedinečnosti a pozitiv své kultury a chopení se možností něco dělat a být vnímán rovnocenně a plnohodnotně je cílem snažení všech respondentů. Zároveň je to i odpovědí na to, proč se mimo jiné nedaří v některých vyloučených lokalitách navázat efektivní spolupráci.

Odborná literatura a prameny

Agentura pro sociální začleňování. 2012. Komunikační manuál. [online]. Praha: Agentura pro sociální začleňování [cit. 25. 3. 2013]. Dostupné z: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture>>.

Amnesty International. 2009. Nedokončený úkol. Romští žáci v České republice stále čelí překážkám ve vzdělání. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR71/003/2009/cs>>

Amnesty International. 2013. Budíček pro Evropskou Unii. [online] [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: <<http://amnesty.org/en/library/asset/EUR01/002/2013/en/b3416d23-35bc-4448-9c5b-01900b8a3865/eur010022013cs.pdf>>

Anas, Alex. 2004. Ethnic Segregation and Ghettos. New York, State University of Buffalo. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://128.118.178.162/eps/urb/papers/0408/0408006.pdf>>

Banks, J., A. (2004). Diversity and Citizenship Education; Global Perspectives. San Francisco: Jossey-Bass.

Bauman, Zygmunt. 2004. Identity: Conversations with Benedetto Vecchi. Cambridge: Polity.

Bauman, Zygmunt. 2008. Tekuté časy. Praha: Akademia.

Beníšek, Michael. 2007. Varáhamihira a nejstarší zmínka o dombech. In Romano Džaniben, ňilaj 2007. Praha: Romano Džaniben.

Bradley Waterhouse Bethany, Ramsey, Phil. 2010. The Political Engagement of Black and Minority Ethnic Groups: Does policy impede Civic Culture? In: International Journal of Interdisciplinary Social Sciences, Volume 5, Issue 7. Social Science Collection.

Calhoun, Craig. 2010. Civil Society and the Public Sphere. In Michael Edwards (ed.). The Oxford Handbook of Civil Society. Oxford: Oxford University Press

Czechkid. Integrace a asimilace [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://www.czechkid.cz/images/illu/si1400.gif>>

Česká školní inspekce. 2010. Tématická zpráva. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://www.csicr.cz/getattachment/6e4232be-1c17-4ff8-ac72-763a23569109>>

- Daniel, Bartoloměj. 1994. Dějiny Romů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Dixon, Charlotte, Rasch, John. 2006. Engaging Minority Populations Through Community Outreach and Engagement. *Journal of Rehabilitation Administration*.
- Ekman, Joakim, Amna, Erik. 2009. Political Participation and Civic Engagement: Towards A New Typology. *Youth and Society: Working Paper:2*
- Flanagan, Constance, Levine, Peter. 2010. Civic Engagement and the Transition to Adulthood. College of Agricultural Sciences: Pennsylvania State University
- Gabal, Ivan. 1999. Etnické menšiny ve střední Evropě. Praha: G+G.
- Gijsberts, Mérove. 2004. Ethnic Minorities and Integration. Hague: Social and Cultural Planning Office.
- Habermas, Jürgen. 2000. Kapitola II. Sociální struktury veřejnosti. 4 – 7. In *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: FILOSOFIA.
- Hall, Wendell, Cabrera, Alberto, Milem, Jeffery. 2010. A Tale of Two Groups: Differences Between Minority Students and Non – Minority Students in their Predispositions to and Engagement with Diverse Peers at a Predominantly White Institution. *Research in Higher Education: Springer Science+ Business Media, LLC*.
- Hanzal, Jiří. 2004. Cikáni na Moravě v 15. až 18. století. Praha: Nakladatelství Lidové noviny
- Havlíček, Karel. 1846. „Co jest obec?“ In Milan Znoj, Jan Havránek, Martin Sekera (eds.) *Český liberalismus. Texty a osobnosti*. Praha: Torst
- Howard, Judith A. 2000. *Social Psychology of Identities*. Seattle: University of Washington.
- Hübschmannová, Milena. 2002. Šaj pes dovakeras. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Jankowski, Martín Sánchez. 2002. Minority Youth and Civic Engagement: The Impact of Group Relations. *Applied Developmental Science*, 6(4).
- Keller, Jan. 2009. *Nejistota a důvěra*. Praha: Slon.
- Konopásek, Zdeněk. 2007. Co znamená interpretovat text? Centrum pro teoretická studia UK a AV ČR.

Krčík, Jakub. 2002. Romské politické hnutí v České republice v letech 1989 – 1992. Diplomová práce. Praha: Indologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Kymlicka, Will. 2002. Civil Society and Government: A Liberal - Egalitarian Perspective. In: Nancy Rosenblum a R.C. Post (eds.). Princeton, N.J.: Princeton University Press

Lhotka, Petr. 2009. Svaz Cikánů – Romů 1969 – 1973. Brno: Muzeum romské kultury.

Mann, Arne. 2001. Učebnice romského dějepisu. Praha: Fortuna.

Mejstřík, Michal (ed). 2011. Rámec strategie konkurenceschopnosti. [online] Praha: Národní ekonomická rada vlády. [cit. 2013-03-25] Dostupné z: <
http://www.vlada.cz/assets/ppov/ekonomicka-rada/aktualne/Ramec_strategie_konkurenceschopnosti.pdf>

Nečas, Ctibor. 2002. Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Ochrana, František. 2009. Metodologie vědy. Praha: Karolinum.

Pečínka, Pavel. 2009. Romské strany a politici v Evropě. Edice Studijní texty 11. Brno: Doplněk

Putnam, R. D. et al. 1993. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, N. J.: Princeton University Press.

Putnam, Robert D. 1995. „Bowling Alone: America’s Declining Social Capital“. Journal of Democracy 6 (1): 65-78.

Romea. Desetiminutovka, host Petr Torák. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <
<http://www.romea.cz/cz/zpravy/petr-torak-romsky-policista-z-anglie-v-desetiminutovce-richarda-samka-2>>

Rowe, Gene, Frewer, Lynn. 2005. A Typology of Public Engagement Mechanisms. In Science, Technology, & Human Values . Vol. 30, No. 2. Sage Publications.

SCIO. 2013. Jak čeští žáci vnímají své okolí?“. [online]. Praha: SCIO. [cit. 2. 6. 2013]. Dostupné z: <
http://www.scio.cz/1_download/Vysledky_vyzkumu_Multipolis_tiskova_zprava.pdf>

Slowík, Josef. 2007. Speciální pedagogika: Integrace a inkluze. Praha: Grada [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/16169/specialni-pedagogika-integrace-a-inkluze.html/>>

Světová banka. 2010. Roma Inclusion: An Economic Opportunity for Bulgaria, Czech Republic, Romania and Serbia. [online] [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTROMA/Resources/Policy_Note.pdf>

Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára. 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál.

Tocqueville, Alexis. 1992. Demokracie v Americe II. Druhá část, kapitoly I.-VIII. Praha: Lidové noviny.

Víšek, Petr. 1999. Program integrace – řešení problematiky romských obyvatel v období 1970 až 1989 In Romové v České republice. Praha: Socioklub.

Výzkum veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol. 2012. [online] [cit. 2013-03-25] Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf>

Příloha č. 1

Výzkumné otázky

- 1) Proč a v jakých životních obdobích ses angažoval/a, co Tě ovlivnilo / motivovalo v rozhodnutí angažovat se právě pro romskou komunitu?
- 2) Kdo tě v tvém rozhodnutí angažovat se ovlivnil? V čem, jak?
- 3) Zažil/a někdy nějaká dilemata v souvislosti s angažmá – jaká?
- 4) Zažil/a někdy nějaký neúspěch v souvislosti s angažmá – jaký?
- 5) Máš pocit, že stejná kultura/národnost/jazyková spřízněnost nějak ovlivňuje / motivuje to, pro jaký typ angažmá ses rozhodl/a?
- 6) Ovlivňuje nějak to, jak se angažuješ, Tvou činnost? Jak? Příklady.
- 7) Co ovlivňuje Tvou chuť něco dělat pro Romy?
- 8) Jak vnímáš občanskou angažovanost, co pro Tebe znamená?
- 9) Jaký vliv mělo na Tvé angažování se vzdělání?
- 10) Jak vnímáš politickou participaci? Máš pocit, že se tě to nějak týká? Měla bys chuť vstoupit do politiky?

O autorovi

Obor občanský sektor jsem si vybrala, jelikož mne dlouhodobě zajímají menšiny ve společnosti a témata s nimi spojená souvisí v socioekonomické oblasti stále častěji s neziskovými organizacemi.

Vysokoškolská studia jsem zahájila na FHS UK. V rámci studia jsem se zúčastnila etologické praxe v romské osadě na jižním Slovensku. Po této zkušenosti jsem se orientovala na to, co považuji za smysluplné, a to je práce s romskou či pro romskou komunitu. Přihlásila jsem se na obor Romistika na FF UK, který jsem vystudovala s titulem Bc. Během studií na FF UK jsem se zúčastnila dvoutýdenního výzkumu v osadě na Spiši, dále výzkumu v sociálně vyloučených lokalitách Hradeckého kraje. Také jsem se podílela na zpracování Multidialektního slovníku romštiny. Dlouhou dobu se prostřednictvím dobrovolnictví angažuji v neziskových organizacích, kterými byly a jsou například Dženo, Člověk v tísni, Amnesty International.

Slovník důležitých pojmů

Asimilace - postupné včleňování jednoho etnika a jeho kultury do jiné kultury tak, že znaky původní kultury se ztrácejí a jsou nahrazovány znaky dominantní přejímané kultury. (podle Brouček et. al., 1991, s. 240. In Webový portál Czechkid)

Integrace - proces vzájemného přizpůsobování, k němuž dochází v procesu vzájemné interakce (Horáková, 2001; strana 5. In Webový portál Czechkid)

Komunita – založena buď na velmi úzkém nerozlučitelném vztahu, týká se životního soužití či soužití na základě vyjádření společné víry. Druhý typ komunity spočívá ve stmelení lidí na základě stejných či blízkých myšlenek nebo dalších principech. (Bauman: 2004: 11)

Veřejná participace - podílení se občanů na rozhodovacím procesu, na nastavení úkolů k řešení a také působení v organizacích či institucích zaměřených na politické aktivity, resp. utváření politicky laděných aktivit, které přispívají k politickému vývoji. (Rowe, Frewer: 2005: 253)

Identita – sebeurčení, sebezařazování; má mnoho úrovní (věková, pohlavní, etnická...); možné ji rozdělit na individuální a skupinovou. (Howard: 2000: 368)

Občanská angažovanost – mnoho pojetí; široké spektrum činností - od čtení novin přes sdružování se po politickou participaci (Ekman, Amna: 2009:4)

Politická participace – manifestační a latentní politická participace, skupinová a individuální, viz tabulka (Ekman, Amna: 2009: 16)

Rejstřík

Dixon a Rasch, 41, 99
Jankowski, 43, 46, 100
Bauman, 19, 28, 40
Beníšek, 14
Borovský, 26
Bradley a Ramsey, 31, 38
Calhoun, 17
Daniel, 15
Ekman a Amna, 32, 98, 101
Flanagan a Levin 36, 38
Gijsberts, 19
Goncalves e Silva, 100
Habermas, 9
Hall, Cabrera a Milem, 39
Howard, 29, 99
Hübschmannová, 15
Konopásek,, 50, 52
Krčík, 10
Kymlicka, 9, 18, 36
Lhotka, 46
Mann, 15, 16
Nečas, 15
Ochrana,,50, 52
Pečinka, 10
Putnam, 27
Rowe a Frewer, 12
Slowík, 22
Švaříček a Šed'ová, 50, 51
Tocqueville, 26
Víšek, 11